

FILM
U MOSTARU
1900 - 1980.

Drago — Karlo Miletić
Nedeljko Ćubela

- dokumenti i sjećanja -

FILM
U MOSTARU
1900 — 1980.
GODINE

(PRILOZI ZA ISTORIJU)

»... FILM JE JEDNO OD NAJUTICAJNIJIH
SREDSTAVA MODERNE KOMUNIKACIJE I,
PREMA TOME, NJEGOVA DRUŠVENA,
VASPITNA I OBRAZOVNA ULOGA NEO-
SPÓRNO JE VELIKA ...«

T I T O

(Iz intervjuja uredniku »Filmske
kulture«, 29. jula 1977. g.)

Filmska prikazivačka djelatnost ima svoje početne korake i razvoj, uostalom kao i svaka druga djelatnost i otkriće ljudskog uma. U početku se, u svjetskim razmjerama, susrećemo sa raznim nazivima, od megaskopa (1770. g.), preko fantaskopa, stroboskopa, bioskopa, cinegrafa, elektro-skopa i mnogih drugih, do kinematografa, u zadnjoj deceniji prošlog vijeka, naziva koji je sve do danas ostao u svijetu najviše i najčešće korišten za najmlađu umjetnost. Iza svakog naziva se krije jedna faza, ili njen dio, u razvoju novе vještine, novog načina dokumentarnog i umjetničkog izražavanja, koji je na samom početku dvadesetog vijeka uspio, u do tada neviđenim razmjerama i sa neviđenom brzinom, zaokupiti milionsku ljudsku masu svih slojeva, svih vrsta obrazovanja i svih dobi starosti.

Ni jedna umjetnost do tada nije uspjela u kraćem vremenu da utiče na ljude takvom snagom kao što je to učinio film. Vrlo je kratko vremensko razdoblje između prvih projekcija, odvojenih, nepovezanih, sada možemo reći primitivnih, do projekcija na kojima vidimo kretaju, određenu radnju, a ubrzo iza toga i čitave nizove radnji koje su kao cjelina predstavljale cijelovito djelo i bile dokumentarni odraz stvarnog

života ili pak odraz misaonog stvaralaštva autora određenog djela.

Sa prvom filmskom projekcijom u Mostaru se susrećemo u vrijeme kada ovaj grad posjeduje već otvorene objekte zanatsko-industrijskog karaktera: 1880. Fabriku duhana, od 1878. nekoliko manjih štamparija, 1891. veću stolarsku radnju Butazzoni — Venturini, te nekoliko ugostiteljskih objekata, među kojima po svojoj veličini i opremi hotel »Neretva« zauzima prvo mjesto.

Od obrazovnih institucija, pored škola za osnovno obrazovanje, već postoje: Trgovačka akademija — 1881, Zanatska škola — 1891, Velika gimnazija — 1893, Učiteljska škola - nešto kasnije, 1913. godine.

U kulturnom životu grada djeluju: Srpsko pjevačko društvo »Gusle« — 1888, Hrvatsko glazbeno pjevačko društvo »Hrvoje« — 1887, Zanatljijsko udruženje muslimanskih obrtnika »Ittihad« — 1906, koje već iduće godine u svoju aktivnost uvrštava djelovanje na kulturno-prosvjetnom polju.

Pored naprijed navedenog, u Mostaru u to vrijeme djeluju: Vatrogasno dobrovoljačko društvo, Prvo hercegovačko

koturaško i gombačko društvo, Teniski klub i druga društva, sa manjim ili većim uspjehom i, isto tako, sa manjim ili dužim trajanjem.

Sa priličnim kontinuitetom, ali isto tako sa relativno kratkim trajanjem, prisutni su lokalni listovi (nedjeljni dvobrojevi, nedjeljnici i mjesечnici).

Nedostatak osnovne arhivske dokumentacije bi onemoćio osvrt na hronologiju prikazivačke djelatnosti u Mostaru, da upravo ova lokalna štampa nije registrovala te događaje. Pa, iako je po svojoj koncepciji bila raznolika u određenim periodima, a ta je raznolikost, na žalost, bila štetna za kasniju rekonstrukciju pojave filmske projekcije, jer su neki urednici ovu djelatnost potpuno zanemarili, ipak, ono što je zabilježeno daje mogućnost za hronološko sagledavanje razvoja prikazivačke filmske djelatnosti u Mostaru.

Pretpostavljamo da je bilo raznih gostovanja koje mostarska lokalna, a ni druga štampa, nije registrovala. Pretpostavku zasnivamo na činjenici da je Mostar u vrijeme intenzivnog gostovanja raznih prikazivačkih grupa po Jugoslaviji i Bosni i Hercegovini bio povezan željezničkom saobraćajnom vezom i sa Sarajevom, a i sa većim mjestima na jugu. Zna-

čajno je takođe da je Mostar baš u to vrijeme bio administrativno-političko-kulturni centar ne samo Hercegovine nego i bližih susjednih dijelova, kao i to da je iz vojnostrateških ciljeva okupatorske vlasti u Mostaru bio stacioniran veliki broj vojnika, sa njima pripadajućim brojem podoficirskog i oficirskog kadra. I mnogi drugi činioci su na strani naše pretpostavke da je u Mostaru gostovalo više filmskih prikazivačkih grupa nego što je to evidentirano u tadašnjoj lokalnoj štampi.

Ako pod »filmskom projekcijom« podrazumijevamo i one početne nizove projiciranih slika, tada početak filmske projekcije u Mostaru smještamo u 1900. godinu.

Ako, pak, u »filmskoj projekciji« tražimo oblikovanje cijelovitog dokumentarnog ili igranog filma, Mostar se sa takvom projekcijom susreće 1903. godine.

Sve podatke urijeli smo na osnovu raspoložive dokumentacije i sjećanja savremenika — očevidaca. Molimo čitaoca da nas na eventualne nepotpunosti ili netačnosti upozore, na čemu se unaprijed zahvaljujemo.

Moštar, novembra 1979. god.

Autori

1900.

BULEVAR REVOLUCIJE

MATIJE GUPCA

Na osnovu oglasa u »Osvitu« - Mostar, broj 77, od 3. listopada 1900. godine, kao i broja 78, od 6. listopada 1900. godine, može se tvrditi da je prva projekcija održana 4. listopada 1900. godine. To pokazuje sadržaj oglasa:

U sgradi hrvatskog kazališta
u četvrtak, dne. 4. listopada 1900
otvorenenje velike predstave

RAJSKO KAZALIŠTE

najveće preduzeće za fantastičke znamenitosti
Cijena mjesta:

Zatvoreno mjesto 1 fr. I mjesto pod br. 70 nč, II mjesto 50 nč.
Sjedenje u galeriji 50 nč, stajanje u parteru 30 nč, stajanje na
galeriji 20 nč.¹

Rasprodaja ulaznica do 6 sati na večer u knjižari hrvatske
dioničke tiskare.

Otvorenje blagajne u 7 sati, početak u 8 sati na večer.
Rasporedi dobivaju se na blagajni po 10 nč.

S. ANNETELLI, ravnatelj

2 predstave u subotu, 6 listopada.
Kod svake predstave novi raspored.

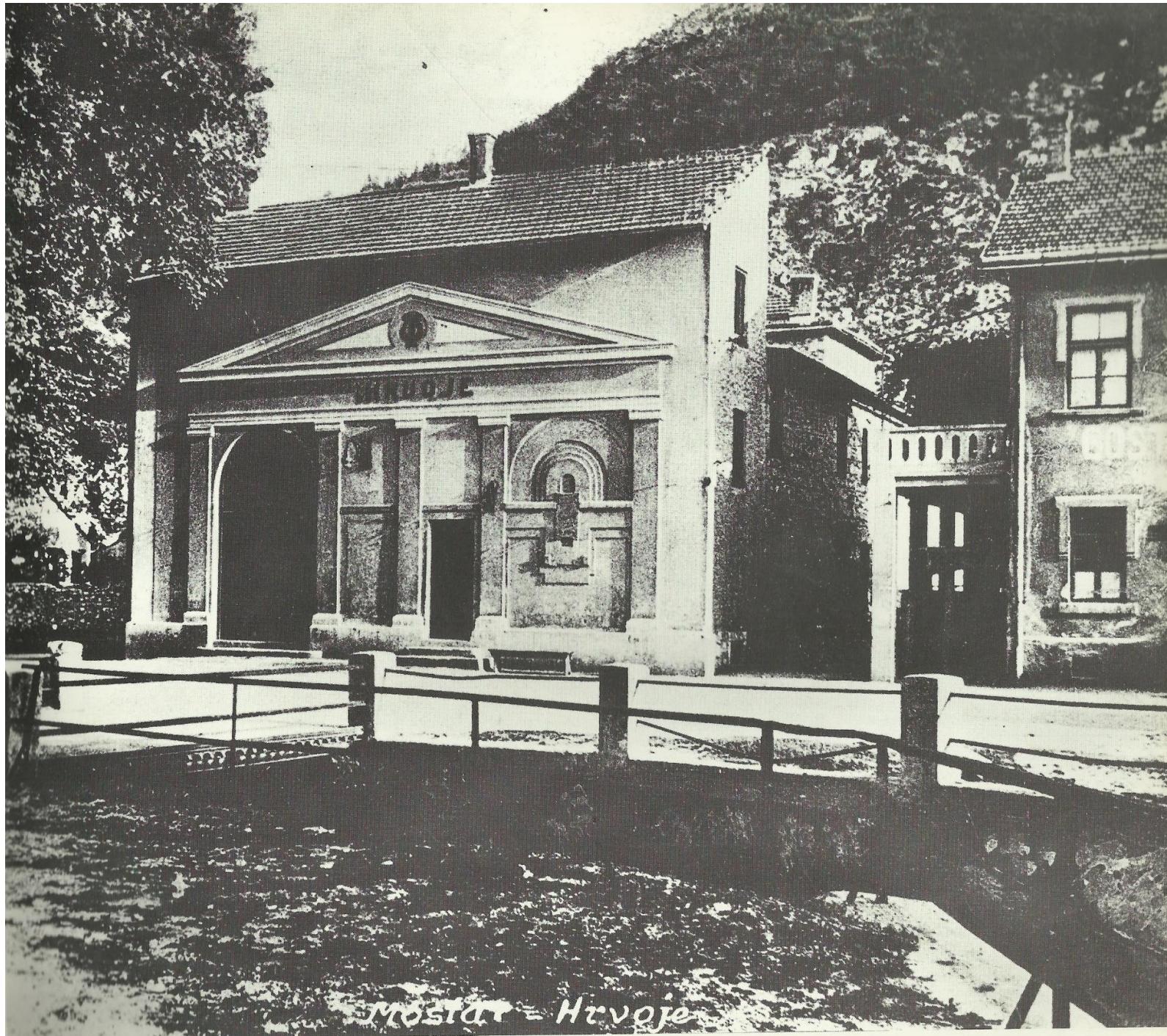
Iz oglasa u »Osvitu« vidimo da je posljednja predstava održana 10. listopada 1900. godine, i ako imamo u vidu da su predstave održavane u tada najvećoj sali u Mostaru, onda možemo zaključiti da je sedmodnevno gostovanje izazvalo veliki interes kod mostarske publike.

U oglasima se susrećemo sa vrlo različitim nazivima za ove putujuće bioskope: »čarobno kazalište«, »električno kazalište«, »bioskopsko kazalište« i mnogim drugim.

Međutim, da je mostarskoj publici već 1903. godine bio vrlo dobro poznat termin »kinematograf«, najbolje svjedoči činjenica što je Kulturno-umjetničko društvo »Hrvoje« na svom repertoaru imalo šaljivi komad »Kinematograf«, koji je odigran na zabavi održanoj 3. maja 1903. godine.

¹ FORINT(A) = novčanica u Austro-Ugarskoj, kovan od 1848 do 1892. godine. 1 f = 100 krajcara (novčića).

U našim krajevinama potpuna zamjena sa krunom izvršena poslije 1900. godine.

Zgrada »Hrvoje« 1930-ih godina (prva filmska projekcija u Mostaru)

1903.

BULEVAR REVOLUCIJE

LENJI-
NOVA

MOSTARSKOG
BATALJONA

Na prostoru koji je okružen sadašnjom Ulicom Mostarskog bataljona, Bulevarom revolucije i Krića ulicom, a koji je u to vrijeme bio neizgrađen i služio pretežno za gostovanja pojedinih cirkusa, montirao je DRAGUTIN LIFKA, koncem aprila 1903. godine, svoju velejepnu šatru. Ovaj pokretni bioskop je, u stvari, vlasništvo braće Lifka, Aleksandra, Dragutina-Karla i Rudolfa.

Aleksandar Lifka se smatra pionirom proizvodno-pričakivačke djelatnosti u Jugoslaviji, a gostovanje ovog bioskopa u Mostaru pod imenom mlađeg brata Dragutina nalazi se u objašnjenju da je stariji brat Aleksandar u to vrijeme (1902—1904) boravio u Parizu, gdje je usavršavao svoje znanje i nabavljao nove projektoare i kamere za snimanje.

O ovim prvim projekcijama u našem gradu, sadržaju, vremenu početaka predstava i cijenama ulaznica najbolje svjedoče napisи u tadašnjem listu »Osvit», koje prilažemo.

Prema dokumentima sa kojima raspolažemo bioskop je u Mostaru radio od konca aprila do 10. maja 1903. godine.

KINEMATOGRAF — Domalo će doći u Mostar gosp. LIFKA s kinematografom, na kojem će se moći viditi razne zanimive žive slike.

(»Osvit«, Mostar — br. 30, od 8. travnja 1903. g.)

KINEMATOGRAF — U naročito sagrađenom i sa električnim svjetlom providerom paviljonu u Franje Josipa ulici davati će ga DRAGUTIN LIFKA samo kratko vrieme u Mostaru predstave na električnom bioskopu, poboljšanom kinematografu Edisonova sustava. Tu se vide zanimivi svjetski događaji, prizori glasovitih umjetnika, prizori iz vojske,

željeznice i vodeni putevi itd. Viditi će se n. pr. Kneginja Luiza sa profesorom Gironom, senzacionalna bitka bikova u Madridu, pa kako je posjećen jedan poslanik u Pekingu, Indijanski narodni ples, najbrži američki vlak, čudotvorno ribarenje itd.

Svaki dan su tri predstave i to: 6, 7 i 8 sati u večer.

Nedeljom i svetcem daju se predstave od 4—8 sati.

Za družtva i učevne zavode daju se predstave po pogodbi. Ulazne su cene: I. mjesto 80 h., II. 60 h., III. 40 h., IV. 20 h. — Djeca na I., II. i III. mjestu u pratnji odraslih plaćaju polovicu.

(»Osvit«, Mostar — br. 34, od 29. travnja 1903. g.)

ELEKTRIČNI BIOSKOP

Predstave sa električnim bioskopom davati će se u Mostaru još samo do 10. svibnja.

Program je: I. Ulazak saveznih četa u Tien-Tsin (China), koje vodjaju sobom zaslužnjene Boksere.

II. Čudljiv konj.

III. Promjena puta poslije prolazka jednoga vlaka.

IV. Igrači karata poprskani.

V. San Pierota.

VI. Prva smotka (vrlo komični prizor, prikazan od znamenitog komičara Albensa iz Pariza).

¹ KRUNA = novčana jedinica Austro-Ugarske od 1892. do 1918. godine. 1 kruna = 100 helera.

U našim krajevima ova novčanica je vrijedila još neko vrijeme poslije 1918. godine, do potpune zamjene sa dinarom Kraljevine Jugoslavije.

Električni bioskop. Predstave sa električnim bioskopom davati će se u Mostaru još samo do 10. svibnja. Program je: I. Ulazak saveznih četa u Tien-Tsin (China), koje vodjahu sobom zasužnjene Boksere. II. Čudljiv konj. III. Promjena puta poslije prolazka jednoga vlaka. IV. Igrači karata poprskani. V. San Pierota. VI. Prva smotka (vrlo komični prizor, prikazan od znamenitog komičara Albensa iz Pariza). VII.—XVII. Aladin ili čudna svjetiljka. Priča iz Tisuću i jedne noći sa 45 slika veličajno pripravljeno, izvedeno pomoću kinematografa. Nova uresba, 150 nošnja od G. Granier Paris. Dva plesa izvršena od opernog plesnog sabora. — Ogromna duljina film-a 1400 stopa. XVIII. Razjarena punica.

VII.—XVII. Aladin ili čudna svjetiljka, Priča iz Tisuću i jedne noći sa 45 slika veličajno pripravljeno, izvedeno pomoću kinematografa.

Nova uresba, 150 nošnja od G. GRANIER Paris.

Dva plesa izvršena od opernog plesnog sabora — ogromna duljina filma 1.400 stopa.

XVIII. Razjarena punica.

(»Osvit«, Mostar — br. 37, od 9. svibnja 1903. g.)

Kinematograf. Do malo će doći u Mostar gosp. Lifka s kinematografom, na kojem će se moći viditi razne zanimive žive slike.

UKUPNO K 2475.14

Kinematograf. U naročito sagradjenom i sa električnim svjetlom providjenom paviljonu u Franje Josipa ulici davati će g. Dragutin L i l f k a samo kratko vrieme u Mostaru predstave na električnom bioskopu, poboljšanom kinematografu Edisonova stava. Tu se vide zanimivi svjetski dogđaji, prizori glasovitih umjetnika, prizori iz vojske, željeznice i vodenih putevi itd. Viditi će se n. pr. kneginja Luiza sa profesorom Gironom, senzacionalna bitka bikova u Madridu, pa kako je posjećen jedan poslanik u Pekingu, indijanski narodni ples, najbrži amerikanski vlak, čudotvorno ribarenje itd. Svaki dan su tri predstave i to: u 6, 7 i 8 sati u večer. Nedjeljom i svetcem daju se predstave od 4—8 sati. Za društva i učevne zavode daju se predstave po pogodbi. Ulazne su cene: I. mjesto 80 h., II. 60 h., III. 40 h., IV. 20 h. — Djeca na I., II. i III. mjestu pravnji odraslih plaćaju polovicu.

ALEKSANDAR (Johana) LIFKA je rođen 30. maja 1880. godine u Brešovu, Rumunija, porijeklom Čeh, a završio je elektrotehnički fakultet u Beču. Otac mu Johan je bio vlasnik privatnog pokretnog muzeja, sa kojim je putovao po Evropi, a pored sina Aleksandra, imao je još Dragutina - Karla i Rudolfa.

Aleksandar u najranijoj mладости pokazuje naročiti interes za fotografiju i za pokretnu sliku. Poslije boravka u Parizu, gdje je kupio prvu kameru, dolazi u Gedel (Mađarska), snima prve svoje filmove koje razvija u Beču. Poslije toga, zajedno sa svoja dva brata, odlazi u Trst.

U Trstu trojica braće LIFKA otvaraju prvi pokretni bioskop u ovom dijelu Evrope. Sa željezničkom kompozicijom od 6 vagona stižu u Zagreb, gdje kod Maksimirke šume smještaju svoj bioskop i daju predstave. Zatim kreću u Bjelovar, Sarajevo, Beograd (u kojem od gradskih vlasti primaju zahvalnicu za prikazivanje »živih slika na platnu«), Novi Sad, da bi na kraju te iste 1901. godine stigli u Subotici. Na svojim putovanjima Aleksandar istovremeno snima mjesta u kojima gostuje, odmah razvija film i to prikazuje domaćoj publici kao dodatak svom redovnom programu. Nakon mjesec dana putujući bioskop LIFKA kreće u Rumuniju, Bugarsku, Češku, Austriju i Mađarsku.

Godine 1902. braća Lifka otvaraju stalne bioskope: dva u Segedinu (Mađarska), jedan u Košicama (Slovačka). Iste godine Aleksandar putuje u Francusku i nabavlja novu opremu, odakle se 1904. godine vraća u Jugoslaviju.

(**U međuvremenu, 1903. godine jedan od braće Dragutin-Karlo sa pokretnim bioskopom gostuje i u Mostaru, konac aprila do 10. maja.**) (D. M. i N. C.) Šatra je raspolagala sa 480 mesta za gledače, opremljena sopstvenim električnim osvjetljenjem i ukrašena mnoštvom sijalica za rasvetu i dekoraciju.

Braća LIFKA 1908. godine otvaraju bioskope u Salzburgu i Lincu (Austrija), koji pod njihovim imenom djeluju i danas, a 1911. godine Aleksandar otvara u Subotici bioskop (koji danas nosi naziv »Lifka«) i ostaje u Subotici.

Poslije I svjetskog rata Aleksandar Lifka uzima jugoslovensko državljanstvo i nastanjuje se u Subotici, gdje je umro 1952. godine i gdje mu i sada živi supruga Eržebet, a braća odlaže u inostranstvo (Dragutin-Karlo sada živi u Lincu, u dušbokoj starosti).

Zbog čestih požara prouzrokovanih lako zapaljivim filmskim trakama tadašnja vlast je 1932. godine naredila Aleksandru Lifki da svoje filmove i okolinu obezbijedi na odgovarajući način. Fabrika obuće »Bata« u Borovu ponudila je svoja skladišta za smještaj, te Aleksandar pakuje i šalje 150 svojih filmova, koji predstavljaju izuzetnu dokumentarnu vrijednost. Međutim, u fabričkoj »Bata«, zasljepljeni svojim poslovним interesom, sve trake upotrebljavaju kao sirovinu za dobijanje visokokvalitetnog ljepila za obuću. Shrwan ovim varvarskim potezom vlasnika i odgovornih u tvornici »Bata«, Lifka se povlači iz kinematografije i neko vrijeme vodi električarsku radnju »Svetlo« u Subotici.

Od čitavog bogatog opusa dokumentarnog materijala koje je snimio Aleksandar Lifka ostalo je nekoliko rolni filma, slučajno zaostalih iza otpremanja filmova u tvornicu »Bata«, a ove se sada nalaze u arhivu Jugoslovenske kinoteke.

Aleksandar Lifka je posmrtno, 1956. godine, od Savjeta za kulturu i umjetnost odlikovan Bronzanom medaljom za pionirsku ulogu u širenju filmske kulture.

(Prema članku — »Žive slike na Žitnom trgu«)

Iste godine (1905) na mjestu sadašnjeg Parka izviđača kod ulice Lenjinovo šetalište, tada zemljiste Bašadura, nepoznati austrijski podoficir sa pokretnim kino-projektorom prikazuje kratkometražne filmove. Na programu, koji je trajao nekoliko dana, pored vojnih lica mogli su prisustvovati i građani Mostara. Prema sjećanjima očevidaca, jer o ovim predstavama za sada nemamo pisanih dokumenata, gledalište je bilo improvizirano namještanjem pokretnog ekrana, kao i stolića za sjedenje. Ovo gostovanje se veže za ljetni mjesec 1905. godine.

Mjesto na kojem je održana ova filmska projekcija, biće i kasnije u dva perioda korišteno za prikazivanje filmova, prvi put 1916—1918. godine »Feld kino«, a drugi put 1925—1941. godine za ljetno kino, u vlasništvu Tiberija.

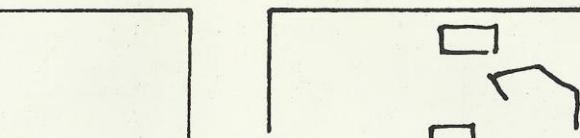
Nešto poslije ove projekcije, iste godine, u Mostar dolazi neka udovica, koju su nazivali »Bečanka«, sa pokretnim bioskopom pod šatrom.

Šatru je montirala na prostoru gdje je održana prva projekcija braće Lifka, tj. ugao Mostarskog bataljona i Bulevara revolucije. Vlasnica je raspolagala sa agregatom 110 volti.

Za ispomoć u radu vlasnica bioskopa je angažovala Antonia Tiberija, italijanskog državljanina, odskorašnjeg doseljenika u Mostar. On je 1900. godine otvorio u zajednici sa Antonom Belliem elektromehaničku radionicu u kojoj su kompanioni prodavali, sastavljali i opravljali bicikle, ali i primali na opravku »sve vrste šivačih i drugih mašina«, kako naglašavaju u oglasu datom prilikom otvaranja radionice.

LENJINOVO ŠETALIŠTE

BULEVAR
REVOLUCIJE

Neosporno je da je Anton Tiberio raspolagao sa izvanrednim mehaničarskim znanjem, a da su u ovoj, kao i u budućim kompanijama, ostali udruživali svoj kapital, a Anton svoje izvanredno znanje. Na kraju Tiberio, da li zbog situacije sa sve slabijim poslovanjem u zajedničkoj radnji ili zbog interesa za novim vrstama djelatnosti, otkupljuje od »Bečanke« kino-projektor, nakon požara koji je uništio njenu šatru kratko vrijeme po dolasku u Mostar.

O ovom putujućem bioskopu u svom napisu »Istraživanje«, Bosa Slijepčević navodi: »U Mostar je dolazio jedan putujući bioskop oko godine 1905. i davao predstave blizu mostarske gimnazije, kraj džamije i Šantića hana.« (»Sineast«, filmski časopis br. 40-41, 1978. g.)

1906.

U jednoj prostoriji tadašnjeg Udruženja muslimanskih obrtnika »ITTIHAD« (ugao sadašnjih ulica Adema Buća i Krpića) otvara Antonio Tiberio kino, bolje reći, daje kino-predstave, iako i dalje posjeduje radnju »Tiberio & Belli«. Iste godine »Ittihad« preduzima proširenje svoje djelatnosti, jednu ostavu uz postojeće prostorije, inače vlasništvo Mujage Komadine, počinje preuređivati u salu za odvijanje kulturno-umjetničke djelatnosti. Vjerovatno u namjeri da svoju »kinematografsku« djelatnost proširi, ili, pak, iz drugog razloga, Tiberio već u idućoj godini napušta ove prostorije.

Zgrada u kojoj je A. Tiberio davao projekcije 1906. godine

U novembru mjesecu gostuje u Mostaru »Električno i čarobno i varijetno kazalište Kautsky«, koje održava predstave u »Hrvoju« i ostalim mjestima u Mostaru. O tome najbolje govore oglasi:

ELEKTRIČNO — ČAROBNO I VARIJETNO KAZALIŠTE
Prispjelo je u grad ovo poznato kazalište pod upravom g. V. Kautsky-a, koje će danas i sutra prirediti po jednu sjajnu predstavu u hrvatskom kazalištu doma »Bratovštine«. U četvrtak uvečer priredilo je isto kazalište predstavu u ovađnjoj častničkoj kasini, te joj je prisustvovala cieľa častnička honoracija, te s najvećim oduševljenjem pozdravila gosp. ravnatelja i čestitala mu na tako sjajnom uspjehu predstave, koja je prekrasno uspjela. Isto takvu predstavu moći će naše obćinstvo gledati večeras i sutra na večer u našem hrvatskom kazalištu. Početak predstave je u 8 sati u večer, a ulazne cene jesu: Za sjedala I. reda K 1., II. reda K 60 h., a III. reda 40 h. Stajanje 30 h., a djeca u pratinji roditelja plaćaju polovicu.

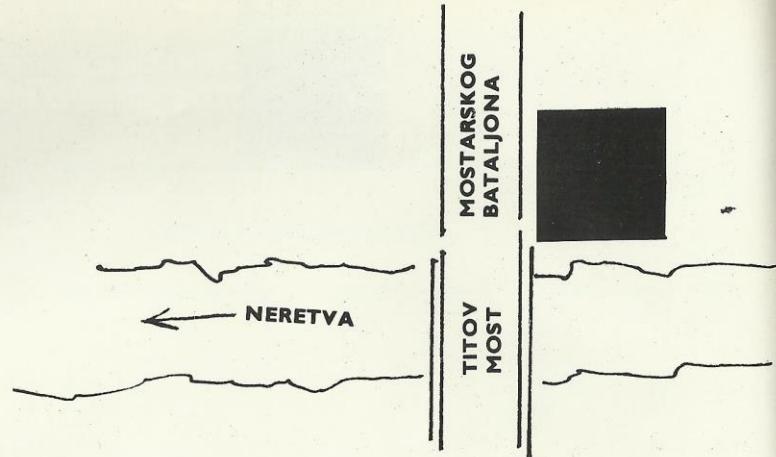
(»Osvit« — Mostar, br. 92, od 24. studenog 1906.)

O ovim predstavama nešto govori i slijedeći napis:

HRVOJE BEZ NADZORA — Tuže nam se neki prijatelji, da je kod nekidašnje predstave Kautsky-a bilo više neurednosti, koje su prouzrokovali neki pijanci i deriščad, a žale što se u tim zgodama ne pazi od strane »Hrvoje«, da se ovakvi škandala ne događa, jer se ovakovim nereditima gubi ugled našeg hrvatskog doma.

(»Osvit« — Mostar, br. 94, od 1. prosinca 1906.)

Očigledno je da je djelovanje ove vrste projekcija bilo na vrlo niskom nivou, da je Kautsky u stvari uzgredno koristio kino-projekcije, pored ostalih tačaka svog programa, o čemu svjedoči i to da je on gostovao ranije u Mostaru, t.j. januara 1904. g., kada je na programu imao samo neke varijete i mađioničarske tačke. Tada je u Mostaru doživio srčani udar, koji je, nakon angažovanja mostarskih ljekara, preživio. (»Osvit« br. 4/1904. g.)

1907.

Kompanjon Antonia Tiberija Belli se odvaja i otvara sopstvenu radnju u maju ove godine, odnosno prodavnicu šivačih strojeva, što pokazuje da njihov zajednički posao na opravci bicikla ne obezbjeđuje egzistenciju.

U avgustu iste godine Tiberiova radnja je uništena u požaru. Pored bicikla, dijelova, opreme, naznačava se da je u vatri izgorio »celluloid« (»Osvit« br. 81/1907. g.), što jasno navodi na zaključak da je Tiberio roliće filmova držao u svojoj radnji.

Tiberio zatim svoje projekcije prenosi u podrumske sale novoizgrađenog hotela »Bristol« koji je otvorio A. Antunović, doseljenik iz Makarske, juna 1906. g., u kući braće Ribica, kod sadašnjeg Titovog mosta.

Godine 1907. hotel je kompletiran sa prenoćištima, a podrumske prostorije je opremio Tiberio za projekcije filma. Kako je bio bez kapitala, a i požar ga je doveo u znatne novčane neprilike, oglasio je prodaju svog motora sa prikolicom.

Još uvijek bioskop nema svoj naziv, niti ga Tiberio registrira kao stalni i jedini izvor prihoda. O tome svjedoči i činjenica da je aprila 1908. godine registrovao radionicu za prodaju »Singer« mašina, koju je nazvao »Prva mehanička radionica u Mostaru«. Iste godine će otvoriti svoj stalni bioskop.

Sjećanja očeviđaca bilježe da je ova sala u podrumskom prostoru hotela »Bristol« bila znatno opremljenija od one u »Ittihadu«.

**Hotel »Bristol«, izgrađen 1906. godine — u podrumskim
prostorijama 1907. g. kino Antona Tiberija**

U Mostaru gostuje i »Grand elektro-bioskop«, koji svoju šatru postavlja na mjesto prve projekcije u Mostaru, tj. ugao sadašnjeg Buševara revolucije i Ulice Mostarskog bataljona. O gostovanju ovog bioskopa najbolje saznajemo iz prigodnih napisa u štampi:

VELIKO ELEKTRO-BIOSKOP-KAZALIŠTE u Franje Josipa ulici, počima predstave danas dne 16. studenog sa vrlo lijepim i zanimivim rasporedom, kao kornevilska zvona, osveta Korzikana, žene u Japanu, fantastičan kišobran, putovanje duše, lov policista. Dvorana je električno rasvijetljena. Raspored se mijenja svaka tri dana. Predstave su u 6, 7, 8 i 9 s. na večer.

(»Osvit« — Mostar, br. 117, od 16. studenog 1907. g.)

ELEKTRO — BIOSKOP — Na sveopće zahtjevanje vrlo oblubljeno poduzeće GRAND ELEKTRO — BIOSKOP ostaje još do 15. prosinca u našem gradu, te se p. n. obćinstvu najtoplje za mnogobrojni posjet preporuča. Program davat će se posve nov.

(»Osvit« — Mostar, br. 127, od 10. prosinca 1907. g.)

Iz oglasa se ne može zaključiti da li se radi o »Grand Elektro-bioskopu« Bahmajerovu, koji je 1906. godine davao predstave u Sarajevu, ili o »Grand elektro Apolo bioskopu«, koji je svoje predstave davao u Sarajevu 1910. godine, a na svom programu imao filmove o bosanskim gradovima (Sarajevo i Mostar) i o Beogradu.

(»Sineast« br. 40-41/1978. g.).

Takođe se ne zna da li je to možda onaj isti bioskop koji je promijenio vlasnika između 1906. i 1910. godine, pa je odatile i objašnjivo da u drugom gostovanju posjeduje snimljeni materijal koji prikazuje 1910. godine, ili je »Grand

Elektro-Bioskop.

Na sveopće zahtjevanje vrlo oblubljeno poduzeće **Grand Elektro - Bioskop** ostaje još do 15. prosinca u našem gradu, te se p. n. obćinstvu najtoplje za mnogobrojni posjet preporuča. Program davat će se posve nov.

elektro Apolo bioskop« također gostovao u Mostaru prije 1910. godine, ali, na žalost, o tome nemamo nikakvih podataka niti na osnovu pisanih dokumenata, niti na osnovu sjećanja tada živih građana Mostara.

Međutim, kako smo se rukovodili da sva sjećanja potkrijepimo i nekim pisanim dokumentom, a sigurno je da su Mostar posjećivali manji bioskopi, putujuće družine, čije gostovanje iz bilo kog razloga nije obuhvatila lokalna štampa, za koju možemo tvrditi da je bila povremena, a u pojedinim razdobljima oskudna sa podacima o događajima u gradu koji se odnose na prikazivačku djelatnost, vjerovatno je pored navedenih projiciranja bilo i drugih.

Veliko elektro-bioskop-kazalište u Franje Josipa ulici počima predstave danas dne 16. studenog sa vrlo lijepim i zanimivim rasporedom, kao kornevilska zvona, osveta Korzikana, žene u Japanu, fantastičan kišobran, putovanje duše, lov policista. Dvorana je električno rasvijetljena. Raspored se mijenja svaka tri dana. Predstave su u 6, 7, 8 i 9 s. na večer.

1908.

U ljetnom periodu ove godine Anton Tiberio je otvorio ljetno kino »EDEN PARK«, koje je radilo samo ovu godinu.

Kino je bilo smješteno u sadašnjoj Ulici dr Safeta Mujića, na prostoru između ulica Ante Zuanića i Hatovske, a preko puta tadašnje željezničke stanice (uski kolosijek). Kino je imalo prednost da se nalazilo u blizini novog centra grada, posebno ljetnog šetališta (Štefanijino šetalište), a mogla se koristiti okolina koja je bila oplemenjena baštama i raznim rastinjem.

Kino-kabina i ograda su bili od drveta, a u sklopu kina je radio restoran, pa se posluga vršila i za vrijeme prikazivanja filmova. Pored sjedišta na stolicama (klupama), postojala su sjedišta za stolovima, uz veću cijenu. I toga ljeta u Mostaru je bilo »otmeno« otići na večeru u »Eden park«, gdje se moglo »večerati uz film«.

U svom napisu »Istraživanje« (»Sineast« br. 40-41, od 1978. g.) autor Bosa Slijepčević, spominjući kina u Mostaru na početku 20. vijeka, ne precizirajući izvore, između ostalog,

ANTE
ZUANIĆA

Dr SAFETA MUJIĆA

HIT

piše: »... Jedan je dolazio godine 1908. Predstave su mu bile u kafani Čeha Mikana Vencela na korzu ...«

Godina se u potpunosti podudara sa sjećanjem tadašnjih savremenika, međutim ostali podaci koji su navedeni mogu današnjeg posmatrača tih događaja da dovedu u nedoumicu.

Naime, već smo naveli da je Mikan Vencel bio vrlo dobro situiran građanin tadašnjeg Mostara. Te, 1908. godine, on je posjedovao ljekarnu »K'carskom orlu« (kasnije nazvanu »K'orlu«), koju je otvorio 20-tak godina ranije, smještenu u vrlo impozantnoj gradevini (ugao sadašnjih ulica Braće Fejića i H. Maslića) izgrađenoj 1905., zatim Tvornicu soda-vode, otvorenu 1903. godine. Godine 1908. je uz kino radila ljetna ugostiteljska bašta, što je navelo autora da istu nazove »kafana«, ali to nije bilo »gostovanje« kira, jer je predstave davao Anton Tiberio, koji je i do tada imao stalna kina.

Što se tiče lokacije, i to odgovara opisu »Eden parka«, jedino autor ovog podatka u »Istraživanju« daje naziv »Korzo«, a »Eden park« je bio smješten 30-tak metara pobočno od ulice koja se u to vrijeme nazivala Štefanijiće šetalište (od Ronda zapadnije), a od Ronda istočnije Šetalište Franca Josefa (kasnije Vojvode Stepe šetalište, a sada Lenjinovo šetalište).

Kombinacija zajedničkog djelovanja Mikana Vencela i Antona Tiberija produžila se i njen rezultat je bio otvaranje kina »Uraniak« 1911. godine.

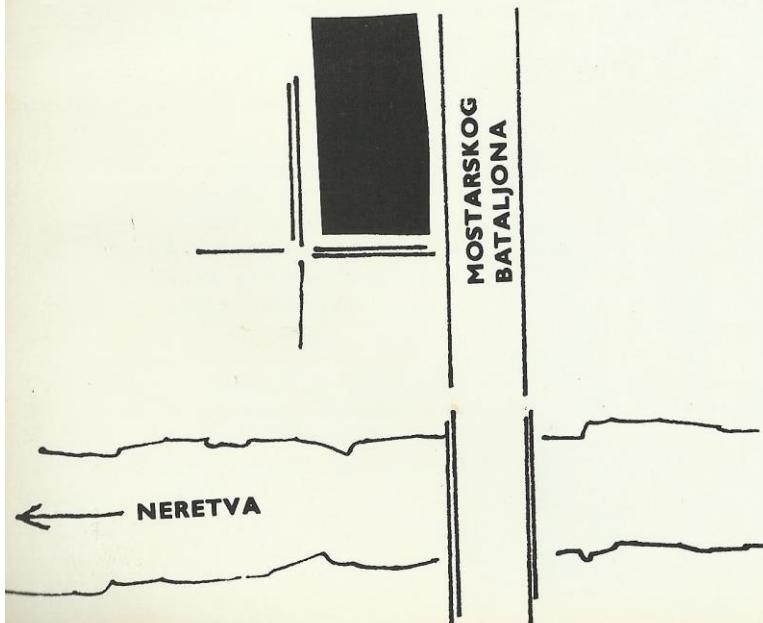
1908. 9

Koncem ove godine završen je drveni objekat, na prostoru preko puta sadašnjeg (i tadašnjeg) hotela »Bristol«, nešto zapadnije. U ovom objektu je Anton Tiberio otvorio novo kino »Royal Kinematograph«, odnosno »Kino Rojal« kako su ga nazivali Mostarci. Zgrada je bila postavljena uzduž sadašnje Ulice Mostarskog bataljona, i ulaz u kino je bio iz ove ulice. Korišten je prirodni pad terena prema rijeci Neretvi, pa je ekran postavljen na istočnu stranu, a kino-projektor na zapadnu. Kino je imalo vlastiti agregat, koji je bio smješten izvan ovog drvenog objekta, što je stvaralo buku za okolinu, ali je sama prostorija kina bila izolovana, jer je sa unutrašnje strane bila obložena platnom. Za ovo kino Anton Tiberio je nabavio nove kino-projektore »erneman«, koje je kasnije preradio i za ton-film. O radu ovoga kina list »Musavat«, od 5. jula 1909. godine, bilježi:

Royal — Kinematograph — U blizini nove čuprije otvorio je ovdašnji mehaničar Anton Tiberio prije kratkog vremena kinematograf u kome daje predstave, svakog dana četiri puta, i to: u 7, 8, 9 i 10 sati uveče. Kinematograf je moderno uređen i slike su mu jasnije nego i u jednog koji je do danas u Mostar dolazio. Zato ga preporučujemo pažnji građara.

Napis precizira tačne podatke predstava, iako tadašnji savremenici tvrde da su predstave vrlo često počinjale u ovisnosti od broja posjetilaca, ponekad sa znatnim zakašnjnjem. U ovom kinu je Anton Tiberio uveo električnu sirenu, kojom je najavljivao početak predstave, a koju je kasnije koristio i u ljetnom kinu.

Isto tako, »Musavatova« formulacija »prije kratkog vremena«, određuje početak rada ovog kina za prvo polugodište 1909. godine. Međutim, savremenici, posebno Mirko

Vlaho, koji je kod Antona Tiberija pored svog redovnog zaposlenja radio kao kino-operater, tvrde da je ovaj bioskop otpočeo rad koncem 1908. godine.

U ovom kinu je otpočeo rad kao kino-operater Milan Janjoš, zvani »doktor kina«, a na blagajni je radila supruga vlasnika Antona Tiberija.

Pored raznih tehničkih novosti, u odnosu na ranija prikazivanja, Anton Tiberio je uveo i praćenje projekcije sa klavirskom pratnjom. Najava i reklama filmova je bila raznovrsna. Pored plakatiranja, vlasnik je vrlo često ispred ulaza izvikivanjem najavljuvao naziv filma, uz iznošenje pojedinih podataka: imena glumaca, žanra i uz nabranje navodnih osobina filma: »senzacionalni«, »veličanstveni«, »izvanredna ljubavna drama«, »najgrandiozni« i slično.

lako već pominjani autor napisu »Istraživanje« napominje dà je prema Priručniku za kinematografiju, izdatom u Beču 1916. godine, naznačeno da je ovo kino djelovalo i 1915. godine, kada i kino »Central«, to nije tačno, jer otvaranjem »Uranie« (kasnije nazvanog »Central«), kino »Rojal« je prestao da radi.

Napuštena drvena građevina je kasnije izgorjela, a na njenoj mjestu su od 1920. godine izgrađene kamene zgrade, primjerice za trgovачku namjenu, a prostor na spratu za stanovanje.

Bez obzira na to što se u ovom slučaju radi o drvenom objektu, zbog čega je Anton Tiberio imao mnogo poteškoća sa tadašnjim vlastima, jer su komisije stalno upozoravale na mogućnost požara, ipak je ovo prvi objekat u Mostaru koji je imao isključivo namjenu za prikazivanje filmova, a bio je stalnog karaktera. Filmske projekcije do tada su održavane ili u pokretnim objektima, ili pak u dijelu nekog objekta čija je namjena bila drugog karaktera.

Prostor na kojem je 1908. godine otvoreno kino »Rojal«

1910. ?

Prema sjećanju i sada živog savremenika tog vremena Branka Grkovića (starog 88 godina), ove godine je u Mostaru gostovao jedan putujući bioskop. Iako, za sada, o tome nemamo nikakvih pisanih dokumenata, zbog niza izvanredno preciznih detalja navodimo i ovaj slučaj.

Bioskop je davao predstave pod šatrom, čiji je tlocrt imao četvrtast oblik, a kostur bio od drveta. U šatri su bile postavljene klupe za sjedenje, a osvjetljavana je pomoću vlastitog agregata, koji je bio smješten van šatre.

Lociranje šatre također predstavlja zanimljivost, u odnosu na ranije slučajeve. Naime, na samom ugлу sadašnje Ulice Mostarskog bataljona i Bulevara revolucije izgrađena je do 1910. godine prizemna građevina u koju je smještena uprava gradskih mali. Između te građevine i istočnije locirane Lakišića džamije postojala je, prema sjećanju, kafana Meše Pašića zvanog »Pašo«. Ulaz u ovaj pokretni bioskop je bio kroz ovu kafanu, a teren na kojem je bila montirana šatra bio je za 1 do 1,5 metar niži od nivoa kafane.

Ranije je čitav ovaj prostor od sadašnje ulice Bulevar revolucije do Lakišića džamije bio prazan i korišten za razna skladišta i povremena gostovanja cirkusa, bioskopa i ostalih

prikazivačkih grupa. O tome svjedoči i napis u »Osvitu«, br. 13, od 14. februara 1903. godine, o odluci sa sjednice Gradskog vijeća:

»Cjelokupno zemljište Ilike Grkovića (1166m²) u Kolodvorskoj ulici do Lakišića džamije otkupljuje se za 20.000 K. Tu će se podići zgrade za ovogradsku ubošku zakladu (dva dućana i jedna kafana), što će koštati oko 20.000 Krune.«

Ovi podaci iz odluke Gradskog vijeća potpuno se podudaraju sa sjećanjima u pogledu lokacije pokretnog bioskopa pod šatrom, iako godina gostovanja bioskopa donekle dolazi u sukob sa ostalim sjećanjima Grkovića.

Zanimljivo je njegovo sjećanje o sadržaju prikazanih filmova. Na predstavi kojoj je on lično prisustvovao, ostao mu je u sjećanju film u kojem se prikazuje scena jureće lokomotive prema gledaocima, što je izazvalo paniku tadašnjih gledalaca u šatri, i drugi film komična sadržaja: mlada putnica — majka sa malim djetetom putuje u vozu, a saputnik joj je neki nametljivi zavodnik. Poslije izlaska voza iz tunela, publika, a i zavodnik, doznaće da on ne ljubi mladu damu, nego dijete, i to u dio tijela koji inače nije predviđen za takve izlive osjećaja.

1911.

Ove godine otpočelo je rad kino »Urania«, izgrađeno zajedničkim udjelom kapitala Vencela Mikan, Krešimira Ančića i Antona Tiberija.

Doseljenik Vencel Mikan je već 1900. godine bio vlasnik jedne od dvije postojeće apoteke u Mostaru (druga je bila vlasništvo F. Houske).

Godine 1903. pored apoteke, otvara i Tvornicu soda-vode, a već 1905. godine u novoizgrađenu zgradu, koja je bila njegovo vlasništvo (ugao Braće Fejića i Huse Maslića ulice) prenosi apoteku sa Glavne (sada Titove ulice), kojoj ostavlja naziv »K'orlu«, i pored nje, u istoj zgradi, 1910. godine otvara i drogeriju sa nazivom »K spasitelju«.

Krešimir Ančić, kao drugi kompanjon pri izgradnji kina »Urania«, od početka rada kina smatra sebe »kinovlasnikom«, to mu je više godina jedina profesija, iako čitav praktični posao u kinu vodi Anton Tiberio, a Ančić i 1939. godine u svim aktima kao svoju profesiju naznačuje »vlasnik kina«.

Građevina je specijalno rađena za kino-predstave, ali se na maloj pozornici ispred ekrana mogao davati i drugi program, istina sa manjim brojem učesnika s obzirom na relativno malu površinu pozornice. Zgrada je izgrađena od šljaka-be-

BRAĆE FEJIĆA

HUSE
MASLIĆA

tonske elemenata, vezanih metalnim trakama, sa armirano-betonском krovnom konstrukcijom, te armirano-betonским nosačima za balkone sa strane i za čeoni balkon. Ugrađeni su vlastiti uređaji za parno grijanje sale i nusprostorija, instaliran vlastiti agregat za električnu rasvjetu, iako je zgrada bila povezana i za gradsku mrežu električne rasvjete, koja je upravo te godine završena. Izgrađen je samostalni kanalizacioni priključak do Neretve, vodovodni priključak, te uređaji za pokretanje velike zavjese koja je montirana ispred pozornice, a sa kojima se upravljalo iz kino-kabine.

Sala je imala oko 300 sjedišta, podijeljenih na parter i lože, sa još oko 80 stajanja na balkonima sa strane i sjedišta na čeonom balkonu, na kojem je bilo i 20 sjedišta u balkon-ložama. Ecran je montiran na udubljenju pozornice, koja je od sale bila uža za 3 metra, i čija je dubina iznosila oko 4 metra.

Kino-kabina je bila opremljena projektorima »erneman-1«, na ručni pogon, koje je sam Anton Tiberio preradio na električni pogon, te reostatom za postepeno gašenje osvjetljenja u sali.

Prikazivanje nijemih filmova pratio je na klaviru stari muzičar nazvan »TANTULINI«. Obučen stalno u frak, sa cilinder-šeširom, sa nadimkom koga mu je dao Antonio Tiberio, bio je za sve Mostarce »italijan«. Međutim, on je, u stvari, bio Užičanin, a zvao se Laza Savić. Umro je 1933. godine, samo godinu dana nakon prikazivanja prvog ton-filma u Mostaru.

Prvi kino-operater u ovom kinu bio je već iskusni Milan Janjoš, vrlo poznata osoba u Mostaru, nazvan najprije »doktor za kino«, a kasnije skraćeno »doktor kina« i taj ga je naziv pratio sve do smrti. Inače, bio je radnik za opravku bicikla.

Pored njega, kraće vrijeme radili su Rihard Steirer i Mirko Vlaho, zatim Pero Lasić (i u ljetnom kinu od 1937. do 1941. g.), te Muhamed Rudan — Ručko i Zdravko Ostojić.

Od ostalih radnika u kinu je vrlo dugo radila Matilda Cettineo, koja je penzionisana 1952. godine, a provela je čitav radni vijek na poslovima razvođačice-čistačice, te Ahmet Numankadić, koji je također vrlo dugo, do 1945. godine, radio kao ložač parnog kotla i razvođač.

Kino je imalo nazive:

»URANIA«, od otvaranja 1911. do 1913. Naziv je vjero-vatno dat prema tadašnjoj instituciji u Mađarskoj koja se zvala »Filmski institut teatra Urania — Budimpešta«.

»CENTRAL« od 1913. do kapitulacije Jugoslavije, 1941.

»GRADSKI SLIKOKAZ« za vrijeme okupacije (il svjetski rat).

»VOLGA«, poslije oslobođenja, od 1945. do 1953. godine.

»ZVIJEZDA« od 1953. do danas.

Kino je koristilo razne načine reklamiranja filmova: postavljanje oglasnih sanduka na istaknutim punktovima u gradu, panoe koji su postavljeni na određena mjesta ili su nošeni na pokretnim kolicima, kao i povremeno oglašavanje u lokalnim listovima, npr.:

»CENTRAL — KINO« — Upozorujemo naše cij. čitatelje na današnji komad »Velika žrtva« u Central-kinu, da ga ne propuste vidjeti.«

(»Narodna sloboda«, br. 16, od 22. 2. 1919. g.)

U ovom kinu je 1932. godine prikazan prvi ton-film u Mostaru, pod nazivom »Ljubavna parada«. Stvarni naslov filma je bio »Parada ljubavi«, američki film režisera Lubitsch Ernesta, snimljen 1929. godine. I u drugim slučajevima se dešavalo da vlasnik Anton Tiberio unekoliko u svom oglašavanju mijenja pravi naziv filma, pri čemu je osnovni smisao bio da se zvučnim naslovima filma pridobije publika.

Za ovu priliku Anton Tiberio je naručio tonske adaptere iz Italije, i kada ih je primio, isti ih je dan vlastoručno montirao na postojeće kino-projektore i davao tonsku predstavu, koju je najavio ujutru, prilikom isporuke pošiljke od strane pošte.

Predstave su održavane svakodnevno, sa raznim počecima, a od 1930. godine su ustaljeni počeci na 16, 18 i 20 časova.

Za film »Volga, Volga« izgrađena je maketa lađe velikih dimenzija, koju je radnik kina vozao kroz Mostar, a bila je montirana na stalna reklamna kolica pomoću kojih su reklamirani ostali filmovi.

Kino »Zvijezda« je tokom vremena više puta adaptirano.

Godine 1949. je izvršena adaptacija poda i sjedišta uz proširenje čekaonice sa južne strane.

U ovom kinu je 21. marta 1954. godine, u 11 sati, održana i prva svečana premijera nekog filma, a to je bio domaći film »Stojan Mutikaša«, a premijeri je prisustvovao režiser filma Fedor Hanžeković i nosilac glavne ženske uloge Mira Stupica.

Nakon predstave, u Klubu prosvjetnih radnika održana je diskusija čija je tema bila ovaj film. (»Sloboda«, br. 12, od marta 1954. g.)

Veća adaptacija ovog kina započela je 1960, a završena 1961. godine. Uklonjeni su balkoni sa strane, produžen čeoni balkon, proširen prostor ispred ekrana da bi se omogućila projekcija savremenih filmova u širokim tehnikama. Nakon adaptacije sala je imala 541 sjedište, a sistem parnog grijanja potpuno je preuređen.

U kino-kabinu su montirani novi kino-projektori NP-1 i ugrađeno je pomoćno akumulatorsko osvjetljenje.

Novoadaptirano kino je otvoreno 13. februara 1961. godine premijerom domaćeg filma »Parče plavog neba«, uz učešće režisera i glumaca.

Savremeni projektori »iskra NP 21«, sa selenskim ispravljačima od 100 A, montirani su 1964. godine, a 1965. godine su ugrađene »xenon« lampe koje su zamijenile do tada korištene elektrode za proizvodnju projekcione svjetlosti. Sa sjeverne strane, 1971. godine, dograđena je čekaonica sa nusprostorijama, a u međuvremenu je sala opremljena klima-uređajima.

Posljednji film prikazan u ovom kinu uoči okupacije Jugoslavije, 1941. godine, bio je američki film »Granica u plamenu« — I dio.

Prvi film prikazan u ovom kinu poslije oslobođenja Mostara, februara 1945. godine, bio je ruski film »PUT U ŽIVOT«. Kopiju ovog filma vlasnik Anton Tiberio je imao kod sebe uoči samog rata. U toku rata kasete je čuvalo u radionici kod svoje kuće, među raznim otpacima tehničkog materijala, ovlaš prekrivene starim krpama.

Zgrada kina »Zvijezda« je za svojih nepunih 70 godina postojanja stalno korištena kao kino, ali je više puta poslužila i kao mjesto na kojem su se okupljali građani Mostara u borbi protiv okupatora i domaćih ugnjetača.

Prema sjećanju Prod. dr Stevana Jakšića, 1913. godine pozorište iz Celovca je u ovom kinu održavalo predstavu na njemačkom jeziku. Međutim, odmah na početku predstave

Kino »Zvijezda« 1957. godine

demonstrirali su mostarski gimnazijalci, zbog čega su ih golim sabljama napali austrijski oficiri i bacali sa balkona u parter. Upoznati sa ovim zločinima austrijskih oficira, neki od naših studenata koji su se nalazili na studiju u Beču, izazvali su na dvoboj te austrijske oficire, ali austrijska okupaciona vlast, koja je bila sa svim događajima upoznata, nije dozvolila našim studentima ulazak iz Beča u Bosnu i Hercegovinu.

Pred 1. maj 1914. godine Zemaljska vlada je zabranila političku proslavu 1. maja u Mostaru, ali su u sali kina »Zvijezda« radnici održali zbor na kojem je govorio Gojko Vuković.

Četrnaestog februara 1919. godine u ovom kinu je održan miting. Govorio je istaknuti revolucionar Gojko Vuković protiv politike zemaljske centralne vlade. Većina slušalaca je bila van sale, jer je na zboru bilo okupljeno oko 4.000 demonstranata.

Trećeg oktobra 1920. godine takođe je u ovom kinu održana radnička skupština kojoj je prisustvovalo oko 1.000 osoba, a govorio je Gojko Vuković.

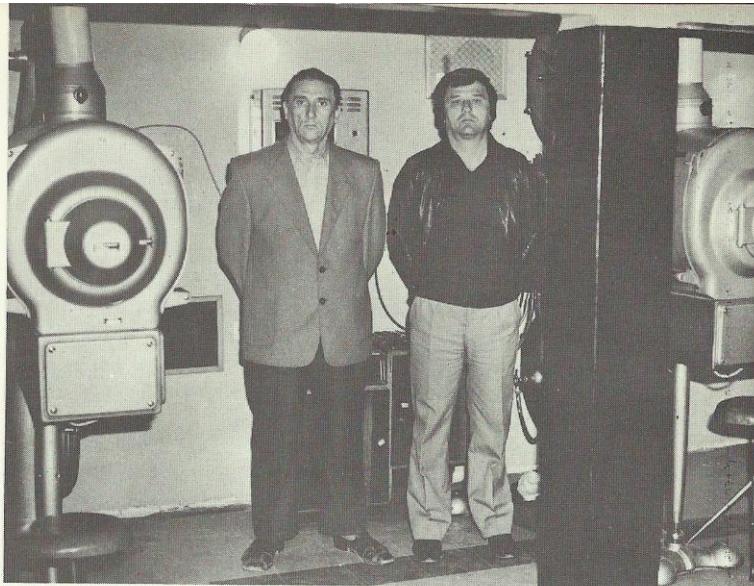
U 10 sati prije podne, 21. novembra 1920. godine, na istom mjestu je održana Opštinska skupština radnika, u pripremi za izbore za Konstituantu.

Godine 1932. u vrijeme diktature, 1. maj je proslavljen zborom radnika Mostara, koji je održan u ovoj zgradbi.

Odmah poslije okupacije Jugoslavije, 1941. godine, u ovom kinu je izvršeno nekoliko akcija oduzimanja oružja neprijateljskim vojnicima. Akcije je organizovao Zdravko Ostojić, koji je tada radio kao kino-operater.

Dogovoren je da se prije početka filma, kada se zatvaraju prozori sa južne strane, preko kojih je osvjetljavana sala sunčevom svjetlosti, ne pali odmah električna rasvjeta u

Ulaz u kino »Zvijezda« nakon adaptacije 1971. godine

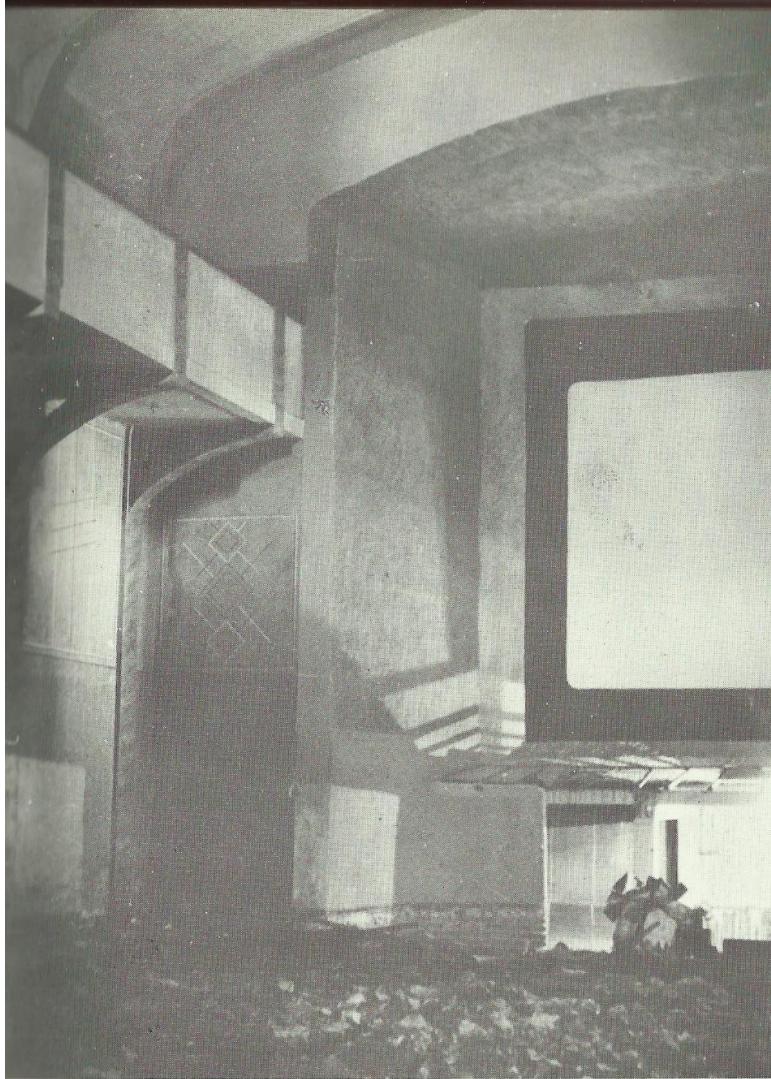
**Kino-kabina kina »Zvijezda«;
Anton Tis i Emir Balić**

sali. Za tih nekoliko minuta mraka, već pripremljeni omladinci bi izvukli neprijateljskim vojnicima revolvere iz futrola i uz pomoć osoblja kina ih sakrili na određeno mjesto.

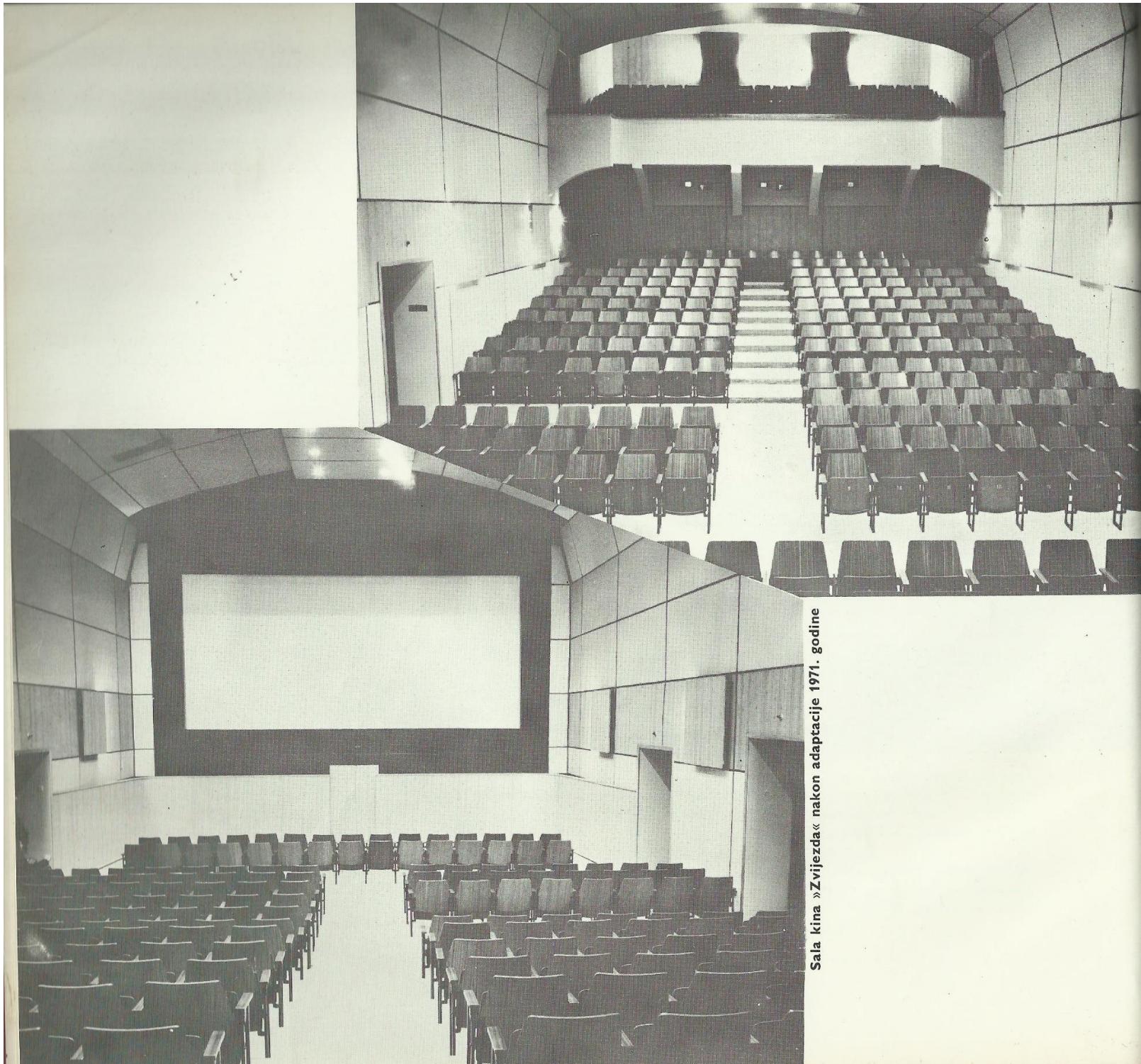
Sklonište je bilo u ložištu parnog kotla, jer su bili topli mjeseci kada se nisu zagrijavale prostorije. Međutim, kada je takva jedna akcija izvršena pred zimu, moglo je doći do neželjenih posljedica. Ložač Ahmet Numankadić, ne znajući za akciju, složio je drva za potpalu na oružje, i samo je slučaj htio da odmah ne potpali vatru. Incident je spriječen u posljednjem momentu.

Zdravko Ostojić (Riste), rođen 1925. g. je do 1941. radio kao kino-operater uz školovanje na gimnaziji, gdje je prije rata primljen za člana SKOJ-a (Savez komunističke omladine Jugoslavije). Ustaške vlasti mu 1941. godine, kao Srbinu, zabranjuju upis u školu pa je nastavio da radi kao kino-operater. Zbog ilegalnog rada uhapšen je od italijanskih okupatorskih vlasti, otpremljen u zatvor na Mamulu, odakle je prebačen u druge italijanske konč-logore. Nakon kapitulacije Italije, sa drugovima bježi i prebacuje se u jedinice NOV u Sloveniji, gdje iste godine u borbi gine.

Sala je poslije oslobođenja, 1945. godine, pored davanja filmskih predstava, služila i u druge svrhe: za sastanke, konferencije AFŽ-a, Sindikata, NOF-a, omladine, razna savjetovanja, pa i za javno suđenje.

Radovi na adaptaciji kina »Zvijezda« 1961. godine

Sala kina »Zvijezda« nakon adaptacije 1971. godine

1915.

U napisu »Istraživanje« autor na osnovu bečkog Priručnika i ostalih izvora navodi:

»U Mostaru su 1915. g. tri bioskopa. PRVOGA je zakupac Anton Tiberio. Ovog Tiberia pominje: Bosniche Post 27. marta 1911. kao prilagača vlasnika izgorelog bioskopa u Sarajevu Đovaniju Fabrisu. (Obadva su Italijani.). DRUGI, Cetral kino (?) držala je Danica Toholj. TREĆI je Edison kino.«

O Tiberijevom vlasništvu nad »Royal kinom« nema никакве sumnje. Jedina netačnost u napisu vezana za ovo kino je to da ono 1915. godine nije radilo, jer je bilo napušteno, pošto su već 1911. g. Anton Tiberio, Mikan Vencel i Krešimir Ančić otvorili kino »Urania«.

Time se daje odgovor i na drugo pitanje, gdje se kino »Central«, istina sa znakom pitanja, veže za vlasništvo Danice Toholj.

Treće kino, koje se u napisu naziva »Edison kino«, za razliku od prva dva, potpuna je nepoznanica za nama dostupnu dokumentaciju, a i za sjećanja tadašnjih savremenika. Međutim, ako imamo u vidu da je otac Danice Toholj, Ilija, bio mehaničar (položio ispit u Beču, što je naznačio i na tada istaknutoj firmi), i imao svoju mehaničarsku radnju na Glavnoj ulici (sada Titova) između Telčeve i Karadžozbegove ulice, a preko puta sadašnje Apoteke »14. februar«, i da mu se radnja sastojala od prednje vrlo velike prostorije i zadnje, manje, sa mehaničarskim uredajima, onda bi mogla da bude samo pretpostavka da se kino »Edison« veže za ovu radnju, i to kao putujući bioskop. Međutim, nikakav pisani dokumenat, a niti sjećanja, nisu vezana za takav događaj. U svakom slučaju, Danicu Toholj ne možemo imovinski vezati niti za kino »Royal«, a niti za »Central«.

1916.

Na prostoru gdje je nepoznati austrougarski podoficir održao filmsku projekciju 1905. godine, tj. na mjestu sadašnjeg Parka izviđača (Lenjinovo šetalište), 1916. godine otvoreno je vojno ljetno kino, nazvano »FELD KINO«, vlasništvo austro-ugarskih vojnih vlasti. Predstave su održavane za vojna lica, ali je bio slobodan ulaz i građanstvu.

Kino je djelovalo tri sezone, od 1916. do 1918. godine, kada je napušteno zbog ratnih događaja.

I ovo kino je bilo izgrađeno od drveta, ograda, kino-kabinu. O postojanju ovog kina indirektno svjedoči napis u lokalnim novinama:

SVRATIŠTE POD STREHOM — Nevolja ljudi na sve nagoni. Jedan mjesni prosjak bio se je nastanio u šupi za projekciju slika kinematografa, koju je bivša vojna vlast podigla bila na Bašadurovom zemljištu na šetalištu Vojvode Mišića. Netko mu je to zabranio i od tada je starac smjestio svoj ležaj pod strehom željezničkog skladišta. Njegov su primjer slijedili i drugi ubogari i sad je čitav prostor pod strehom u kasnoj noći zapremljen od noćnih gostiju. Vele da je to svratište najjeftinije, jer niti se plaća kirija, a niti te jedu stjenice. Jedino ih zabrinjuje zima, koja je eto već na pragu. Jer kuda će onda?

(»Narodna sloboda« — Mostar, br. 33, od 13. 10. 1923. g.)

Napis svjedoči o postojanju »Feld kina«, kao i o tome da je od 1918. godine, pa do objavljivanja ovog napisa, tj. 13. 10. 1923. godine, prostor ljetnog kina bio napušten.

Na ovom istom prostoru 1925. godine Anton Tiberio otvara ponovo ljetno kino. Pored vrlo pouzdanih sjećanja o godini otvaranja, to je vidljivo i iz napisa lokalnog lista:

Gradske vijesti.

Prodaje se:

Nekoliko mlađih pasa (štenad) čiste, Vučije pasmine upitati u Ljetnom Kinu.

PRODAJE SE: Nekoliko mlađih pasa (štenad) čiste, Vučije pasmine upitati u Ljetnom Kinu.

(»Narodna sloboda« — Mostar, br. 36, od 12. 8. 1925. g.)

ZVIŽDANJE SIRENE — Šta je to, zar mostarski gragjani zbilja moraju da okušaju svu gorčinu i svaku neugodnost, bez ikakove potrebe. Po danu ih žeže sunce, gutaju prašinu, osobito u onim dijelovima, kuda rijetko pada sjena gradskoga oca i djeđa — najvećega sina i svega. Kad se sakrilo sunce i izmučena se uda spremaju na počinak, onda eto ti nekakove sirene — vrlo neugodne, koja svojom drekom prolazi kroz kosti. Zar je vrhovni gradski otac zbilja neosjetljiv na ovo? Ili je svakom životu slobodno mučiti mostarske gragjane. Gradski oče, zaštiti svoje gragjane od ove grdne dreke! (»Narodna sloboda« — Mostar, br. 33, od 28. 8. 1926. g.)

ELEKTRIČNA SIRENA — Pisali smo u našem listu, da u gluho doba noći električna sirena iz ljetnoga kina vrlo uznemiruje gragjanstvo. Molili smo općinsku upravu, da u interesu gragjanstva zabrani onu neugodnu drekou. Ali kino sa svojim neugodnim zviždanjem ne će da prestane. Šta to znači? Zar ostalo gragjanstvo nema prava, da ga se ne uznemiruje, sve da u tom uživa ono nekoliko gavana, koji su puni novaca i hoće da ih prospu u kinu?

Molimo našu policiju, da ovdje napravi reda.

(»Narodna sloboda« — Mostar, br. 35, od 11. 9. 1926. g.)

Tiberio nije prestao davati znakove za početak predstava pomoći sirene, štaviše, to je isto činio i u zimskom kinu »ROYAL« — a Ljetno kino je bilo otvoreno sve do kapitulacije Jugoslavije 1941. godine.

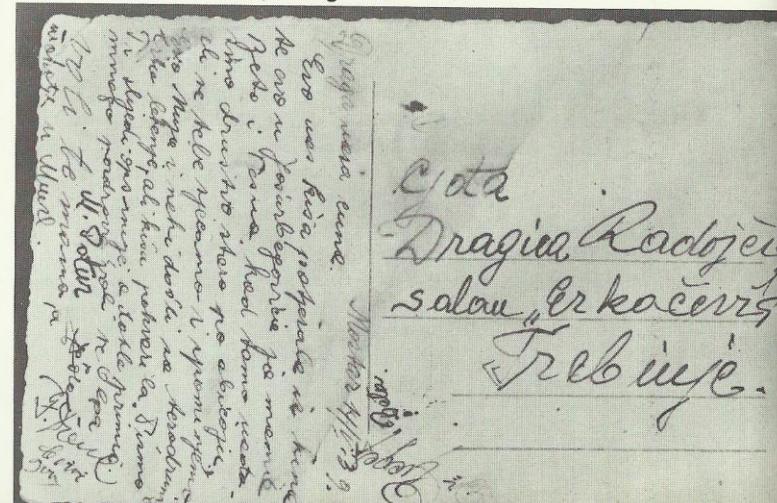
Zanimljiva je fotografija-razglednica, na kojoj je snimljen jedan od mostarskih revolucionara, Vinko Džidić (strijeljan od strane fašističke italijanske vojske na Mamuli 1942. g.), a na kojoj se, između ostalog, može pročitati:

»Mostar, 14/ VI 39. — Draga naša cuna. Evo nas kiša potjerala iz kina te evo u Jašarbegovića ja mama Beta i Vesna,

Fotografija — dopisnica (lijevo Vinko Džidić)

Faksimil dopisnice pisane poslije prekida predstave u ljetnom kinu, 1939. godine

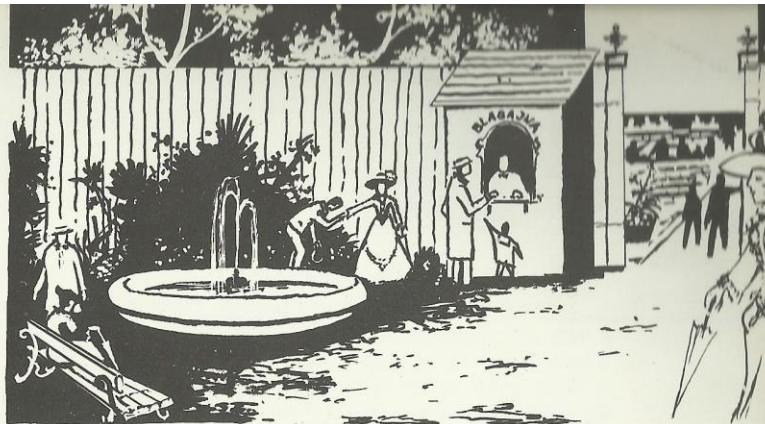
kad tamo nađosmo društvo staro po običaju, ali se tebe sjećamo i spominjemo....»

Ljetno kino je bilo opkoljeno bujnom vegetacijom, ogradio ogradom od dasaka, sa vrlo lijepim ulazom i okruglom fontanom sa vodoskokom ispred ulaza kina. I u ovom kinu su postojala bolja sjedišta za stolovima, a kino je moglo ukupno da primi oko 500 posjetilaca.

U aprilskom bombardovanju 1941. godine, od strane italijanske avijacije, kino je jako oštećeno, jer je bomba pala na sami ulaz kina. Iste godine kino je opravljeno od strane povjerenika ustaške vlasti u kinu »Korzo«, te je u sklopu kina »Korzo« radio sezonu 1941. i 1942. godine, i to povremeno zbog ratnih prilika. Tada je zatvoreno i na ovom mjestu više nije otvarano ljetno kino.

Vlasnici bioskopa u Bosni i Hercegovini su dogovorno, u znak protesta protiv velikih poreza, zatvorili bioskope 28. decembra 1927. godine.

(»Novi behar« — Sarajevo, br. 15, od 1. 12. 1927)

Bioskopi u Bosni i Hercegovini nisu radili 11. marta 1928. godine. Vlasnici su protestovali protiv velikih poreskih obaveza.

(»Novi behar« — Sarajevo, br. 22, od 15. 3. 1928)

Koliko je kino rašireno u svijetu, vidi se iz statistike Ministarstva trgovine u Vašingtonu, prema kojoj na čitavom svijetu ima 52.000 kino-dvorana sa 21 milijun sjedala, Evropa 22.000, Amerika 25.000, Azija 3.000 itd.

(»Novi behar« — Sarajevo, br. 16, od 15. 12. 1927. g.)

opsirnije na tečaj rasprave od 24. o. inj sa lžiš Vidovićem.

Zviždanje sirene. Šta je to, zar mostarski gragjani zbilja moraju da okušaju svu gorčinu i svaku neugodnost, bez ikakove potrebe. Po danu ih žeže sunce, gutaju prašinu, osobito u onim dijelovima, kuda rijetko pada sjena gradskoga oca i djeda — najvećega sina i svega. Kad se sakrilo sunce i izmučena se uđa spremaju na počinak, onda eto ti nekakove sirene — vrlo neugodne, koja svojom drekom prolazi kroz kosti. Zar je vrhovni gradski otac zbilja neosjetljiv na ovo? Ili je svakom životu slobodno mučiti mostarske gragjane. Gradski oče, zaštiti svoje gragjane od ove grdne drecke!

Naši hodočasnici. Hercegovački hodočas-

na postu i tako se izgubo. Lako je, rado — na taj način pretinci bi bili od štete. Neka se zato dobro pazi kod dijeljenja pošte.

Električna sirena. Pisali smo u našem listu, da u gluho doba noći električna sirena iz ljetnoga kina vrlo uznemiruje gragjanstvo. Molili smo općinsku upravu, da u interesu gragjanstva zabranjuje onu neugodnu drecku. Ali kino sa svojim neugodnim zviždanjem neće da prestane. Šta to znači? Zaostalo gragjanstvo nema prava, da ga se ne uznemiruje, sve da u tom uživa ono nekoliko gavana koji su puni novaca i hoće da ih prospu u kinu?

Molimo našu policiju, da ovdje napravi reda.

Za upis gjaka u preparandiju. Po načrdbi ministra prosvjete, koja važi za cijelu državu, pojedine učiteljske škole mogu primiti ove godine

1930.

U ovoj godini počinje prikazivanje filmova (pokretnim 8 m/m projektorom na ručni pogon) ljekar Lovro Dojmi, šef Doma narodnog zdravlja u Mostaru. Njegov stalni pratilac u ovom poslu je bio Salko Kalajdžić, šofer i kino-operater. Kasnijih godina projekcije su vršili na kino-projektoru od 16 m/m.

U samom početku projekcije sa predavanjem su davali u Mostaru, po preduzećima, ali su ubrzo svoj djelokrug proširili na područje čitave Hercegovine, dajući projekcije sa predavanjima po školama, većim prostorijama, a nekada su korištene i privatne kuće.

U prvim projekcijama u nekim mjestima možemo se upoznati iz napisa objavljenih u tadašnjoj lokalnoj štampi: Široki Brijeg, 26. IV 1931.

FILMSKO PREDAVANJE O ZDRAVLJU.

— U novoj gimnaziji održao je danas filmsko predavanje šef Doma Narodnog zdravlja u Mostaru g. Dr. Dojmi. Prikazan je film Spas male Zorice, što ga je izdao Dom Narodnog Zdravlja u Zagrebu. Predavanje je bilo namijenjeno samo djacima.

Po podne održao je Dr. Dojmi isto predavanje u Kočerinu u Nar. Osn. Školi. Školska sala bila je puna školske djece i svijeta, muških i ženskih, koji nigda do sada nije vidio filma, pozorno je i sa saučešćem pratilo slike na platnu. Film je pogoden kao da je sniman za Kočerinjanje. Djeluje ne samo na um nego i na srce pa se pouke koje daje, mnogo lakše primaju i pamte.

Nakon predavanja protumačio je O. Vojislav Mikulić, profesor sa Širokog Brijega, svrhu ovakvih predavanja i istakao glavne zdravstvene pouke iz filma, a onda je ispred Kočerinjana zahvalio g. šefu na predavanju.

G. šef je obećao, da će nastaviti sa ovakovim predavanjima i udesiti tako, da se održe po dva predavanja jedno iza drugoga, da mogne sav narod prisustvovati.

Akcija Doma Narodnog Zdravlja u Mostaru u smjeru pobijanja veneričnih bolesti u posljednje vrijeme bilježi naročito uspjehe. Propaganda protiv tih bolesti naročito se vrši među radničkim svijetom u Mostaru. Prije nekoliko dana šef Doma održao je skoptikonsko predavanje o veneričnim bolestima.

Široki Brijeg, 26. IV. 1931.

Filmsko predavanje o zdravlju.

U novoj gimnaziji održao je danas filmsko predavanje šef Doma Narodnog Zdravlja u Mostaru g. Dr. Dojmi. Prikazan je film Spas male Zorice, što ga je izdao Dom Narodnog Zdravlja u Zagrebu. Predavanje je bilo namijenjeno samo djacima.

Po podne održao je Dr. Dojmi isto predavanje u Kočerinu u Nar. Osn. Školi. Školska sala bila je puna Školske djece i svijeta, muških i ženskih. Svijet, koji nigda do sada nije video filma, pozorno je i sa saučešćem pratilo slike na platnu. Film je pogoden kao da je sniman za Kočerinjanje. Djeluje ne samo na um nego i na srce pa se pouke,

Poduzeće g. Dr. Dojmija svakako je pohvaliti a ovaj izbor filma najbolja je garancija da će izabirati filmove, koji odgovaraju mentalitetu našeg naroda.

(»Narodna sloboda«, br. 13, od 2. svibnja 1931)
»Akcija Doma Narodnog Zdravlja u Mostaru u smjeru pobijanja veneričnih bolesti u posljednje vrijeme bilježi naročito uspjehe. Propaganda protiv tih bolesti naročito se vrši među radničkim svijetom u Mostaru. Prije nekoliko dana šef Doma održao je skoptikonsko predavanje o veneričnim bolestima u Tvornici duhana.«

(»Narodna sloboda«, br. 28, od 3. listopada 1931. g.)

Ovakva predavanja, praćena projekcijom filmova, dr. Dojmi je kontinuirano održavao sve do pred sam početak II svjetskog rata, kada je napustio Mostar. U mnogim selima su njegove projekcije filma bile prvi susret mještana sa filmom.

Njegov stalni pratilac Salko Kalajdžić, šofer i kino-operater, bio je sve do smrti poznat starijim generacijama po svom zanimanju, nazivali su ga »prvim šoferom Mostarcem«, a sa svojih putovanja sa projektorom po selima i malim zaseocima prenosio je prijateljima razne zgodne i dogodovštine, često vesele, a ponekad i tragikomicne. Jedna od takvih je slučaj kada su se umorni i pokisli vraćali iz nekog sela do gostionice pred kojom su ostavili svoja kola, te onako mokri ušli u gostionicu. Jedna podnapita trojka je ne poznavajući doktora Dojmija počela da ga izaziva. Salko im je neprimjetno došao sa strane i uperivši u njih kino-projektor, glasno povikao: »Doktore, da pucam u njih?« Prestrašena trojka je odmah nestala iz gostionice na opšte zadovoljstvo i smijeh gostioničara i ostalih gostiju, kojima su Dojmi i Salko bili jako poznati.

1936.

Na uglu Glavne (sada Titove) i Telčeve ulice, (uzduž Telčeve ulice) — u prostoru koji zauzima sada »Na-ma«, otvoreno je kino »Korzo«. Vlasnici kina su bili Alfred (Bernarda) Lajhner (Leichner) i Ljubomir (Mirka) Kovačina.

Alfred Lajhner je sa mlađim bratom Lotarom naslijedio 1929. godine očevu »agenturnu i komisionalnu radnju«, koja je trgovala žitaricama. Međutim, kako posao nije davao

Kino »Korzo« (»Partizans«) na Titovoj ulici

TELČEVA

TITOVA ULICA

odgovarajuće rezultate, preuzeли su skladište i zastupništvo tvornice »philips« aparata, ali ni sa ovim nisu polučili pozitivan uspjeh. Pod pritiskom sve većih zaduženja i isplata već izuzetih kredita, ponovo se preko zastupništva firme »Philips« u Mostaru zadužuju za nabavku jednog kino-projektora »philips standard« sa ostalim uređajem za prikazivanje filmova.

ALI efendija SEFIĆ, hodža, za premijernu predstavu svakog filma u kinu »Korzo« tražio je da mu se obezbijedi sjedište br. 4. i 5. u parteru.

(Sjećanje Mare Uljarević)

U isto vrijeme **Ljubomir Kovačina**, koji u zajednici sa ocem Mirkom vodi trgovinu vinom, i nije zadovoljan postignutim rezultatima, podiže kredit od 150.000 dinara, kako bi u zajednici sa Lajhnerom otvorio kino. U vezi sa ovim kreditom »Credit — inform, Beograd« traži 11. septembra 1935. godine od poreske uprave u Mostaru informaciju, a ova 13. septembra 1935. godine, između ostalog, odgovara: »... Ljubomir Kovačina nije do sada iznajmio nikakve prostorije za vođenje ton-kina, nego će isto biti putujuće, pa će raditi u provinciji. U ovome poslu ne sudjeluje otac...«

Iako poreska uprava u Mostaru daje ovakav odgovor, kredit je ostvaren za nabavku ostale opreme stalnog kina, a projektor, kako smo već naveli, preko zastupništva »Philips« u Mostaru. Kino, koje je nazvano »Korzo«, počelo je raditi 1936. godine u vlasništvu Lajhnera i Kovačine, a Alfred Lajhner je sve do marta 1937. godine držao zastupništvo tvornice »philips« radio-aparata, kada je zbog sve većih zaduženja prodao svoj dio u kinu i preuzeo zastupništvo tvornice suhomesnatih proizvoda »Korhec« Subotica, dok

mu je brat preuzeo zastupništvo tvornice likera »Wortman Sušak«. I Ljubomir Kovačina je prodao svoj udio u kinu i vratio se svom ranijem poslu.

Dugovanje firmi »Philips« iznosilo je oko 200.000 dinara, što je za ono vrijeme bila vrlo značajna suma.

Kino je otkupio Vojo Jovanović, kojega su Lajhner i Kovačina prilikom otvorenja kina doveli iz Srbije, i koji je od samog početka u kinu radio kao kino-operater.

Kino »Korzo« je bilo nekomformnije od već postojećeg kina »Central«. Sa Glavne ulice ulazilo se u čekaonicu, gdje je u ugлу bila smještena blagajna, a iz te čekaonice, uzdužno, išlo se u salu (lože i parter). Izlaz iz ovih mesta išao je direktno u Telčevu ulicu, a ulaz i izlaz za najjeftinija sjedišta pred platnom, koja su bila na klupama i nazvana od Mostaraca »kašun«,¹ bila su smještena na malom platou stepeništa u Telčevoj ulici.

Kino je imalo oko 220 sjedišta na stolicama (od čega 4 lože sa po 4 sjedišta) i oko 100 sjedišta na klupama.

Kako je nabavljen samo jedan kino-projektor, iako je bio snabdjeven velikim bubenjem (rolrom) za film, pored pauze između žurnala i filma, bila je obavezna pauza u toku filma.

Kino je otvoreno njemačko-jugoslovenskim koprodupcionim filmom »Bosanska rapsodija«, sinhronizovanim na naš jezik, a djelomično sniman u Hercegovini.

Među prvim filmovima u ovom kinu bili su: »Rozmari«, »Tarantela« i »Indijski nadgrobni spomenik«, a film sa izuzetnom posjetom je bio »Majerling«.

Početak predstava je obično bio u 17 i 19 sati, a nedjeljom u 15, 17 i 19 sati. Cijene ulaznica 1940. godine: 3, 5, 7 i 10 dinara. Po otkupljivanju kina Vojo Jovanović nabavlja naučnika kino-operatera, Božidara Radića koji je kao kino-operater radio od novembra 1937. do septembra 1939, a kad je napustio Mostar, zaposlio se u »Eden kinu« u Splitu. Od 1938. godine zanat je izučavala Paula (Riharda) Steirer, jedina žena kino-operater (položila ispit 1940. g.)

Nakon oslobođenja Mostara, 1945. godine, kino je radilo u sastavu »Crvenog krsta«, da bi od maja, nakon nacionalizacije ovog i kina »Central«, radilo u okviru preduzeća. Od 1947. godine kino je bilo zatvoreno, a prostor korišten za potrebe Preduzeća detaljne trgovine »Zemaljski magazin« (»Ze-ma«) koje je likvidirano aprila 1948. godine.

U istoj godini kino-uređaji su iz novootvorene kino-kabine

u »Abraševiću« (bivšem »Hrvoju«), prebačeni u ovu salu, pa nastavlja rad pod nazivom kino »Partizan«. Od tada je za njegov rad vezano i Ljetno kino, u koje se u ljetnim mjesecima prebacuje kino-projektor (»philips standard«), o čemu svjedoči napis u »Slobodik«, od 24. septembra 1953. godine: »Radni kolektiv Gradskog kinematografskog preduzeća iskoristio je ljetnu pauzu za preuređenje kina »Partizan«. Sada će ono imati samo 260 mesta, ali će sjedišta biti udobnija i bolje razmještena, a skoro polovina redova biće uzdignuta. Pored toga i ekran će biti postavljen nešto više. Predvorje je prošireno i u njemu je smješten bife.«

U ovom kinu je prikazan prvi i jedini trodimenzionalni film (3 D) koji je prikazivan u Mostaru, i to »AUDIOSKOPIK«, 1937. godine, za koji su gledaoci prilikom kupovine karata primali i dvobojne naočale sa kartonskim ramom. Zbog toga je cijena ulaznice bila uvećana za 0,5 dinara.

(»AUDIOSKOPIK« je prvi 3-D film koji je snimila firma Metro Goldwyn Mayer 1935/36. g. i plasirala ga u bioskope.) Kuriozitet predstavlja i sovjetski film »Trinaestorica«, koji je prikazivan uoči II svjetskog rata, a zbog izvanrednog interesa Mostaraca za film, poslije prikazivanja u ovom kinu, nastavilo se prikazivanje tog filma u kinu »Zvijezda«.

Kino je radilo sa malim brojem i uglavnom istim osobljem. Tako je Mara Uljarević r. Steirer radila kao razvođač u ovom kinu od njegovog otvaranja sve do 1945. godine.

U ovom kinu je 1943. godine prikazan dugometražni žurnal »Parada Crvene armije u Moskvici«. Odmah je intervenisala policija kvislinške vlasti i Gestapo, ali su se radnici opravdali da su žurnal dobili poštom, što je bilo tačno.

U toku okupacije Jugoslavije, od 1941. do 1945. godine, znatan broj zaposlenih u ovom kinu radio je aktivno za NOP, pa je prostor kina služio često kao skrovište ilegalnog materijala i oružja, a povremeno i kao privremeno sklonište progonjenih rodoljuba. Izvršeno je i nekoliko akcija oduzimanja oružja od neprijatelja za vrijeme predstave, a jedna akcija predstavlja posebnu zanimljivost. Pet ruskih vojnika, rijemačkih zarobljenika, proveli su u ovom kinu, ispod ekrana, pet dana u toku 1944. godine, nakon čega im je obezbijedena veza za izlazak na slobodnu teritoriju. Nakon oslobođenja Mostara, jedan od njih, Sergej, navraćao je da sa radnicima kina proslavi oslobođenje.

Ulaz u skrovište je izradio vlasnik kina Vojo Jovanović, na taj način što je tri daske parapeta ispod ekrana preuredio

da se mogu pomicati. Sve ovo bilo je utoliko teže što je ustaška vlast ranijem vlasniku Jovanoviću postavila tzv. povjerenika, koji je nadgledao rad i sakupljao prihod.

Kino je prestalo da radi juna 1957. godine zbog nemogućnosti prilagođavanja za projekciju novih sistema. Iste godine je otvoreno novo kino »Partizan« u Ulici Matije Gupca.

U toku 1953 i 1954. godine u ovom kinu je bio otvoren tzv. »pikeraj«, tj. vršen je pregled i ocjena filmova koji su prikazivani u Mostaru, a što se sada radi u centrima — središnjima distributivnih preduzeća. Taj posao su radili Janez Škrabar, Anton Tis i Salih Lagumđija, nakon ukidanja pokretnog bioskopa »Velež«, sva trojica kino-operateri.

1935/36. godine u Jugoslaviji je bilo svega 43 kina koji su davali predstavu svaki dan i 140 kina koja su radila sa jednom ili dvije predstave sedmično.

(»Filmska kultura«, br. 55-56 / 1967. g.)

1936. godine Mostar je imao dva kina, »Central« i »Korzo«, a svako je davalo po tri predstave svakog dana tokom nedjelje.

¹ Lokalizam za drveni sanduk

1946.

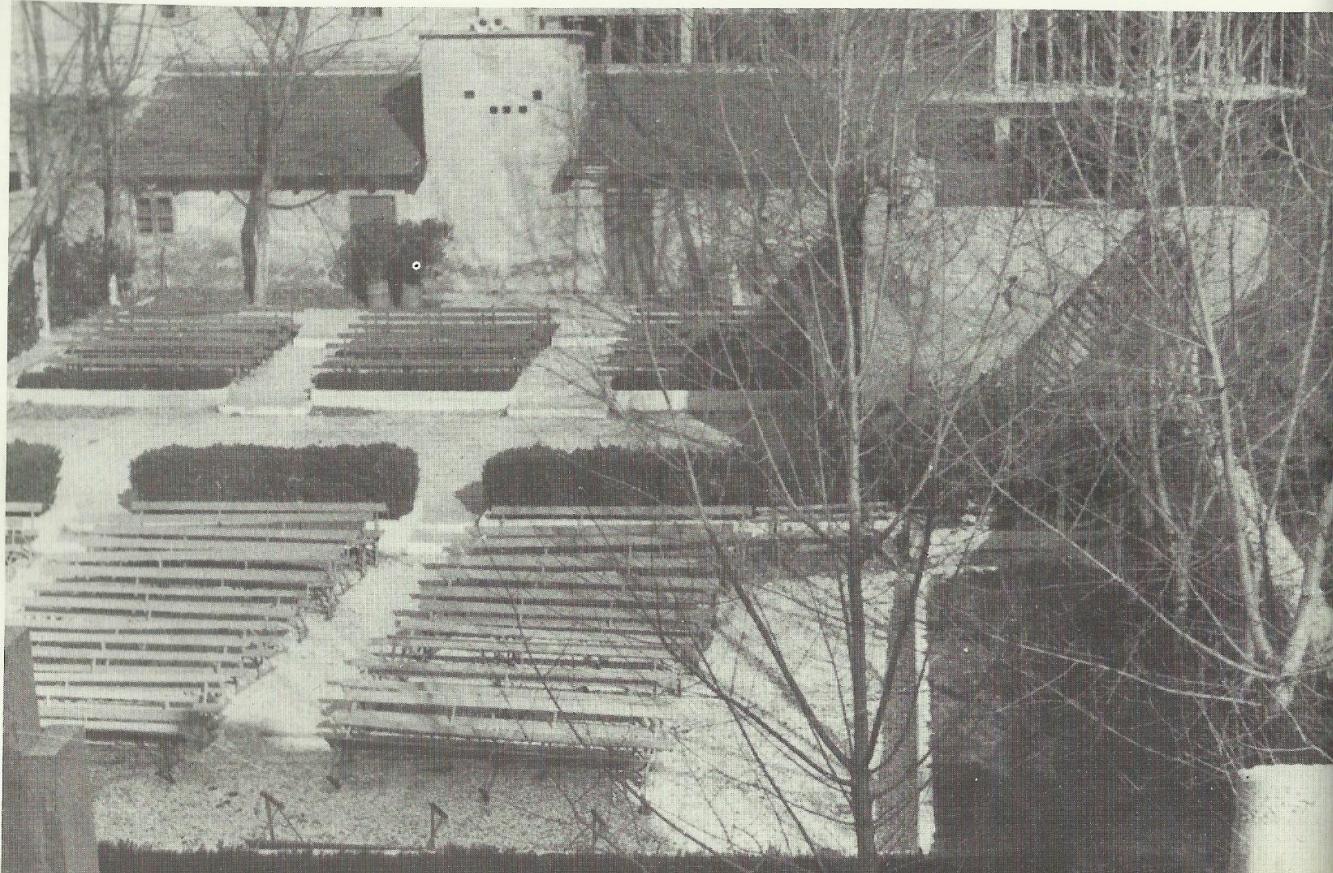
JAKOVA
BARUHA
ŠPANCA

ALEKSE ŠANTIĆA

Na mjestu gdje je ranije bila kafana, porušena od bombardovanja, u Ulici Alekse Šantića br. 11, 1946. godine sindikalna podružnica Kiro-preduzeća, lista »Sloboda« i Narodnog pozorišta dobrovoljnim akcijama je račistila ruševine i na tom prostoru izgrađeno je ljetno kino. O tome svjedoči i napis u listu »Sloboda«, br. 15, od 16. juna 1946. godine: **Lipe pred Kinom** — Neki dan sam pošao u novootvoreno državno kino »Volga«. Pred kinom su zasađene lipe, koje

ukrašavaju čitavu ulicu u kojoj se kino nalazi. Međutim one dvije lipe što se nalaze pred samim kinom potpuno su izlomljene. Mislio sam šta bi mogao da bude uzrok. Uskoro mi je bilo jasno. Pred početak predstave na lipe se popelo po dešetak djece koji su sa lipa gledali predstavu ...

U stvari, od ulice je napravljena niska prostorija, čekarnica sa blagajnom i kino-kabinom. U tim godinama obnove

Ljetno kino 1947. godine

ratom opustošene zemlje bilo je nemoguće naći određene materijale za izgradnju. O jednom se događaju iz dana te izgradnje kina dugo pričalo. To je bila stvarnost iako je ličila na anegdotu. Naime, teško se dolazilo do stakla za prozore, pa su prozori na ovoj čekaonici bili napravljeni od rešetkastog drvenog okvira, sa staklima promjera 30 x 20 santimetara, jer se do većih stakala nije moglo doći.

U početku je korištena aparatura »erneman«, koja je ubrzo, po odluci nekog centralnog filmskog tijela, poslata za Bosnu. Otvaranjem kina »Partizan« (bivše »Korzo«) u ljetnom periodu je korištena aparatura »philips« iz ovog kina.

Sjedišta su bila izrađena od klupa, a bilo je oko 700 prilično neudobnih sjedišta.

Ovo ljetno kino je 1960. godine potpuno preuređeno. Izgrađen je novi, zidani ekran, za široke sisteme, dograđena čekaonica sa kino-kabinom, montirani kino-projektori »iskra NP 1«, kluge zamjenjene udobnjim baštenskim stolicama. Sada je kino raspolagalo sa 736 sjedišta.

Ljetno kino nakon adaptacije 1960. godine

Adaptacija Ljetnog kina 1951. godine

Januara 1965. godine u projektore su ugrađene »xenon« lampe. Ovo je kino radilo kao ljetno zaključno sa sezonom 1968. godine.

U ovom kinu je 26. jula 1954. godine prikazan koprodukcioni film (UFUS — KOSMOPOLIT) »Poslednji most«. Predstavljala je prisustvovala i glumica Marija Schel. (»Sloboda«, br. 30, od 27. jula 1954. g.)

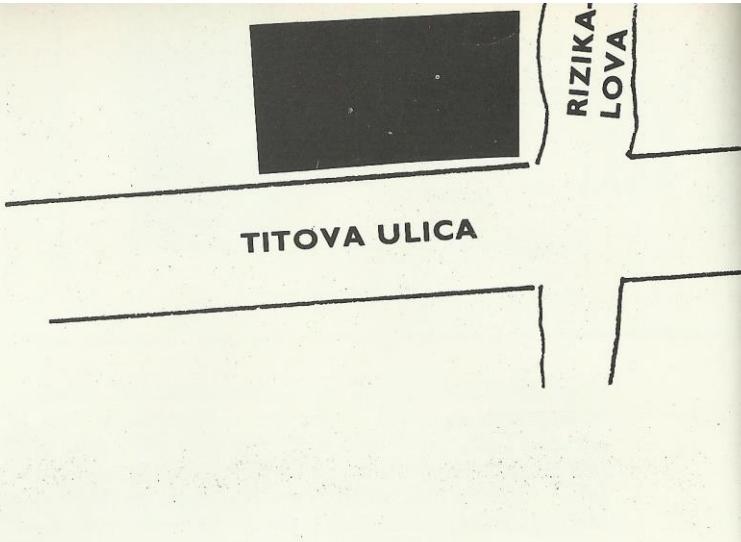

Zgrada u kojoj je bilo smješteno kino Jugoslovenskog ratnog vazduhoplovstva

Od 1950. godine do novembra 1958. radila su kina u društvenim prostorijama Bune i Blagaja, sa dvije, a ponekad tri predstave nedjeljno.

Takvo kino je radilo na Rudniku mrkog uglja u Mostaru, također u društvenim prostorijama, od 1950. do 1959. godine.

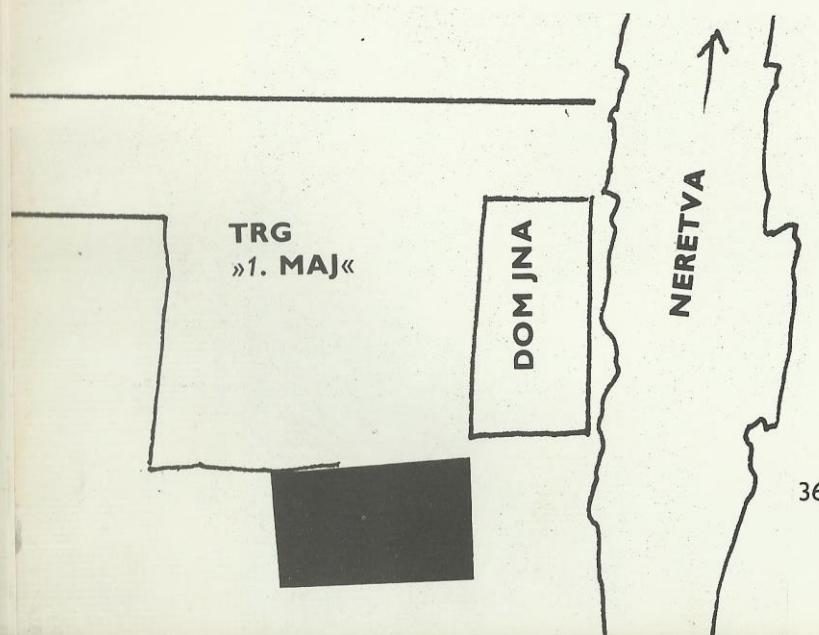
Ova kina su bila u sastavu Kinematografskog preduzeća Mostar. Zatvorena su zbog loših uslova za prikazivanje i nemogućnosti da se prilagode za prikazivanje filmova u savremenim sistemima.

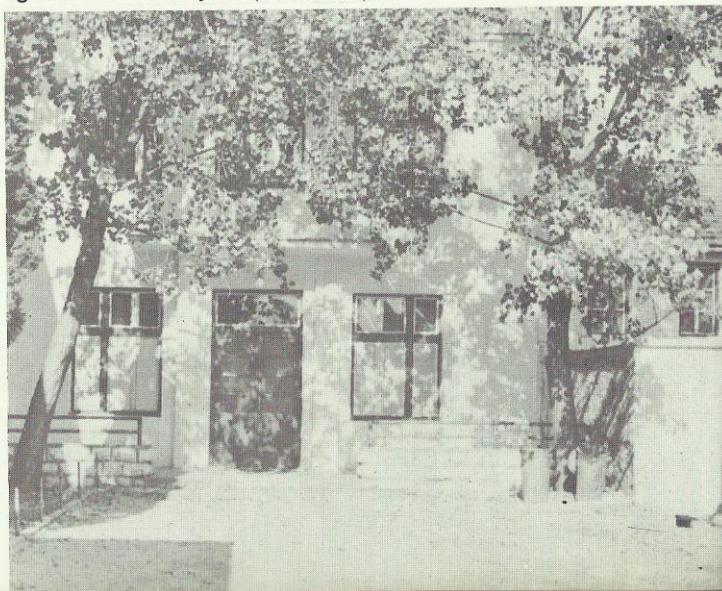
U zgradbi na ugлу Titove i Rizikalove ulice, od 1950. do 1951. godine radilo je kino Jugoslovenskog ratnog vazduhoplovstva.

Na Trgu »1. maj« od 1951. do 1955. godine, a u sastavu Doma JA, radilo je vojno kino.

Ovo je kino ušlo u sastav Kinematografskog preduzeća Mostar 1955. godine pod nazivom »Neretva«, a zatvoreno je juna 1957. godine zbog neuslovnih prostorija i nemogućnosti da se prilagodi prikazivanju filmova savremene tehnike.

Zgrada kina Doma JNA (»Neretva«)

1957.

U Ulici Matije Gupca br. 1 ove godine je otvoreno kino »Partizan«. Na ovom mjestu izgrađena je zgrada 1887. godine u vlasništvu »Bratovštine«, a 1920-tih godina izvršena je adaptacija za potrebe Kulturno-umjetničkog društva »Hrvoje«.

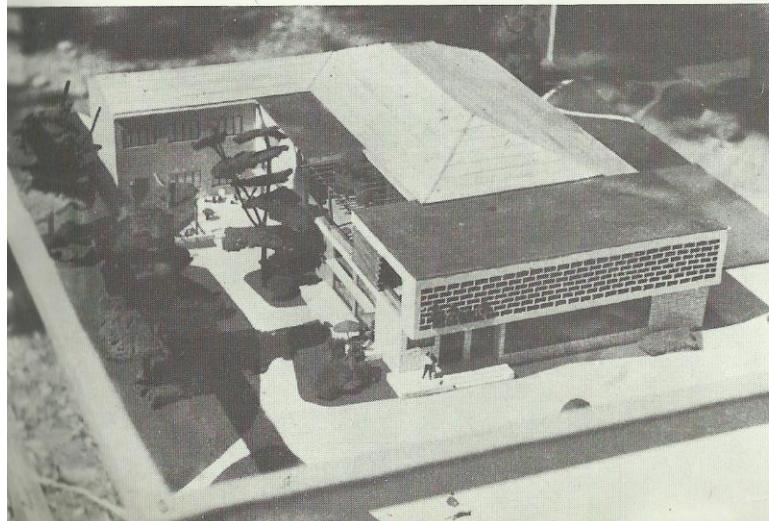
Za potrebe Radničkog kulturno-umjetničkog društva »Aбраšевић«, 12. novembra 1946. godine započinje adaptacija zgrade. Srušeni su pobočni drveni balkoni, izgrađen čeonim armirano-betoniski balkon, a iznad balkona izgrađena je kino-kabina. (»Sloboda«, br. 37, od 11. 11. 1946. g.)

Od novembra 1947. do januara 1948. godine u ovoj sali je djelovalo kino »Partizan« uporedo sa radom društva »Aбраšевић«. Uskoro se uvidjelo da te dvije djelatnosti ne mogu zajednički nesmetano da razvijaju svaku svoju djelatnost, pa je kino prešlo u prostorije preduzeća »ZE-MA«, koje je tada likvidirano, tj. bivše kino »Korzo«, u sadašnjoj Titovoj ulici, sa istim nazivom kino »Partizan«.

Pored ovih predstava u 1947. i 1948. godini, važno je podvući već navedene projekcije iz 1905. godine Düsseldorskog elektro-bioskopskoga kazališta »Kosmograph«, te 1906. godine Električno — čarobno i varijetno kazalište Kautsky.

Kinematografsko preduzeće u Mostaru je 1955. godine

Maketa kina »Partizan« (bivše »Hrvoje«) nakon adaptacije
1957. godine

započelo adaptaciju ove zgrade, po projektu inž. Izudina Mahmutspahića, potpukovnika. Izvršena je dogradnja čekića, sa sjeverne strane, te izlaznih hodnika sa istočne i zapadne strane, kao i nusprostorija. Potpuno je izmijenjen plafon, postavljen viseći gipsani, ali na staru krovnu konstrukciju. Izrađena je potpuno nova kino-kabina sa prostorijom za premotavanje i ostavu filmova. Nešto kasnije izvršena je montaža klima-uređaja i akumulatorskog pomoćnog osvjetljenja. Sala je raspolagala sa 536 vrlo komotnih udobnih sjedišta.

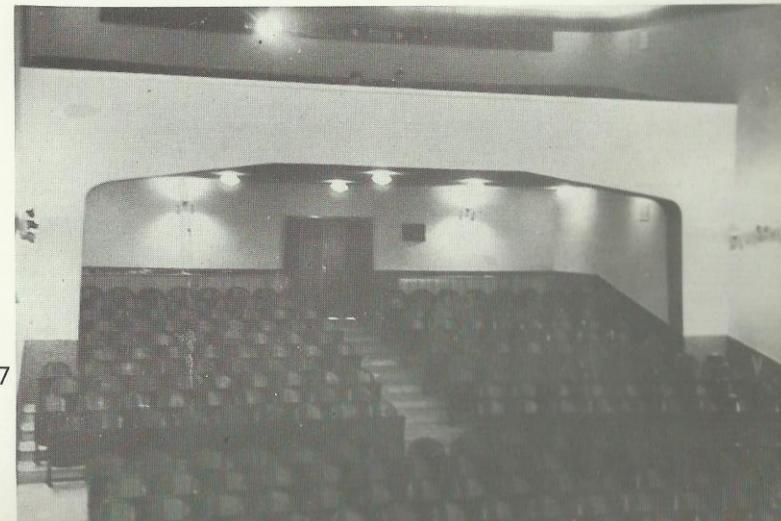
Prvog septembra 1957. godine ovo kino je otvoreno predstavom filma »Zemlja faraona«, režisera Huarda Hoksa, u distribuciji »Macedonija-film« — Skopje, snimljenog u sinemaskop tehnicu, sa stereofonskim tonom, što je bila ujedno prva projekcija ove tehnike u Mostaru.

Zahvaljujući montaži novih kino-projektoru »iskra NP 21«, omogućeno je prikazivanje filmova u sistemima: sinemaskop, vistavision, vajdskrin, a također filmova sa stereofonskim tonom.

U ovom kinu je po prvi put upotrijebljen magnetofon (»sonnenberg«) za emitovanja muzike u toku pauza, umjesto dotadašnjih gramofona, a 6. januara 1961. godine prva projekcija sa »xenon« lampama, umjesto sa elektrodama, također prvi put u Mostaru.

Ovo kino je radilo do novembra 1969. godine, kada je otvoreno kino »Partizan« u Ulici Alekse Šantića, a napušteno je jer krovna konstrukcija nije odgovarala tehničkim uslovima za bezbjednost mnogobrojnih posjetilaca.

Sala kina »Partizan« (ranije »Hrvoje«) poslije adaptacije
1957. godine

1969.

Maja mjeseca ove godine je započela, a koncem novembra završena izgradnja novog kina »Partizan«, na mjestu ranijeg ljetnog kina, u Ulici Alekse Šantića br. 11.

Po projektu inž. arh. Denijala Kalajdžića izgrađena je sala sa 611 vrlo komfornih sjedišta, preuređene čekaonice, kino-kabina, sanitарne prostorije, dograđena kotlovnica za postrojenja klima-uredaja, crtaora i ostali radni prostor. Uz ove prostorije izgrađene su i upravne prostorije radne organizacije.

Preuređena kino-kabina snabdjevena je sa dva para kino-projektoru, 2 komada »iskra NP 21« 35 mm i 2 komada »meopta« 70 mm, koji se mogu koristiti i za projekciju filmova snimljenih u TOD-AO sistemu.

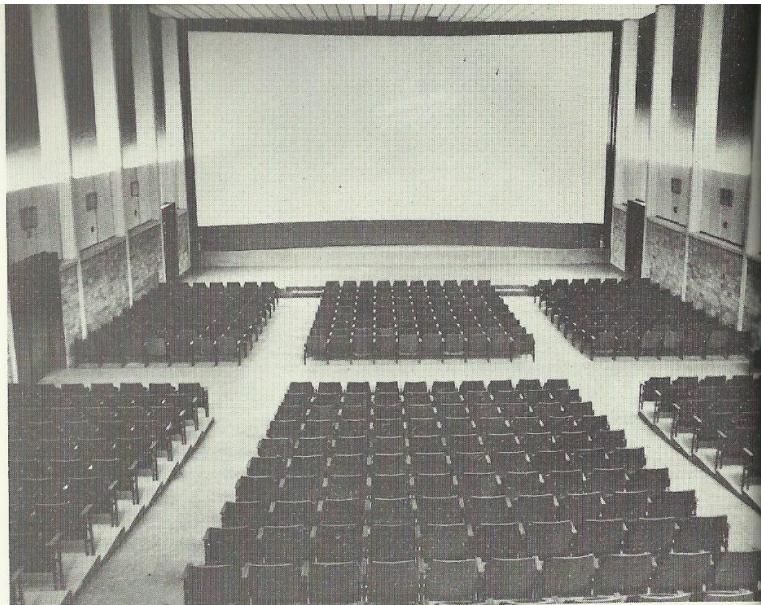
Dvadeset osmog novembra 1969. godine kino je otvoreno projekcijom američkog filma »Orlovsko gnezdo«, režisera Brajan Hatona, u distribuciji »Avala-film« Beograd. Uz ovaj film, kao dodatak, prikazan je kratkometražni »Let nad Holandijom«, također snimljen u TOD-AO tehnici. Ovo je bila ujedno prva projekcija filma u ovoj tehnici u Mostaru, a peto kino u Jugoslaviji koje posjeduje uređaje za prikazivanje filmova u TOD-AO tehnici.

Po svojoj prostornosti, pogodnosti za praćenje filma, funkcionalnosti i lokaciji ovo kino spada u red uspjelijih rješenja u Bosni i Hercegovini.

Kino »Partizan« (Alekse Šantića ulica)

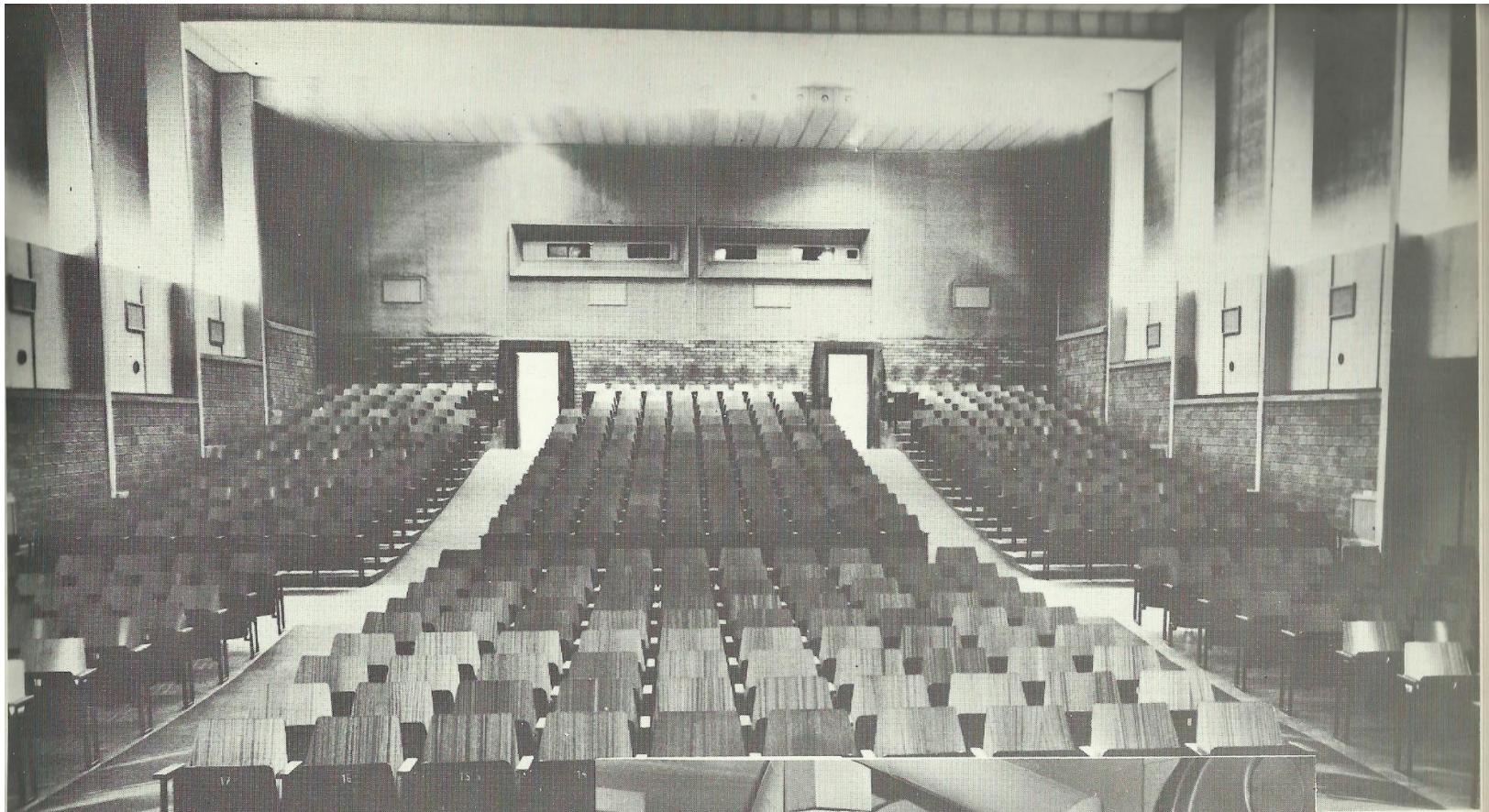

38

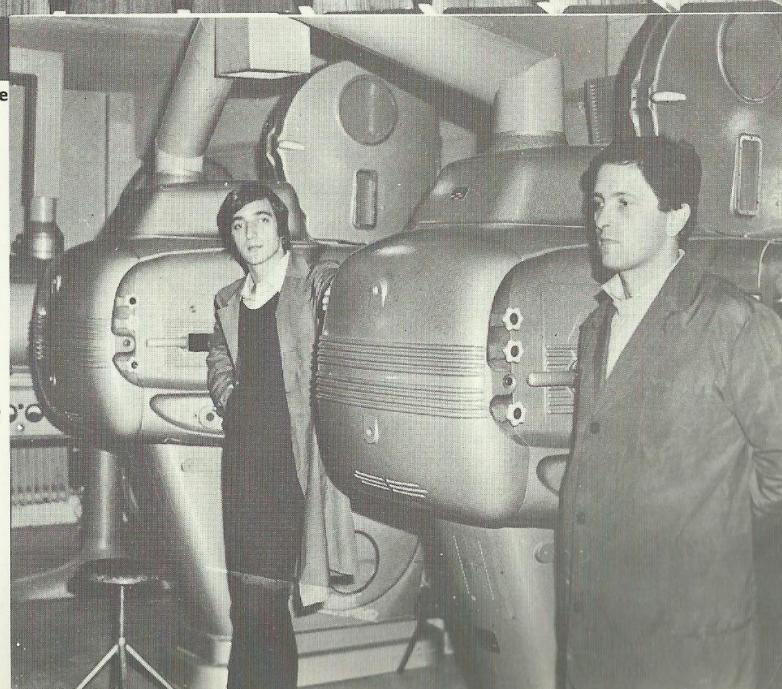

Sala kina »Partizan« (Alekse Šantića ulica) nakon izgradnje
1969. godine

Sala kina »Partizan« (Alekse Šantića ulica) nakon izgradnje
1969. godine

Kino-kabina »Partizan«
(Emir Tančić i Faruk Ključanin)

IZ REPERTOARA MOSTARSKIH KINA

KINO »CENTRAL« — 1919. godine

15. i 16. februara	»REVIZIJA KASE« detektivsko djelo u 4 velika dijela	Prva izvedba natpisa na Srpsko-hrvatskom jeziku. Početak u 5,30, 7,30 i 9 sati. Nedeljom u 4.
17—19. februara	»KALIF RODA«	—
20—23. februara	»VELIKA ŽRTVA« Tragedija u 4 čina	Srpsko-hrvatski naslovi. Početak u 5,30, 7,30 i 9 sati. Nedeljom u 4.
24—26. februara	»ZMIJA STRASTI« Drama u 4 čina	—
27—29. februara	»ŽIVOT ZA ŽIVOT« Gluma u 5 činova	Veliko atrakciono djelo koje nadmašuje i sam »Cirkus Wolfson«. Radi velikog nabavnog troška za ovaj film, prisiljeni smo povesti svaku ulaznicu za 50 hel. Početak u 5,30, 7,30 i 9 sati. Nedeljom u 4.
1. i 2. marta	»ŽIVOT ZA ŽIVOT«	(u oglašu naznačeno: »Još danas i sutra«)

Central-Kino.

Raspored za 15. i 16.

Monopol. — Prva izvedba napisa u
Srpsko-Hrvatskom jeziku

REVIZIJA KASE

Grandiozno detektivsko djelo u 4 vel. dijela.

Početak u $5\frac{1}{2}$, $7\frac{1}{2}$, i 9 sati. Nedeljom u 4.

Predobjava: 17., 18. i 19. igrati će se

Kalif Roda, vrlo napeta drama u 5

40

Central-Kino.

Raspored za 22.-23.

Velika žrtva

Tragedija jedne zaljubljene djevojke
u 4 djela. — Srpsko-hrvatski naslovi.

Početak u $5\frac{1}{2}$, $7\frac{1}{2}$, i 9 sati. Nedeljom u 4.

3—5. marta	»TAJNA STARE GOSPOĐICE«	—
3—6. aprila	»KRIVNJA ILONE FELEDY« Uzrujavajući roman iz života Drama u četiri čina »NASTRADALI TATI« šala	Vrlo napeto i ganutljivo! Promašeni život jedne odlične gospodje. Početak I predstave u 6,15, II u 8,15 sati
7—10. aprila	»SAMO NE UMRIJETI« Drama u tri čina »KAKO STARI PJEVAJU« Vesela igra »LAVINE U ALPAMA« Slike iz naravi	Početak I predstave u 6,15, II u 8,15 sati.
11—13. aprila	»IGRA SMRTI« Igrokaz u 4 čina	Početak I predstave u 6,15, II u 8,15 sati. U nedjelju: I. u 5, II u 7, III u 9.sati
17—20. aprila	»GORANIN« Romantična drama u 4 čina Glavne uloge glume: MARIA NORDEN i OLAF FRIDRIKSEN	(18. ne igra Veliki petak) Sjajna režija! Vrlo zanimivo! Izvanredna igra. Početak I predstave u 6,15, II u 8,15 sati
21—23. aprila	»KLAUS I NJEGOVA PIVNICA« Vesela igra u 4 čina	—
26—27. aprila	»KRVNI NEPRIJATELJ« Velika drama u 4 dijela Dvoboј ispod morske površine.	Sjajna režija! Velika oprema! Početak I predstave u 6,15, II u 8,15 sati
28—30. aprila	»KADA SRCE GOVORI« »BENJAMINOVA KARIJERA«	—
1—3. maja	»TAKO PADA UDES ŽIVOTA« Senzacionalna drama u 4 ogromna dijela	U glavnoj ulozi priznata svjetska umjetnica LIANE HAID zvijezda Kinematografije Početak I predstave u 6,15, II u 8,15 sati
5—7. maja	»CRNI OBLACI« Gostuje svuda priznata i oblubljena FERN ANDRA. Silno potresna porodična dramatska atrakcija u 4 dijela. Monopol. Srpsko-hrvatski naslovi.	Još nevijeno! Savršena igra! Početak I predstave u 6,15, II u 8,15 sati.

8—11. maja	»KLETA KARTAŠKA STRAST« Senzacionalna drama u 4 velika djela »MAKS LINDEN I NJEGOVA PUNICA« šala	Velegradski raspored! Početak I predstave u 6,15, II u 8,15 sati
13—14. maja	»PRENOS KOSTIJIU ZRINJSKOG I FRANKOPANA«	Uspjelo nam je nabaviti u ovogodišnjoj sezoni prve svjetske atrakcije kao: Svečani prenos kostiju Zrinjskog i Frankopana, te još pet drugih lijepih komada.
15—17. maja	»TAJINSTVENA RUKA FATME« Senzacionalna atrakcija u 4 velika dijela U glavnoj ulozi francuska umjetnica RITA JOLINET.	Početak prve predstave u 6,15, druge u 8,15 sati.
19—21. maja	»TAJNA STARE GOSPOĐICE« Prekrasna društvena drama u 4 čina po istoimenom romanu od E. MARLITOVE. »NASAMARENİ HVALISAVAC« Vrlo uspjela šala	Prvorazredne sile sudjeluju. Početak I predstave u 6,15, II u 8,15 sati.
24—25. maja	»PAKLENI PLES« Neopisivo efektna i vrlo potresna tragedija jedne velike ljubavi, u 3 velika dijela. Zagrebački dnevnik: »Prolazak vojske kroz Zagreb za vrijeme stare aždaje« »Prolazak zarobljenika« »Dolazak srpske vojske u Zagreb i posveta srpske zastave« »Dolazak prvog jugoslovenskog aeroplana u Zagreb — pilotira major Tadić«	Početak prve predstave u 6,15, druge u 8,15 sati.

(Objavljeno u listu »Narodna sloboda« — Mostar, br. 27—40 / 1919.)

U razdoblju od 1938. do aprila 1941. godine u Mostaru su, pored ostalih, prikazani filmovi:

Film	Režiser	Godina proizvodnje	Poručnik indijske brigade Michael Curtiz . . .
Ana Karenjina	Brown Clarence	1935.	Posljednji Mohikanac Seitz George 1936.
Ali baba i 40 hajduka	američki —		Posljednji tabor sovjetski, color . . .
Andeli garava lica	Curtiz Michael	1938.	Pour Le Merit francuski, ratni . . .
Avantura Marca Pola	Mayo Archie	1938.	Pustolovine Robin Hooda Michael Curtiz 1938.
Balaljaka	Reinhold Schünzel	Put u život Ekk V. Nikolaj 1931.
Baskervillevski pas	Oswald Richard	1934.	Snjeguljica i 7 patuljaka Disney Walt 1937.
Beau Geste — odred smrti	Wellman William	1939.	Suez Dwan Allan 1938.
Bijeli jorgovan	Leonard, Robert Zigler	1937.	Širli Templ američki . . .
Bijeli tigar »Bolo«	Browning Tod	Tarzan brani džunglu Thorpe Richard 1937.
Bubnjevi duž Mohawka	Ford John	1939.	Tarzan i njegov sin " " 1939.
Cirkus	Georgij V. Aleksandrov	1935.	Taras Buljba Granowski Alexis 1935.
Citadela	Vidor King	1938.	Tvrđava šutnje L'Herbier Marcel 1937.
Čarobnjak iz Oza	Semon Larry	1925.	Tri mušketira Dwan Allan 1939.
Čovjek zvijer	Renoir Jean	1938.	Trinaestorica Romm L. Mihail 1936.
Dama s kamelijama	Cukor George	1937.	U znaku Zoroa Mamoulian Rouben 1940.
Dolina divova	Keighley William	1939.	Ustani i bori se Le Roy, Mer Vyn 1939.
Do posljednjeg čovjeka	Hathaway Henry	1933.	Valcer na ledu američki, revija (S. Henni) . . .
Džim iz džungle, I i II dio	američki, avanturistički	Veseli dječaci (»Pastir Kostja«) Georgij V. Aleksandrov 1934.
Frankenštajnov sin	Dowland V. Lee	1939.	Volga, Volga " " 1938.
Gorila	Dwan Allan	1939.	Zov divljine Wellman William 1935.
Gospođica Doktor	Greville Edmond	1937.	Zvonar crkve Notre Dame Dieterle William 1939.
Gunga Din	Stevens Georg	1939.	(Prema sjećanju radnika bioskopa i posjetilaca)
Jadnici, I i II dio	Bernard Raymond	1934.	
Janošik	Frič Martin	1936.	
Kaća Dolgoruka	franc. (gl. Šarl Boaje)	
King Kong	Schoedsack Ernest	
Kiše dolaze	Beaumont	1933.	
Kraljević i prosjak	Brown Clarence	1939.	
Kraljica Kristina	Keighley William	1937.	
Manon Lescaut	Mamoulian Rouben	1934.	
Marie Antoinette	Gallone Carmine	1939.	
Mati	Var. Dyke	1938.	
Mr Moto	Pudovkin I., Vsevolod	1938.	
Mumija	Foster Norman (serija)	1937/39.	
Nevidljivi neprijatelj	Freund Karl	1932.	
»Ničovo«	američki, pustolovni	
Pjesma divljeg zapada	američki, ratni	
Podmornica D-1	američki, vestern	
	Bacon Lloyd	1937.	

Repertoar ovog perioda se odlikovao aktuelnim prikazivanjem savremenih filmskih dostignuća, što se zaključuje uporedbom termina proizvodnje sa terminom prikazivanja filmova u Mostaru.

Jedan mali broj filmova u tom pogledu odstupa, ali se radi o repriznim prikazivanjima, posebno u kinu »Korzo«, koje je, kao skoro novootvoreno, sigurno imalo u početku poteškoća u nabavci filmova, u odnosu na već renomirano kino »Central«. Za repertoar kina »Central« može se reći da je bio raznovrsniji po žanru i proizvodnji, jer je, pored vrlo komercijalnih američkih filmova, imao švedske, mađarske, sovjetske, italijanske i francuske filmove, što je u kinu »Korzo« bilo manje zastupljeno.

Rekordne posjete su imali filmovi: »Volga, Volga«, »Kiše dolaze«, »Trinaestorica«, »Tigar od Ešnapura«, »Indijski nadgrobni spomenik«.

KINO »PARTIZAN« (bivše »Hrvoje«) 1947 / 1948. g.

7 — 9. 11. 1947.	»POVRATAK«	Sovjetski film
17 — 22. 11. 1947.	»NEPOKORENI«	Sovjetski film, Početak u 6 i 8 sati, nedeljom u 4, 6 i 8 naveče.
23 — 27. 11. 1947.	»GAVROŠ«	Sovjetski umjetnički, po romanu francuskog pisca Viktorija Igua. Početak u 18 i 20 časova.
6 — 8. 12. 1947.	»MORSKI JASTREB«	Sovjetski film. Početak u 6 i 8 sati, nedeljom u 4, 6 i 8 sati. Predprodaja ulaznica vrši se svakog dana od 10—12 sati i od 4 i po sata prije početka prestave i nedeljom od 10 — 12 i od 2 i po prije početka pretstave.
20 — 23. 1. 1948.	»SIN PUKA«	Sovjetski film
3 — 6. 1. 1948.	»KONJIĆ — GRBONJIĆ«	Sovjetski film.
29. — 30. 1. 1948.	»GLINKA«	Sovjetski film

(«Sloboda» — Mostar, br. 64/47, do 76/48. g.)

GRADSKI KINEMATOGRAFI U MOSTARU
prikazaće u mjesecu novembru 1951. godine ove filmove:

Kino »VOLGA«

»Ana Karenjina« — američki film
 »Seviljski berberin« — italijanski film
 »Privatni život Henrika VIII« — engleski film
 »Posljednji dan« — domaći film
 »Džungla na asfaltu« — američki film

Kino »PARTIZAN«

»Morski vuk« — američki film
 »Bijeli san« — australijski film
 »Crveni cvijet« — domaći film
 »Osveta crvene vještice« — američki film
 »Bulevar sumraka« — američki film

Gradsko Kinematografsko preduzeće u Mostaru

Ulica Braće Fejića

(»Sloboda«, Mostar, br. 42, od 5. 11. 1951. g.)

**»SLOBODA« — Mostar, najava i kritika za filmove
koji se prikazuju u Mostaru**

19. 02. 1953.	»Jedan dan života« — meksikanski
14. 02. 1953.	»Svi na more« — jugoslovenski
18. 03. 1954.	»Stojan Mutikaš« — jugoslovenski
25. 03. 1954.	»Veziljini snovi« — dokumentarni
22. 05. 1954.	»Kuća na obali« — jugoslovensko-njemačka koprodukcija
10. 06. 1954.	»Plamen u Montanji« — američki
	»Skaramuš« — francuski
25. 06. 1954.	»Prva dama Amerike« — američki
	»Crveni gusar« — američki
1. 07. 1954.	»Priče iz predgrađa« —
	»Grad iluzija« —
9. 07. 1954.	»Žongler« —
	»Zapadni vidici« —
15. 07. 1954.	»Kapetan Kid« — američki
	»Fanfan Lala« — francuski
27. 07. 1954.	»Posljednji most« — jugoslovensko-austrijski
12. 08. 1954.	»Vesna« — jugoslovenski
	»Klovn« —
26. 08. 1954.	»Vrati se mala šebo« — američki

2. 09. 1954.	»Uhvaćen« —
	»Polako okreni ključ«
9. 09. 1954.	»Crvena značka za hrabrost« —
	»Provalnik«
16. 09. 1954.	»Obešaćena« — argentinski
	»Teku mutne vode« — argentinski
23. 09. 1954.	»Berlinska priča« — američki
	»Ljepotice noći« — američki
7. 10. 1954.	»Djeca Evrope« — sovjetski
	»Ozloglašena« — američki
	»Savršena žena« — engleski
	»Matejini snovi« — australijski
	»Trenutak istine« — francuski
	»U senci mržnje« — američki
	»Marget« — švedski
	»Desi« — engleski
14. 10. 1954.	»Zameo ih vjetar« (»Prohujalo s vihorom«)
	— američki
4. 11. 1954.	»Smijeh u raju« — engleski
	»Povratak na Brodvej« — američki
	»Nijagara« — američki
	»Žan Valžan« — američki
	»Zlatna grozница« — američki
	»Harijeta Krejg« — američki
	»Za dvije pare nade« — italijanski
	»Naša rođena« —
11. 11. 1954.	
18. 11. 1954.	

LOKALNI LISTOVI O CENZURI FILMOVA 1919. i 1932. GODINE

CENZURA KINEMATOGRAFSKIH FILMOVA —

Hrvatski ban izdao je naredbu, kojom se uvodi oblasna cenzura kinematografskih filmova. Stvoreno je posebno povjereništvo u Zagrebu za censurisanje filmova. Nebi bilo s gorega kad bi se i u nas što slična uvelo (op. ur.).

(»Narodna sloboda« — Mostar, br. 6, od 15. 1. 1919. g.)

POKRAJINSKE VIESTI — UVOGJENJE PREVENTIVNE CENZURE —

Prema zaključku ministarskog savjeta uvedena je od jučer i za Bosnu i Hercegovinu preventivna cenzura iz vojnih i političkih razloga.

(»Narodna sloboda« — Mostar, br. 8, od 25. 1. 1919. g.)

CENZURA FILMOVA —

Ministarstvo Prosvjete propisalo je Pravilnik o cenzuri filmova. Prema tom pravilniku nijedan se film ne smije javno prikazivati dok nema od cenzure odozvane za prikazivanje.

Cenzura će se vršiti sa stanovišta morala, prosvjete, nauke, jezika, umjetnosti, propagande, turizma, bezbjednosti, nacionalnih i drugih interesa. Komisija za cenzuru ima sjedište u Beogradu sa nadležnošću za čitavu Kraljevinu. Za žalbe će postojati viša cenzura takozvanih sa sjedištem u Beogradu.

Prema dosadašnjim izjavama zastupnika nekih preduzeća, Pravilnik je gragjen nestručnjački te izgleda da će radi Pravilnika mnoga kina obustaviti poslovanje.

Megju ostalim odredbama interesantna je odredba, da natpisi i tekstovi moraju biti ispisani naizmjenično cirilicom i latinicom ili sa oba pisma istodobno, a ukoliko se ispisuju sa oba pisma istodobno mora jedan dan biti naprijed cirilica, a drugi latinica.

Ovaj Pravilnik važi i za reklame, plakate, programe, slike i fotografije kao i za sve natpise i tekstove koji idu uz film.

(»Narodna sloboda« — Mostar, br. 9, od 10. 3. 1932. g.)

UKINUT PRAVILNIK O FILMU —

Ovih dana povodom novog pravilnika o cenzuri filma održan je kongres kinovlasnika u Zagrebu. Donijeli su jednu rezoluciju nakon čega je pravilnik o filmovima stavljena izvan snage.

(»Narodna sloboda« — Mostar, br. 10, od 18. 3. 1932. g.)

Cenzura filmova.

Ministarstvo Prosvjete propisalo je Pravilnik o cenzuri filmova. Prema tom pravilniku nijedan se film ne smije javno prikazivati dok nema od cenzure odozvane za prikazivanje.

Cenzura će se vršiti sa stanovišta morala, prosvjete, nauke, jezika, umjetnosti, propagande, turizma, bezbjednosti, nacionalnih i drugih interesa. Komisija za cenzuru ima sjedište u Beogradu sa nadležnošću za čitavu Kraljevinu. Za žalbe će postojati viša cenzura takozvanih sa sjedištem u Beogradu.

Prema dosadašnjim izjavama zastupnika nekih preduzeća, Pravilnik je gragjen nestručnjački te izgleda da će radi Pravilnika mnoga kina obustaviti poslovanje.

Megju ostalim odredbama interesantna je odredba, da natpisi i tekstovi moraju biti ispisani naizmjenično cirilicom i latinicom ili sa oba pisma istodobno, a ukoliko se ispisuju sa oba pisma istodobno mora jedan dan biti naprijed cirilica, a drugi latinica.

Ovaj Pravilnik važi i za reklame, plakate, programe, slike i fotografije kao i za sve natpise i tekstove koji idu uz film.

„Naša Sloga“ dnevnik, koji je u redakciji Milana Banića izlazio na Sušaku ovih je dana prestao izlaziti; dnevnik je bio izrazito protukatolički. U više navrata napao je katoličku crkvu i njene dostojanstvenike.

Ukinut pravilnik o filmu. Ovih dana povodom novog pravilnika o cenzuri filma održan je kongres kinovlasnika u Zagrebu. Donijeli su jednu rezoluciju nakon čega je pravilnik o filmovima stavljena izvan snage.

LOKALNA FILMSKA KRITIKA

KINO — Neki posjetioc kina tuže nam se da se počesto daju pikantni filmovi osobito u ovo korizmeno vrijeme. Tako film »Lukrecia Borgia« nagje se opetovno preko godine na repertoaru. Vlasnik kina trebao bi imati malo više obzira. (»Narodna sloboda« — Mostar, br. 13, od 28. 3. 1924. g.)

JEDAN POGIBELJAN FILM — »Snaga i Ljepota«, to je naslov novog filma, koji kruži Evropom, pa je ovih dana prispio i u naš grad. Za čim ide taj film? Za tim, da prikaže gimnastičke vježbe raznih naroda u raznim epohama, u prvom pak redu produkcije modernih ritmičkih škola. U tom filmu ima koješta, što baš nije na odmet, dapače ima i po koja vrijedna stvar. Ali nažalost u njemu dolazi i takovih scena, koje vrijeđaju i najelementarnije čuvenstvo stida. To vrijedi jednako o nekim izvjesnim golim nastupima moderne tjelevođe kao i o sličnim prizorima iz starog paganskog svijeta kao što su: Sud Parisov, Živa Venera, Kupanje jedne odlične Rimljanke i t.d. Tendencija filma je očita; on ide za širenjem kulta golotinje. To je propaganda tim opasnija, što se prikriva plaštom promicanja ljepote i zdravlja. Sa stanovišta javnog čudoregija mora se najodlučnije protestovati, što se taj film prikazuje u cijelosti t. j. bez ispuštanja svih onih lascivnih prizora. Tim više se mora taj protest naglasiti, što se i mladež pripušta gledanju toga moralno pogibeljnoga filma. U Njemačkoj su taj film osudile razne korporacije bez razlike vjeroispovijesti, dapače podnesena je u tom smislu i interpelacija u parlamentu. A kod nas se eto nitko ne miče, nego se pušta, da nam se truje omladina ovakvim filmom. Doista žalosno i za naše prilike.

(»Narodna sloboda« — Mostar, br. 10, od 12. 3. 1926. g.)

Interpelaciju.

Jedan pogibeljan film. „Snaga i Ljepota“, to je naslov novoga filma, koji kruži Evropom, pa je ovih dana prispio i u naš grad. Za čim ide taj film? Za tim, da prikaže gimnastičke vježbe raznih naroda u raznim epohama, u prvom pak redu produkcije modernih ritmičkih škola. U tom filmu ima koješta, što baš nije na odmet, dapače ima i po koja vrijedna stvar. Ali nažalost u njemu dolazi i takovih scena, koje vrijeđaju i najelementarnije čuvenstvo stida. To vrijedi jednako o nekim izvjesnim golim nastupima moderne tjelevođe kao i o sličnim prizorima iz staroga poganskog svijeta kao što su: Sud Parisov, Živa Venera, Kupanje jedne odlične Rimljanke i t. d. Tendencija filma je očita; on ide za širenjem kulta golotinje. To je propaganda tim opasnija, što se prikriva plaštom promicanja ljepote i zdravlja. Sa stanovišta javnoga čudoregija mora se najodlučnije protestirati, što se taj film prikazuje u cijelosti t. j. bez ispuštanja svih onih lascivnih prizora. Tim više se mora taj protest naglasiti, što se i mladež pripušta gledanju toga moralno pogibeljnoga filma. U Njemačkoj su taj film osudile razne korporacije bez razlike vjeroispovijesti, dapače podnesena je u tom smislu i interpelacija u parlamentu. A kod nas se eto nitko ne miče, nego se pušta, da nam se truje omladina ovakvim filmom. Doista žalosno i za naše prilike.

POČETAK TON-FILMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Pojava ton-filma, 1927. godine, dovela je u samom početku do jakih sukoba ne samo između postojeće industrije nijemog filma i početne industrije ton-filma, te između glumaca angažovanih u industriji nijemog filma i novih »zvijezda« ton-filma, nego i u javnosti, među kulturnim poslenicima, političarima i društvenim radnicima. Ocjene nisu bile jedinstvene u pogledu svršishodnosti i budućnosti ton-filma.

Javnost Bosne i Hercegovine je pojavu ton-filma 30-ih godina popratila na isti način, uz oprečne ocjene, što se vrlo lijepo vidi u priloženim novinskim kritikama, objavljenim povodom prve projekcije ton-filma u Sarajevu 1930. godine. Sadržaj objavljenih kritika je vrijedan pažnje današnjeg čitaoca ne samo zbog uvida u takva, suprotna prihvatanja ton-filma, nego i zbog niza podataka o filmu i filmskim projekcijama tog vremena, inače slabo poznatih iz drugih pisanih izvora.

PRVI TON-FILM U SARAJEVU

»Da iskreno priznamo, filmsko Sarajevo bilo je pod impresijom prvih vijesti o neuspjehu ton-filma u Zagrebu. Stvoreno je mišljenje da se radi o barnumskoj reklami jednog novog preduzeća koje će na kraju završiti potpunim porazom. Međutim aktivnost ljudi koji se nalaze oko »Kineme«, inače solidnog preduzeća, ulivala je ipak veru u neki uspeh mali bio i neznan. Ljubitelji filma sa nestripljenjem su očekivali instalaciju i razvijanje prvog ton filma u Sarajevu. Kad je aparat počeo da funkcioniše i kad su se javile prve slike žurnala publike se uverila da se ne radi o obmanjivanju, nego da se nalazi pred novom tekovinom filmske tehnike, koja će nesumnjivo imati svog udela u izgrađivanju zajedničke kulture sviju nacija i koja će biti najmoćnije sredstvo u njzinim rukama.

Svi posmatraju let aviona, čuju elise, pozdrave publike. Za tim promatraju igre i pesme egzotičnih naroda, a neposredno iza žurnalskih atrakcija javlja se prvi hor ruske emigracije, hor donskih Kozaka sa »regentom« Žarovim. Osećate, kako se ledena disciplina pretvara u nežne akorde. Kao

da bruje zvona sa Kremlja u veličanstvenoj muzici »Kolj Slaven...«. A Žarov, otmen, strog i ljubazan, stoji kao statua i malim, neznatnim pokretima izvlači kao iz harfe najljepše tonove vokalne muzike. I ovaj snimak valjda iz Brisla, kad su Kozaci sa Dona odneli pobjedu na pevačkoj utakmici, bio je uvertira u muziku prvog filma, čija nas režija nije mogla oduševiti i čija je muzika mnogo podsećala na prenos aparata sa četiri sveće. Kad se u »Afrikanki« pojavit će grandiozna figura Tita Rufa u sredini divnog hora, kada su se začule prve reči i prvi tonovi njegovog herojskog baritona i pratnja prvoklasnog orkestra, tad smo osetili da je u ton filmu magična moć, koja će nas u buduće privlačiti i da će ton film ispuniti prazninu, koja se oseća u mestu, koje nerado posjećuju dobri pevači i opere. Drugi ton film »Devojka sa trotoara«¹ — opravdao je ono lepo mišljenje o ton filmu, koje se o njemu u kulturnom svetu stvara nezavisno od kritike preduzeća »nemih filmova« i nemih starova«. Odlična igra Lupe Velez, William Boyd, Jetta Gondel i ostalog personala, režija vanredna izuzev neke manje scene, muzika i muzička interpretacija na potpunoj visini, daju ovom filmu obeležje umetničkog dela. Posle ovakvog filma nije potrebna preduzeću reklama. Ton film osvojio je filmsko Sarajevo. To mu moraju priznati svi prijatelji nemog filma i svi njegovi dosadašnji protivnici.«

M. P. P.
(»Pregled«, Sarajevo, januara 1930. g.)

TON FILM »Bele senke«¹

»Uprava sarajevskog »Ton-kina« bila je srećna u izboru prvih ton-filmova. Poslednji ton-film »Bele senke«, koji je nedavno u Beogradu izazvao senzaciju, prikazan je i u Sarajevu.

¹ »Dame s pločnika«, proizvodnja USA, režija David Wark Griffith, snimljen 1929. godine

¹ »Bijele sjenke južnih mora«, proizvodnja USA, režija VAN DYKE, WOODBRIDGE STRONG, snimljen 1928. g.

U ovome filmu provedena je precizno sinhronizacija, film je izведен tehnički najbolje, pojedini snimci bili su savršeno umetnički izrađeni. Osnovna misao sižea je sukob civilizacije i primitivnih naroda. To su oni stari motivi »Čiča Tomine kolibe«, opevani najljepše u modernom romanu. Ton-film — ta moderna tekovina — dao je u tonovima i slikama ovu pesmu umetnički.

Prikazivanje događaja u Žurnalu br. 4 indijskog bogosluženja uz svirku, prvi originalni snimci do kojih su mogli doći Evropljani, deluje na publiku toliko da joj »Žurnal« postaje potreba koja će zameniti ilustrovane revije.«

M. P. M.

(»Pregled«, Sarajevo, februara 1930. g.)

TON-FILMSKE MOGUĆNOSTI SARAJEVA

»U potrci da Sarajevu daju obeleže velikogradsko, ma da ono jeste i ostaje tipična palanka po duhovnim manifestacijama svojim, ovađšnji vlasnici kinematografa požurili su se da sva ovađšna kina pretvore od naredne sezone u ton-kina. Izgledalo im je da jedno ton-kino (Apolo-kino) nije dovoljno sarajevskoj radoznaštosti, pa su, po približnim i verovatnim vestima sarajevskih listova, rešili da i ostala dva kina s nemim-filmovima pretvore u kina s ton-filmom. (Imperijal-kino i Kino Crvenog Krsta). Ne ulazeći u planove kinematografskih sopstvenika, jer su oni, verovatno, sračunati na osnovu materijalnog kapaciteta sarajevske publike, nas interesuje, kao jedinog odlučnog predstavnika književno-kulturnih stremljenja Sarajeva, duhovna strana ovih osnova. Poznato je da mi nemamo svoj jugoslovenski, ton-film, nego sve ono što nam se pod bleštavom, burnum i neukusnom reklamom, servira, dolazi iz inostranstva, i nije uvek prvaklasne, naročito ne umetničke proveniencije. Uz to, daje nam se, pod vidom neke muzike, većim delom bečka opereta protiv koje je davno ustalo umetničko odeljenje Ministarstva prosvete u Beogradu, i uspelo da je suzbije u oblasnim pozorištima, odnosno u gradovima ispod sto hiljada stanovnika.

Sad stojimo, međutim, pred jednim paradoksom: osnivanjem nekolicine ton-kina u Sarajevu, nesumnjivo je da će se proverbijalna naklonost ovog grada prema lakoj i površnoj operetskoj muzici i njemačkom jeziku rapidno pojačati.

Pozorište, kao književna, umetnička ustanova, bez mogućnosti da se takmiči s tuđinskim importima i operetnim »šlagерима«, ostaće bez publike. Tu se ne treba varati: Sarajevo je malo izmenilo svoj lik od 1918. g. Sad, prepušteno ukusu privatne inicijative, ono će zaploviti u vode koje su mu drage. A naša Talija, građena na nacionalnom osnovu, ostvarena da bude propagator naše, nacionalne i rasne, kulture i jezika, opusteće nesumnjivo. Reći će nam se istina: Postoji uz kina državna kontrola. Postoji, to je tačno; ali je ona tu da suzbija, u prvom redu, prevratne tendencije, lošu i destrukтивnu političku propagandu iz inostranstva i nemoralne filmove, ne da reguliše umetnički nivo i umetničke linije kinematografa, odnosno ton-filmova. Odатle smo mi duboko uvereni da će sarajevska ton-kina nastaviti onde gde je jedri od njih počelo. Šta, dakle ostaje? Nova, energičnija intervencija kompletnih umetničkih faktora? Ići zabranom ton-filma, kao u Italiji, sve dotle dok ne stvorimo svoj, jugoslovenski ton-film? Mi smo mlađ narod, tek u prvim početcima stvaranja svoje kulture i svoje duše, i problem našeg daljnog kulturnog razvića i napredovanja nije tako jednostavan i kategorički određen da bi ga apsolutno trebalo prepustati ukusu privatne inicijative koja bar u ovome slučaju, ide samo za materijalnim dobitkom. Dobro je da se mi upoznajemo s tečevinama strane kulture i stranim tehničkim preimcućtvima, ali je još bolje da mislimo na svoju dušu kojoj su potrebni kulturni i duhovni naporci sviju nas dokle ona dobije svoju jedinstvenu formu i nađe svoj puni rasni izraz.«

D. S.

(»Pregled«, Sarajevo, 1. augusta 1930. g.)

ČARLI ČAPLIN — ZA ILI PROTIV TON-FILMA?

U sarajevskom »Pregledu«, od 16. januara 1931. godine, pisac napisao D. S. uporno podržava protivnike ton-filma, kao i u svojim ranijim napisima vezanim za problematiku ton-filma.

Ovaj put, osvrćući se na formiranje »Kluba filmofila« u Sarajevu, ponovo osuđuje ton-film, posebno njegov, navodno, loš uticaj na razvoj domaćih kulturnih dostignuća. Da bi svoje ocjene potkrijepio što uvjerljivim »činjenicama«, naglašava navodnu izjavu poznatog junaka nijemog filma Čarli Čaplina da »ton film upropaštava opšti ukus i nijemi film«.

Međutim, samo četiri mjeseca kasnije, 16. maja 1931. godine, sarajevski »Pregled« u članku potpisanim od B. J. objavljuje naslov: »30. aprila 1931. g. prikazan je u 'Imperijal-kinu' — Sarajevo, ton film 'Svetlosti velikog grada' — Čarlija Čaplina.« Pored ove obavijesti, pisac u članku ocjenjuje režiju, glumu Čarlija Čaplina i sadržaj filma. U mnogim

elementima daje prednost nijemim filmovima Čarlija Čaplina, ali konstatiše da je Čaplin izvršio prelaz od »bezazlene« komedije u nijemom filmu, na »duboku, ljudsku, životnu sadržinu« i da pokazuje »naličje jedne svirepe socijalne ironije«. Pisac članka ne ocjenjuje suviše pozitivno cijelokupno djelo, ali priznaje Čaplincu majstorstvo glume, naročito ocjenom da je Čaplin »doneo više životne realnosti, životne srži i socijalnog osećanja nego ma gde ranije«. Na kraju pisac članka daje ocjenu: »Kao pokušaj prilagođenja novoj umetničkoj intenciji, ovaj film zasluguje punu pažnju svakog kulturnog čovjeka.«

Eto, tako je prestala polemika u »Pregledu« o pojavi ton-filma. Od prvih, oduševljenih kritika i zagovornika ton-filma, do suprotnih, negirajućih, koji su se u borbi protiv ton-filma poslužili i pozivom na zaštitu nacionalnih interesa, da bi na kraju sve bilo zaključeno jednim završnim kompromisnim člankom potpisanim sa B. J. (najvjerojatnije incijalima tadašnjeg urednika »Pregleda«). Ipak, ton-film je pobijedio.

SNIMANJE FILMOVA U MOSTARU

Mostar, sa svojim sunčanim podnebljem, krvudavom rijekom Neretvom, objektima koji su svojom arhitekturom ucrtali u grad vrijeme koje je preko njega prohujalo — od turskog perioda reprezentiranog sa čuvenim Starim mostom, vitkim džamijama, starim dućanima u još starijem dijelu grada; preko građevina izgrađenih u periodu austrougarske okupacije u pseudomaurskom stilu, kao što su zgrade hotela »Neretva«, Gimnazije, Gradskog kupatila; pa do modernih građevina, predstavnika savremene arhitekture, raznih spomen-obilježja — predstavlja je i predstavlja zahvalan ambijent za snimanje svih vrsta filmova.

Ne raspolažemo, na žalost, podacima o ranijim snimanjima filmova u Mostaru. Sa priličnom sigurnošću se može tvrditi da su braća Lifke, prilikom gostovanja u Mostaru 1903. godine, vršili neka dokumentarna snimanja, jer im je to bila stalna praksa. Međutim, cijelokupan fond Lifke je uništen, pa tako i eventualni snimci iz Mostara.

O prvim tragovima snimanja susrećemo se u vijesti lokalnog lista:

KINOGLUMCI U MOSTARU — Ovih dana boravila je u našem gradu jedna franc. družina kinoglumaca. Uzeli su snimke starog mosta, vrela Radobolje i vrela Bune, te su nastavili put u Dalmaciju s istom svrhom. (»Narodna sloboda«, br. 5, od 5. II, 1925.)

Jugoslovenska kinoteka u Beogradu raspolaže sa kratko-metražnim dokumentarnim filmom »Prenos kostiju Osmana Đikića«, snimljenim 6. marta 1936. godine, prilikom prenosa posmrtnih ostataka mostarskog pjesnika iz zajedničkog groblja u posebnu grobnicu — spomenik, preko puta Karadžozbegove džamije, ugao Fejića i Karadžozbegove ulice.

Filmska snimanja vršena poslije II svjetskog rata mogu se pratiti sa više sigurnosti i sa posjedovanjem više podataka, pa pored opširnijeg opisa snimanja filma »Bosanska rapsodija«,

Kinoglumci u Mostaru. Ovih dana boravila je u našem gradu jedna franc. družina kinoglumaca. Uzeli su snimke starog mosta, vrela Radobolje i vrela Bune, te su nastavili put u Dalmaciju s istom svrhom.

tabelarno naznačujemo filmove koji su potpuno ili djelomično snimani na području Mostara.

»BOSANSKA RAPSODIJA« — njemačko-jugoslovenska koprodukcija

Režiser: Berger Ludwig
Muzički urednik: Villi Schmidt Gentner
Gl. uloga: Brigitte Horney
Film snimljen 1934. godine

Eksterijeri filma su snimljeni u Stocu, kao i u Begovim kućama, a muzička pratnja u Stocu i Mostaru. To je film u kojem prvi put u Jugoslaviji učestvuje u snimanju nekog filma hor, u ovom slučaju to je hor Srpskog pjevačkog društva u Mostaru »Gusle«.

Horovođa, inače kapelnik vojne muzike u Mostaru, Tihomil Vidošić, (apsolvent zagrebačke muzičke akademije, učenik Berse, Dugana, Dobronića, Lotke i Odaka) komponovao je za ovaj film »Žetelačku pjesmu«, kojom film i počinje. Hor »Gusle« je izveo jedan engliš-vals (kompozicija Gentnera) u aranžmanu Vidošića, sa solistima Lepom Jović i Šteficom Vidošić — suprugom kapelnika Vidošića. Muški hor je izveo »Mangupe« i »Otkada mi frula ne svira« sa tenor solistom Vejsilom Hadžibegovićem, a kao solist je učestvovao i Mile Janjić. S uspjehom je izvedena i kompozicija Vidošića »Ej bejturane« sa alt solisticom Šteficom Vidošić. Mješoviti hor je otpjevao neka djela Mokranja: »Liturgije«, »VII rukovet«, odlomci iz »X rukoveti« i pjesmu »Mekam«.

Snimanje se odvijalo 9. septembra 1934. godine u Stocu i 29. septembra 1934. godine u Mostaru, u prostorijama društva »Gusle«.

O uspjehu »Gusalak« je sarajevski list »Jugoslovenska pošta« pisao:

»Ovaj renomirani zbor sa velikim umjetničkim kvalitetom, pokazao je da u pogledu muzičke kulture Mostar klasični grad sevdaluka, stoji uvijek na najvećoj visini. Kad slušamo zbor »Gusala« u »Bosanskoj rapsodiji« nikako ne možemo

da se otmemo pravilnoj i tačnoj konstataciji: zbor »Gusalak« čini najveću čast novoj umjetničkoj kulturi. . .

Klasični grad sevdalinke Mostar svojim »Guslama« reprezentovao je u ovom filmskom delu našu muziku onako kako se to samo moglo poželeti.«

Učesnici i očevici ovih događaja navode da su za potrebe snimanja ovog filma neki objekti u Begovini (Stolac) bili preuređeni, jedan od njih u crkvu, a sve pomoću laganih materijala.

Hor je pri snimanju u eksterijerima morao više puta da ponavlja pojedine dijelove, jer su se pojavljivale nepredviđene smetnje: jednom je jato pataka svojim gakanjem omelo snimku, drugi put je vjetar razbacao partiture pjevačima, pa opet neki drugi nepredviđeni šumovi.

FILMOVI SNIMLJENI U MOSTARU (potpuno ili djelomično)

»STOJAN MUTIKAŠA«

Proizvodnja: »Bosna-film« — Sarajevo

Dugometražni igrani film, crno-bijeli standard

Režija: Fedor Hanžeković

Scenarij: Fedor Hanžeković, po romanu Svetozara Čorovića

Glumci: Dušan Janičević, Mira Stupica, Jovan Gec, Salko Repak

Prikazivan od 5. marta 1954. godine

»POSLEDNJI MOST«

Proizvodnja: UFUS — Beograd i COSMOPOL film Wien

Dugometražni igrani film, crno-bijeli standard

Režija: Helmut Käutner

Glumci: Marija Schell, Berbar Wicki, Barbara Rütting, Janez Vrhovec, Pavle Minčić

Prikazivan od 18. februara 1954. godine

»HANKA«

Proizvodnja: »Bosna-film« — Sarajevo

Dugometražni igrani film, crno-bijeli standard

Režija: Slavko Vorkapić

Scenarij: po istoimenoj noveli Isak Samokovlija i Slavko Vorkapić

Glumci: Vera Gregović, Jovari Miličević, Mira Stupica, Miša Mrvaljević, Vaso Kosić, Dejan Dubajić

Prikazivan od 1955. godine

»GUBIAH« (»GOUBBIAH«)

Proizvodnja: francusko-italijansko-jugoslovenska koprodukcija.

Dugometražni igrani film, color sinemaskop

Režija: Robert Darené

Glumci: Jean Mareis, Dalia Scala, Kerima, Jovan Miličević

Prikazivan od 1957. godine

(proizvodne kuće: Consortium De Production de Films st. Salvador-UFUS)

»NOĆI I JUTRA«

Proizvodnja: »Bosna-film« — Sarajevo

Dugometražni igrani film, crno-bijeli standard

Režija: Pjer Majhrovski

Scenarij: Meša Selimović

Glumci: Marija Kohn, Vlastimir-Đuza Stoilković, Milan

Srdoč, Boris Buzančić, Antun Vrdoljak, Branko Tatić

Prikazivan od 14. jula 1959. godine

»ZEMLJA SA PET KONTINENATA«

Proizvodnja: »Zagreb-film« — Zagreb

Dugometražni dokumentarni film, color totalskop

Režija i scenarij: Fadil Hadžić

Prikazivan od 15. jula 1960. godine

»ADMIRAL«

Proizvodnja: »Sutjeska-film« — Sarajevo

Kratkometražni film, crno-bijeli vajdskrin

Režija: Mehmed-Meho Fehimović

Prikazivan od 1961. godine

»MOSTAR«

Proizvodnja: »Slavija-film« — Beograd

Kratkometražni dokumentarni film, color sinemaskop

Režija i scenarij: Miodrag Paskučić

Prikazivan od 6. marta 1962. godine

»VRTLOG«

Proizvodnja: »Bosna-film« — Sarajevo

Dugometražni igrani film, crno-bijeli vajdskrin

Režija: Hajrudin Kravac i Gojko Šipovac

Glumci: Lojze Potokar, Branko Pleša, Janez Vrhovec, Dušan

Janičević, Pavle Vuisić

Prikazivan od 10. jula 1964. godine

»HASANAGINICA«

Proizvodnja: Filmska radna zajednica Beograd

Dugometražni igrani film, color standard

Režija: Mića Popović

Glumci: Milena Dravić, Rade Marković, Relja Bašić

Prikazivan od 1967. godine

»BITKA NA NERETVI«

Proizvodnja: »Bosna-film« — Sarajevo

Dugometražni igrani film, color sinemaskop

Režija: Veljko Bulajić

Glumci: Orson Vels, Hari Krüger, Sergej Bondarčuk, Milena

Dravić, Silvija Koščina, Jul Brüner, Špela Rozin, Ljubiša
Samardžić

Prikazivan od 1969. godine

»DJEČAK I MOST«

Proizvodnja: Filmske novosti Beograd

Kratkometražni film, color standard

Režija i scenarij: Dragan Mitrović

Prikazivan od 1970. godine

»DIJAMANT«

Proizvodnja: »Jadran-film« Zagreb i TV Hamburg

Kratkometražni film, color standard

Prikazivan od 1974. godine

»DERVIŠ I SMRT«

Proizvodnja: Filmska radna zajednica Kosova, studio Titograd

i »Zeta-film« Budva

Dugometražni igrani film, color standard

Režija: Zdravko Velimirović

Glumci: Voja Mirić, Olivera Katarina, Bata Živojinović,
Boris Dvornik

Prikazivan od 1974.

»PARTIZANSKA ESKADRILA«

Proizvodnja: »Sutjeska-film« Sarajevo

Dugometražni igrani film, color sinemaskop

Režija: Hajrudin Krvavac

Glumci: Bata Živojinović, Ljubiša Samardžić, Ljuba Tadić,
Bekim Fehmiu, Faruk Begoli, Zlata Petković

Prikazivan od jula 1979. godine

Rješenjem GNO pov. 19815/47, od 23. februara 1947. godine, osnovano je Gradsко kinematografsko preduzeće sa razglasnom stanicom.

Godine 1951. u Kinematografskom preduzeću Mostar je uvedeno radničko samoupravljanje, kada je za predsjednika Upravnog odbora izabran Anton Tis, kino-operater, a za predsjednika Radničkog savjeta Božo Bevanda, takođe kino-operater.

Rješenjem NOG br. 21465/53, od 18. decembra 1953. godine, izmijenjen je naziv u »Gradsко kinematografsko preduzeće« Mostar.

Registracijom kod Okružnog privrednog suda u Mostaru, 14. marta 1955. godine, promijenjen je naziv preduzeća u »Kinematografsko preduzeće« Mostar.

Dvadeset drugog novembra 1966. godine izvršeno je udruživanje do tada samostalnih radnih organizacija za prikazivanje filmova u Sarajevu, Mostaru, Zenici, Tuzli i Banjaluci u radnu organizaciju »Forum«, od kada organizacija djeluje kao OOUR »Mostar-film« Mostar.

U skladu sa opštim razvojem društvenih djelatnosti u socijalističkoj Jugoslaviji, filmska prikazivačka djelatnost je dobila određeni značaj i svoje pravo mjesto.

Neposredno nakon oslobođenja zemlje materijalni uslovi nisu omogućavali značajnije promjene u kvalitetu projekcije i sposobnosti prostorija za prikazivanje filmova. Pored toga, nisu postojale mogućnosti za nabavku potrebnih kino-uređaja i dijelova za postojeće uređaje. U tim početnim godinama obnove i izgradnje zemlje, novi kvalitet u prikazivačkoj djelatnosti je bio u nastojanju da što veći broj građana koristi postojeće prikazivačke kapacitete i da se film do krajnjih mogućnosti tog momenta približi stanovnicima sela.

S obzirom na tada slabu elektrifikaciju sela, nepostojanje TV mreže, kao i vrlo slabo razvijene radio-mreže, prikazivačka djelatnost, uz korištenje igranih dugometražnih, dokumentarnih i stručnih filmova, te filmskih novosti, bila je od vrlo velikog značaja za upoznavanje stanovništva sa događajima u zemlji i u svijetu.

Distribucija filmova je bila strogo centralizovana, tako da u prvim godinama nakon rata nije moglo ni biti govora o nekoj lokalnoj repertoarskoj politici. Praktično, kina su prikazivala one filmove koji su po određenim filmskim maršrutama stizali iz za to određenih institucija u republičkim centrima.

Jako povećan interes za film, u kapacitetima koji su davno prevaziđeni i uz jako popularne cijene, dovodio je do situacije da se nisu mogle uđovoljiti potrebe i traženja gledalaca.

Stalne kino-sale su uvodile veći broj predstava, organizovane su vanredne predstave putem škola, sindikalnih podružnica, radnih organizacija, ali sve to nije moglo da smanji redove koji su se privili pred blagajnama kina, i po nekoliko sati prije njihovog otvaranja. O tome najbolje govore slijedeći oglasi:

KOLEKTIVNE BIOSKOPSKE PREDSTAVE — Podružnice radnih kolektiva (fabrika, radionica, kvartova, škola i sl.) mogu gledati naše i sovjetske filmove kolektivno na izvanrednim predstavama po cijeni od 4,50 dinara. Bioskopske predstave organizuju se u dogovoru sa upravom preduzeća, tel. br. 167, najkasnije 48 sati prije davanja predstave.

Ulaznice za ove predstave podižu se u Upravi preduzeća (bioskop »Volga«) 24 sata prije predstave.

(»Sloboda« — Mostar, br. 68/6. 12. 1947. g.)

NOVI NAČIN PRODAJE BIOSKOPSKIH ULAZNICA — Usljed ogromnog interesovanja publike za filmske predstave i velike potražnje bioskopskih ulaznica, od nedjelje 15. II. 1948. uvodi se novi način prodaje ulaznica u bioskopima.

Preprodaja karata za sve predstave u toku dana vršiće se radnim danom od 10 — 12, a nedjeljom od 9 — 12 časova prije podne.

Prodaja karata počinje 2 sata prije početka pretstave odnosno poslije početka pretstave davaće se karte samo za slijedeću pretstavu, a ne kao što je bilo dosada da se u svaku dobu mogu dobiti karte za sve pretstave.

Da bi se radnom svijetu koji je preko čitavog dana zauzet i ne može da čeka red, omogućilo da posjećuje bioskopske pretstave, uvodi se specijalna preprodaja ulaznica za članove sindikata. Jedan pretstavnik podružnice sa pismenim trebovanjem ovjerenim pečatom i potpisom sekretara podružnice moći će dan ranije u upravi preduzeća da dobije potreban broj ulaznica za jedan ili drugi bioskop i za bilo koju pretstavu u toku slijedećeg dana.

Odsad će se pojedincima u prodaju izdavati ograničen broj karata i to: odraslima najviše 5 karata, a djeci samo po 1 karta.

Poželjno je da pretstave u 4 sata posjećuju poglavito omladinu i djeca, jer je pristup pretstavama u 8 sati djeci i omladini ispod 16 godina zabranjen. Djeci ispod 5 godina zabranjen je pristup na sve bioskopske pretstave.

Upozoravaju se posjetiocima da se gornjih uputa pridržavaju.

Uprava gradskog bioskopskog preduzeća.
(»Sloboda« — Mostar, br. 78, od 14. II 1948. g.)

DA SE ISPRAVI — uspostavimo red pred bioskopskim biletanicama i suzbijmo šverc sa bioskopskim kartama.

(»Sloboda« — Mostar, br. 98, od 22. 12. 1948. g.)

»Uskoro će se prikazivati film 'Jedan dan života'. Zbog velikog interesovanja za ovaj kao i za film 'Svi na more', sindikalne podružnice mogu dobiti karte dan ranije.«

(»Sloboda« — Mostar, br. 7, od 14. II. 1953. g.)

Pored svih mjera koje su provođene u cilju uspostavljanja reda pred bioskopskim biletaricama, kao i u cilju zadovoljenja gledalaca da određeni film što prije gledaju, prilazio se i tome da se isti film prikazuje istovremeno u obadva bioskopa. Tako u oglasima nailazimo na slijedeće:

»Bioskopi 'Volga' i 'Partizan' prikazuju ovih dana popularni sovjetski kolorisani film 'Legenda o zemlji sibirskoj'. (U glavnoj ulozi Družnikova).«

(»Sloboda« — Mostar, br. 98, od 22. 12. 1948. g.)

FILM — Bioskopi »Volga« i »Partizan« u Mostaru prikazuju od 25 — 28. marta o. g. jedan od najboljih filmova njemačke poslijeratne produkcije BRAK U SJENCI (režija Kurt Mecig, muzika Wolfgang Celer).

(»Sloboda« — Mostar, br. 10, od 26. III. 1949. g.)

Sve ove mjere su ublažavale, ali nisu rješavale problem udovoljenja zahtjevima gledalaca. Bolje da o tome kaže nešto sam gledalac:

ČUČANJE U BIOSKOPU »ZVIJEZDA« — Kao i sve Mostarce povukla me želja da pogledam film »Jedan dan života«, te preko sindikalne podružnice dobijem kartu za I — mjesto br. 71. Kada sam u bioskopu bio upućen od strane razvođača na svoje mjesto (sjedište br. 71) isto je bilo skršeno i rastavljeno na komade... Tada je otpočeo film i moje čučanje, te nikako nisam mogao izdržati više od 15 minuta u tome stanju, počeo sam uzdisati, te me je jedna drugarica, sažalivši se, pozvala da podjelimo njezino mjesto. Tako sam izdržao do kraja filma.

Dragan Bošković, službenik preduzeća »Soko«, Mostar

(»Sloboda« — Mostar, 1951. g.)

Tek dvije decenije kasnije, kada su TV i automobilizam »odvukli« gledaoca, taj ogromni pritisak na bioskopske dvorane je splasnuo, a u međuvremenu su izgrađene savremenije, komforntnije i bolje opremljene sale, uz to, sa znatno većim brojem sjedišta.

56

U ljetnom periodu 1948. i 1949. godine, organizovane su filmske projekcije na Trgu oslobođenja (Rondo). Na samom uglu gdje se spajaju ulice Lenjinovo šetalište i Save Kovačevića izgrađena je kino-kabina od opeke. Projekciono platno (ekran), vrlo velikih razmjera, bilo je postavljeno na suprotnom uglu, tj. sjecištu ulica Petra Drapšina i JNA. Predstave su bile besplatne, a s obzirom da je ovaj kraj bio tradicionalno šetalište, bile su uvijek dobro posjećene.

U preduzeću je ovo projiciranje nazvano »PROMENADNI KINO«. Projekcije su davane pomoću kino-projektora tipa »erneman«-35 mm.

Od 1950. do 1953. godine u sastavu Gradske kinemografskog preduzeća u Mostaru djelovalo je i pokretno kino »VELEŽ«.

Na jednim starim auto-kolima tipa »ševrolet« izgrađena je konstrukcija koja je služila kao kino-kabina. Kola su bila snabdjevena sa dva kino-projektora (»micron« 16 mm i drugi sovjetske proizvodnje nazvan »pertviška« 16 mm), kao i vlastitim agregatom. Predstave su održavane u raznim mjestima u selima Hercegovine, u zimskim danima po školama i domovima kulture, a u ljetnim, najčešće, na otvorenom prostoru. Prikazivani su igrani dugometražni filmovi, te razni dokumentarni i filmske novosti.

Značaj ovog pokretnog kina je bio veliki ako se uzme u obzir da u to vrijeme mesta koje su posjećivali nisu imala, gotovo u pravilu, električnu rasvjetu, radio-prijemnik, a o TV prijemniku nije bilo ni govora.

O gostovanju ovog pokretnog kina redovno je, na razne načine, obavještavano mjesto gostovanja. Tako nailazimo na napis objavljen u »Slobodik«, br. 20, od 28. maja 1951. g.:

»Pokretni kino iz Mostara pojaviće se u Posušju i Duvnu u decembru mjesecu. Tada će ujedno proslaviti godišnjicu svoje posjete.« Šofer i kino-operater je bio Salih Lagumdzija, ispomoć Ivica Bošnjak.«

Jedan vid javnih projekcija predstavljalo je »majsko projektiranje« na Trgu Republike (Musala), od 1949. do 1952. godine. Svake godine su demontirani kino-projektori iz kina »Partizan«, da bi se osposobilo Ljetno kino za ljetni period. U maju, kada bi projektori krenuli iz kina »Partizan« u Ljetno kino, zadržali bi se jedan dan na Trgu Republike, gdje bi se davala javna predstava nekog domaćeg igranog filma. Projekciono platno (ekran) bi se postavljao na sjeverni zid sadašnje Muzičke škole. Projekcija je davana na kino-projektoru »philips« 35 mm.

Predstave je davao i Pokretni bioskop Glavnog odbora Crvenog krsta BiH, o čemu svjedoči slijedeći napis:

»Pokretni bioskop Glavnog odbora Crvenog krsta BiH u toku decembra 1951. g. ...«

U napisu se naznačuje da su prikazivani zdravstveno-prosvjetni filmovi u Korijicu, Mostaru, Čapljini, Ljubuškom, kao i u selima ovog područja. Ukupnu posjetu cijene na oko 5.000. Samo u Trebižatu u jednoj predstavi bilo je 250 gledalaca, u Berkovićima 200, u Poplatima 150. Velika posjeta je bila u Jablanici, a u Mostaru, u Đačkom domu »Dule Mučibabić« na projekciji su prisustvovali svi pitomci Doma. (»Sloboda« br. 2, od 13. I. 1951. g.)

Samostalne projekcije davali su i filmski radnici u okviru svog udruženja. Tako je Udruženje filmskih radnika BiH priredilo »Veće dokumentarnog filma« 2. marta 1951. godine u Mostaru. Prikazivani su dokumentarni filmovi snimljeni u okviru »Bosna-filma«: »Iz davne prošlosti« — režija Slobodan Radulović, scenarij Alojz Benac; »Novi fiskulturni kadrovi« — režija Nikola Đurđević; »Na Sutjesci« — režija Pjer Majhrovski, scenarij Moni Finci. (»Sloboda« br. 8, od 3. marta 1951. g.)

Na ovom području predstave je davao i Pokretni bioskop preduzeća »Seljačka knjiga« iz Sarajeva. »Sloboda« br. 10, od 4. marta 1954. g., objavljuje napis o nedavnim predstavama u selima čapljinskog sreza, Trebižat, Gabela, Klepcu, Međugorje, Zvirovice i Višići. Prikazivan domaći umjetnički film »Slavica«, sa žurnalom o uzgoju duvana, o berbi, fermentaciji. Posjeta izvanredno dobra.

Od izvanrednog značaja za sela Hercegovine imale su predstave koje je od 1953. godine pa nadalje organizovao SES (Sanitarno epidemiološka stanica) — Higijenski zavod — Odsjek za zdravstveni odgoj. U početku na trofejnim kolima »bedford«, sa agregatom i kino-projektorima »belhoevel« 16 mm, kasnije »iskra« 16 mm, od 1953. do 1955. godine vrlo intenzivno, a kasnije nešto smanjenog obima, prikazivane su projekcije zdravstveno-prosvjetnih filmova (oko 90 programa), kao i neki umjetnički domaći filmovi. Karakteristično je da je ovaj pokretni bioskop u ove tri godine održao projekciju u 126 sela, kojima je to bio prvi susret sa filmom. Dešavali su se slučajevi da su mještani pravili put pred kolima do sela, kako bi se mogla održati filmska predstava.

Elektrifikacijom sela, razvojem radio-mreže, a posebno TV mreže, značaj ovog kina je znatno smanjen.

Radnički univerzitet u Mostaru, u okviru svoje djelatnosti, započeo je 1955. godine prikazivanje filmova. Prikazivanje je vršeno u sali Radničkog univerziteta (sada sala Sindikalnog vijeća, Titova ulica), po školama, radnim organizacijama i u Đačkom domu.

Prikazivani su stručni, dokumentarni i dugometražni umjetnički filmovi. Projekcija je vršena prvo na kino-projektoru »victor« 16 mm, a kasnije na »iskri« 16 mm.

Do 1957. godine, davane su dvije predstave nedjeljno u sali Univerziteta.

Od 1955. do 1957. godine održano je ukupno 140 predstava sa prosječno 200 gledalaca na jednoj predstavi.

Kasnije su projekcije unutar Radničkog univerziteta vezane za katedru za selo i na ovaj način nastavljen je rad ovog pokretnog bioskopa.

Qdmah poslije oslobođenja, 1945. godine, prikazivačka djelatnost je organizovana kao društvena djelatnost od posebnog značaja. Kino »Korzo« je djelovalo u okviru organizacije »Crvenog krsta«, u kojem je rukovodilac bio Mirko Vlaho. Kasnije je ovoj djelatnosti priključena Razglasna stanica, kojom je rukovodio Sulejman Čelebić. Nakon nacionalizacije kina »Korzo« i kina »Zvijezda« (tada »Volga«), od maja do jula 1946. godine rukovodilac je Božidar Radić, poslije njega Bisera Hadžić, da bi u 1947. godini rukovođenje preuzeo Ismet Dervišević. U 1948. godini preduzećem rukovodi Ljubo Ondelj, a od 1. 12. do 21. 1. 1950. godine Ante Miletić. U istoj godini rukovođenje preuzima Zdravko Konjevod, a od 1950. do 1957. godine preduzećem rukovodi Ante Kalajdžić. Od 1957. do 1971. godine rukovođenje preuzima Drago-Karlo Miletić, a zatim do 1976. godine Ivica Soldo, kada ga zamjenjuje sadašnji direktor OOOUR-a »Mostar-film« — Mostar Nedeljko Ćubela.

U toku ovog perioda prikazivačke djelatnosti u socijalističkoj Jugoslaviji izvršene su značajne izmjene, kako u kvalitetu projekcije, komforu prostorija, tako i u osposobljavanju kadrova. Znatan broj raznih kadrova u kinima, uporedo sa redovnim poslom, radio je na svom opštem i stručnom obrazovanju. Kompletan kadar kino-operatera je usavršen i dobio zvanje VKV radnika, a opšta kvalifikaciona struktura je znatno iznad strukture koja je bila uobičajena u kinima prije II svjetskog rata, kao i iznad prosječne strukture koju sada imaju kina u Bosni i Hercegovini.

Pored ličnog usavršavanja, radnici ove organizacije su bili vrlo aktivni uopšte u društvenom životu grada, radeći u raznim društveno-političkim, sportskim i drugim organizacijama. Za rad u radnoj organizaciji i za društveno angažovanje radnici ove organizacije su odlikovani: Drago-Karlo Miletić — Ordenom rada sa zlatnim vijencem; Anton Tis, Emir Balić, Nedeljko Ćubela i Adela Dedić — Ordenom rada sa srebrnim vijencem, a Mario Čugelj, Obrad Savić i

Persida Tis — Medaljom rada. Za samoprijegoran rad na razvoju filmske prikazivačke djelatnosti Drago-Karlo Miletić i Mario Čugelj su dobili Povelju Kinematografije BiH, što predstavlja priznanje za njihov doprinos u razvoju Kinematografije ove Republike, a povodom 30-godišnjice Kinematografije Bosne i Hercegovine.

Pored ovih, više radnika je dobilo razna druga priznanja od društveno-političkih organizacija, radnih kolektiva, sportskih organizacija i udruženja, naročito Emir Balić, kao istaknuti sportista — skakač sa Starog mosta.

Značajan činilac za ovako uspješan razvoj prikazivačke djelatnosti u Mostaru poslije oslobođenja je usmjerenost sveukupnog djelovanja radne organizacije kroz samoupravna tijela, organizaciju Saveza sindikata i Osnovnu organizaciju Saveza komunista, formiranu u Kinematografskom preduzeću 1957. godine. Zahvaljujući organizovanim naporima svih radnika, te svakog samoupravnog organa u organizaciji, ista je mogla da postigne vrlo uočljive uspjehe u kinofikaciji (u razdoblju od 10 godina svi su uređaji potpuno obnovljeni), stručnom osposobljavanju (svi raniji radnici su doškolovanjem položili ispite za VKV kino-operatore), opštem obrazovanju (6 radnika koji su bili bez osnovnog obrazovanja završili su osnovnu školu, 4 radnika su završila srednju, dva su završila višu, a dva su upisali visoku školu). Izgrađeno je 13 stanova, što za kolektiv od prosječno 22 radnika predstavlja uspjeh vrijedan pažnje.

P R E G L E D
 posjete, broja prikazanih filmova i prosječnih cijena ulaznica u mostarskim kinima
 od 1958. do 1979. godine

Godina	Broj posjetilaca			Prikazano filmova			Prosječna posjeta po jednom filmu	Prosječna cijena ulaznice u starim din.
	Strani filmovi	Domaći filmovi	Ukupno	Stranih	Domaćih	Ukupno		
1958.	476.691	50.335	527.026	238	14	252	2.100	60
1959.	530.430	73.319	603.749	209	17	226	2.697	66
1960.	544.973	62.791	607.764	171	18	189	3.215	80
1961.	647.479	98.170	745.649	228	27	255	2.924	84
1962.	644.137	111.031	755.168	236	31	267	2.839	94
1963.	595.847	63.750	659.597	236	31	267	2.463	102
1964.	658.229	63.525	721.754	237	19	256	2.999	112
1965.	605.745	55.924	661.669	225	17	242	2.800	150
1966.	583.727	65.628	649.355	281	15	236	2.751	173
1967.	569.441	79.187	648.628	210	27	237	2.737	198
1968.	544.962	25.216	570.178	226	21	247	2.308	228
1969.	455.041	61.536	516.577	222	12	234	2.207	263
1970.	488.737	23.143	511.880	237	8	245	2.089	282
1971.	498.550	49.148	547.698	234	13	247	2.217	330
1972.	473.066	36.378	509.344	239	8	247	2.062	423
1973.	505.030	57.899	562.929	226	5	231	2.436	535
1974.	424.191	93.085	517.276	210	23	233	2.220	707
1975.	463.208	60.000	523.208	180	16	196	2.669	833
1976.	500.098	69.581	569.679	191	18	209	2.725	839
1977.	492.505	80.368	572.873	176	25	201	2.855	965
1978.	500.765	80.827	581.592	177	29	206	2.823	1.194
1979.	529.708	97.187	626.895	182	28	210	2.985	1.400

Odlukom Radničkog savjeta Kinematografskog preduzeća Mostar, od 18. juna 1977. godine, ustanovljeno je priznanje za najposjećeniji domaći film u toku godine, »ZLATNA PLAKETA«.

Dobitnik ovog priznanja za 1978. godinu je film »AKCIJA STADION«, režisera Dušana Vukotića, u distribuciji »Kinematografiji« — Zagreb.

Dobitnik za 1979. godinu je film »PARTIZANSKA ESKADRILA«, režisera Hajrudina Krvavca, u distribuciji »Kinema« — Sarajevo.

Trideset najposjećenijih filmova u Mostaru

Red. broj	Naziv filma	Proizvodnja	Broj posjetilaca	Godina prikazivanja
1.	»Bitka na Neretvi«	Jugoslavija	38.428	1969.
2.	»Sutjeska«	Jugoslavija	37.455	1973.
3.	»Užička republika«	Jugoslavija	28.178	1974.
4.	»Prodavačica ljubičica«	Španija	28.008	1961, 1962. i 1978.
5.	»Vrhovi Zelengore«	Jugoslavija	24.101	1976.
6.	»Dr Mladen«	Jugoslavija	24.014	1975.
7.	»Kozara«	Jugoslavija	22.852	1962, 1963. i 1965.
8.	»Valter brani Sarajevo«	Jugoslavija	19.856	1972 — 1975.
9.	»Indijski nadgrobni spomenik«	Njemačka	16.439	1962 — 1964.
10.	»Bidai« (»Rastanak«)	Indija	16.047	1976 — 1978,
11.	»Karmen iz Seville«	Španija	15.873	1962 — 1964.
12.	»Atentat u Sarajevu«	Jugoslavija	15.518	1976.
13.	»Ajkula«	SAD	15.346	1976.
14.	»Ta divna stvorenja«	SAD	14.355	1976.
15.	»Akcija stadion«	Jugoslavija	14.176	1978.
16.	»Majko slušaj moju pjesmu«	Španija	13.397	1962 — 1964.
17.	»Krvava bajka«	Jugoslavija	12.963	1970.
18.	»Tri narednika«	SAD	12.955	1966 — 1967.
19.	»U gori raste zelen bor«	Jugoslavija	11.189	1971.
20.	»Mali grijeh«	Italija	10.349	1975.
21.	»Nikoletina Bursać«	Jugoslavija	10.269	1964.
22.	»Specijalno vaspitanje«	Jugoslavija	9.030	1977.
23.	»Crvena zemlja«	Jugoslavija	9.351	1975.
24.	»King Kong«	SAD	8.979	1978.
25.	»Ljubavni život Budimira Trajkovića«	Jugoslavija	8.852	1977.
26.	»Žaoka«	SAD	8.842	1975.
27.	»Nepoznata žena«	Egipat	8.692	1963.
28.	»Ljubavna priča«	SAD	8.679	1971.
29.	»Kapetan Mikula Mali«	Jugoslavija	8.529	1974.
30.	»Desant na Drvar«	Jugoslavija	8.431	1963.

Izuzetno veliku posjetu u godinama neposredno poslije oslobođenja imali su filmovi: »Jedan dan života«, meksikanski, »Prohujalo s vihorom«, američki, »Bal na vodi«, američki, »Kameni cvijet«, sovjetski, ali ne raspolažemo sa brojem posjetilaca u premijernom prikazivanju.

U repriznom prikazivanju film »Prohujalo s vihorom«

je gledalo u Mostaru 9.485 gledalaca (1975. godine); a »Jedan dan života« je na reprizama 1967. i 1970. godine imao 8.603 posjetioca.

Međutim, prema slobodnoj uporednoj ocjeni, ni jedan od ovih filmova u premijernom prikazivanju nije mogao prevažiti broj od 15.000 gledalaca.

EKRANIZOVANA KNJIŽEVNA DJELA
 NA REPERTOARU MOSTARSKIH KINA od 1958. do 1978. godine¹

Red. broj	Naziv filma	Proizvodnja	Broj posjetilaca	Godina prikazivanja
1.	»Tihi Don«	SSSR	5.700	1958.
2.	»Kiše dolaze«	SAD	8.703	1958. i 1959.
3.	»Madam Beterflaj«	SAD	2.879	1958. (muzički)
4.	»Idiot«	SSSR	3.239	1958.
5.	»Aida«	Italija	5.302	1959. (muzički)
6.	»Zločin i kazna«	Francuska	1.557	1960.
7.	»Kome zvono zvonik«	SAD	3.176	1960.
8.	»Dobar dan tugo«	SAD	5.648	1961.
9.	»Mladi lavović«	SAD	6.381	1961. i 1965.
10.	»Uzorana ledina«	SSSR	1.950	1961.
11.	»Dnevnik Ane Frank«	SAD	2.245	1961.
12.	»Braća Karamazović«	SAD	4.706	1961. i 1962.
13.	»Narodni poslanik«	Jugoslavija	2.037	1964.
14.	»Ognjem i mačem«	Ital. — Franc.	7.233	1965. i 1966.
15.	»Ana Karenjina«	SAD	4.668	1965. i 1970.
16.	»Odavde do vječnosti«	SAD	7.039	1965. i 1966.
17.	»Goli i mrtvi«	SAD	8.823	1966.
18.	»Rat i mir«	SSSR	2.250	1968.
19.	»Ukroćena goropad«	SAD	4.350	1969.
20.	»Dr Živago«	SAD	11.307	1970.
21.	»Quo vadis«	SAD	2.445	1972.
22.	»Macbet«	Engleska	1.831	1975.
23.	»Leptir«	SAD	5.576	1975.

¹ U popisu uzeta poznatija djela bez određenih kriterija

SVEĆANE PREMIJERE ODRŽANE U MOSTARU OD 1957. DO 1980.

Red. broj	Naziv filma	Zemlja proiz.	Režisér	Datum prikazivanja	Kino
1.	ZEMLJA FARONA	SAD	Hauard Hokz	1. IX 1957.	»Partizan«
2.	NOĆI I JUTRA	SFRJ	Pjer Majhrovski	9. IX 1959.	"
3.	PET MINUTA RAJA	SFRJ	Igor Pretnar	20. IX 1960.	"
4.	PARČE PLAVOG NEBA	SFRJ	Toma Janjić	13. II 1961.	"
5.	VEĆE KRATKOMETRAŽNIH FILMOVA	SFRJ	Dušan Vukotić	27. IV 1966.	"
6.	DIVERZANTI	SFRJ	Hajrudin Krvavac	10. VIII 1967.	»Zvijezda«
7.	MOST	SFRJ	Hajrudin Krvavac	25. VIII 1969.	»Partizan«
8.	ORLOVSKO GNIEZDO	SAD	Brajan Haton	28. IX 1969.	"
9.	KRVAVA BAJKA	SFRJ	Tori Janković	5. II 1970.	"
10.	NIZVODNO OD SUNCA	SFRJ	Feodor Škubonja	20. IV 1970.	"
11.	KLOPKA ZA GENERALA	SFRJ	Miki Stamenković	12. II 1971.	"
12.	DRUŽBA PERE KVRŽICE	SFRJ	Vladimir Tadej	4. IV 1971.	"
13.	BALADA O SVIREPOM	SFRJ	Radivoje-Lola Đukić	13. II 1972.	»Zvijezda«
14.	UŽIČKA REPUBLIKA	SFRJ	Žika Ristić	2. XI 1974.	»Partizan«
15.	HITLER IZ NAŠEG SOKAKA	SFRJ	Vladimir Tadej	2. VII 1975.	"
16.	CIGANI LETE KA NEBU	SSSR	Emil Lotijano	19. II 1977.	"

17. H A J K A	SFRJ	Živojin Pavlović	2. X 1977.	"
18. SUROVA IGRA	SAD	George Roy Hil	19. II 1978.	"
19. OKUPACIJA U 26 SLIKA	SFRJ	Lordan Zafranović	1. X 1978.	"
20. BLISKI SUSRETI TREĆE VRSTE	SAD	Stivens Spilbeg	18. II 1979.	"
21. PARTIZANSKA ESKADRILA	SFRJ	Hajrudin Krvavac	29. IX 1979.	"

**Na svečanim premijerama održanim u Mostaru
prisustvovali su autori:**

Režiseri:

Hanžeković Fedor	Pretnar Igor
Janković Tori	Stamenković Miki
Janjić Tomo	Škubonja Fedor
Krvavac Hajrudin	Tadej Vladimir
Majhrovski Pjer	Vukotić Dušan

Glumci:

Albahari Vanja	Kuruzović Tomo
Bašić Relja	Marković Olivera
Begoli Faruk	Marković Rade
Beljaković Tatjana	Mijatović Sibina
Buzančić Boris	Muzafерија Zaim
Dvornik Boris	Nikolić Mira
Čeјvan Adem	Perović Slobodan
Ćokić Husein	Repak Salih
Fehmiu Bekim	Rutić Dina
Frajt Božidarka	Samardžić Ljubiša
Galo Igor	Stanković Vanja
Gec Jovan	Srdoč Milan
Janičijević Jovan-Janačko	Stojiljković Vlastimir-Đuza
Janičijević Dušan	Tadić Ljuba
Kon Marija	Vuisić Pavle
	Živojinović Velimir-Bata

Imajući u vidu zainteresovanost gledalaca za najnovija ostvarenja filmskog stvaralaštva u svijetu, prihvaćena je praksa da se svake godine prikaže revija izabranih filmova prikazanih tekuće godine na filmskoj manifestaciji »FEST«, Beograd i revija prvonagrađenih filmova na festivalu u Puli. Tako su do sada prikazane revije:

Održana revija filmova sa FEST-a '77, u vremenu od 20. do 26. II 1977. godine

1. PORODIČNA ZAVJERA — američki — Alfred Hitchcock
2. NASLJEDSTVO — italijanski — Mauro Bolognini
3. GOSPODIN KLAJN — francuski — Joseph Losey
4. ULJEZ — italijanski — Luchino Visconti
5. IZBAVITELJ — domaći — Krsto Papić
6. POSLJEDNJA STANICA GRINIĆ VILIDŽ — američki — Martin Scorsese
7. TAKSISTA — američki — Martin Scorsese

Održana revija filmova sa Pulskog festivala 1977. pod nazivom »Jugoslovenski film«, u vremenu od 3. do 9. X 1977. godine

1. HAJKA — Živojin Pavlović
2. LJUBAVNI ŽIVOT BUDIMIRA TRAJKOVIĆA — Dejan Karaklajić
3. ISPRAVI SE DELFINA — Aleksandar Đurčinov
4. SPECIJALNO VASPITANJE — Goran Marković
5. LUDI DANI — Nikola Babić
6. NE NAGINJI SE VAN — Bogdan Žižić
7. AKCIJA STADION — Dušan Vukotić

Održana revija filmova sa FEST-a '78, u vremenu od 26. II 1978. godine

1. SUROVA IGRA — američki — George Roy Hill
2. SVANI — indijski — Basu Chatterjee
3. POD ZASTAVOM MUHAMEDA — kuvajtsko-libijski — Moustapha Akkad

4. NJUJORK NJUJORK — američki — Martin Scorsese
5. IZUZETAN DAN — italijanski — Ettore Scola
6. JA SAM BOG OTAC — italijanski — Tavijani Paolo i Vittorio
7. KING KONG — američki — Johan Guillermin

Održana revija filmova sa Pulskog festivala 1978. god. pod nazivom »Jugoslovenski film«, u vremenu od 2. do 8. X 1978. godine

1. BRAVO MAESTRO — Rajko Grlić
2. OKUPACIJA U 26 SLIKA — Lordan Zafranović
3. NIJE NEGO — Miša Milošević
4. STIĆI PRE SVITANJA — Aleksandar Đorđević
5. TREĆI — Stole Janković
6. PAS KOJI JE VOLIO VOZOVE — Goran Paskaljević
7. MIŘÍS POLJSKOG CVIJEĆA — Srđan Karanović

Održana revija filmova sa FEST-a '79, u vremenu od 19. do 25. II 1979. godine

1. BLISKI SUSRETI TREĆE VRSTE — američki — Steven Spielberg
2. NOĆ ČEDNOSTI U JAVNOJ KUĆI — mađarski — Karoly Makk
3. SLOBODNA ŽENA — američki — Paul Mazurky
4. POVRATAK RATNIKA — američki — Hal Ashby
5. VISOKA NAPETOST — američki — Mel Brooks
6. PUTEVI NA JUG — francuski — Joseph Losey
7. BOŠKO BUHA — domaći — Ranko Bauer

Održana revija filmova sa Pulskog festivala 1979. god. pod nazivom »Jugoslovenski film«, u vremenu od 1. do 7. X 1979. godine

1. NOVINAR — Fadil Hadžić
2. PARTIZANSKA ESKADRILA — Hajrudin Šiba Krvavac
3. TROFEJ — Karolj Viček
4. GRČ — Božo Šprajc
5. NACIONALNA KLASA — Goran Marković
6. DRUGARČINE — Mića Milošević
7. USIJANJE — Boro Drašković

ANTON TIBERIO, sin Franje i Lucije r. Simeoni

Rođen 1872. g. u Treviro, Italija, državljanstvo italijansko, po zanimanju mehaničar. Umro 4. januara 1957. godine u Mostaru. Najveći dio svog radnog vijeka proveo je vezan za prikazivačku filmsku djelatnost u Mostaru, u čemu je ujedno izvršio niz pionirskih zahvata za mostarske prilike.

MILAN JANIOŠ, sin Petra i Mare r. Petković

Roden 1892. g. u Mostaru, radnik u radionici za opravku bicikla, umro 21. juna 1952. godine u Mostaru.

Uz Antonia Tiberija izučio kino-operaterski posao i prvi Mostarac kome je to dugi niz godina bilo jedino zanimanje i zbog toga su ga Mostarci zvali »doktor za kina«, kasnije skraćeno »doktor kina«, sa kojim nadimkom je i umro.

RICHARD STEIRER, sir Ivana i Marije r. Simon

Roden 1896. g. u Mostaru, po zanimanju mašinbravar, umro 15. aprila 1960. godine u Mostaru. Još kao naučnik počeо da radi na kino-projektorima kod Tiberija, ispmagao u svom slobodnom vremenu.

Faksimil kontrolnog lista Božidara Radića

KONTROLNI LIST — KONTROLNI LISTEK A		
u. št. u. Št. 0031987 Broj imenika u. imen. Stev. imenika	66/1939	Biro začetnika, v rokih funkcionarja na dne Bil izdelovalci lue in v katerih letih
<i>Radić Brandler, Dario</i>		Euro v rezervi, kar je v rezervi Bil sezanski delavec; lue in v katerih letih:
DEPOZIT: NIKO, OPEND, ENTE, KOM, USTAVSKA ZDRAVNA IN VACOVINSKI IN AL- JEDNOVSEČNI. — Primlje, imo, očetovo ime: pri poročenju Zenah in včeraj tudi delčki prilike!		Postovana župljica izdala 1 put na dan Postovana župljica izdala prile dne:
cestno, sledi: stevna in barvna ročena za potrditev v božnjaku dobitka:		14 11 maja 1939
<i>Ustar - Ustar - Rimarske</i>		Nosilca dokumenta poštena Postovana župljica zamenjena na očitnem času: Otoček, ob- čina podčetno stare, Črnomorje, slovenija
dat. stečenja in ročanja pošteva: dan, mesec in leta ročevanja:		na dne dne
26 maja 1920		Postovana župljica obsojenja i obiskoval ponatali na dan: Postovana župljica obsojenja in razvrjaljena dne:
Prvi dicej: Stev. očok:		15
<i>nesijec</i>		16
		<i>Jenena — Otrjava. Potruje.</i>
<i>juglavice</i>		<i>goramoloj:</i>
državno zanimanje: štenski počitki:		17
<i>kinovzoperater</i>		Ime — Počitki — Podpis
korporativno zanimanje: kavarniški počitki:		Za potrditev na dne
<i>Vrač. Cosa 36. 2. Vrač. Gorički.</i>		18. 5. 1939 ZAKONIČNE ZEMALJKE SRBIJE ROK 14. 6. 1939 14. 6. 1939

Paula Steirer, jedina žena kino-operater u Mostaru

MIROSLAV - MIRKO VLAHO, sin Petra i Kristine r.
Balldinelli

Rođen 29. januara 1898. g. u Mostaru, mehaničar, umro u Mostaru 8. maja 1968. godine.

Kao dječak, naučnik, radio u slobodno vrijeme kod Tiberija na kino-projektorima. Dugo vremena mu je to bilo dopunska zanimanje.

BOŽIDAR RADIĆ, sin Đure

Rođen 26. maja 1920. godine, po zanimanju kv kino-operater,
živi u Sarajevu.

Prvi Mostarac koji je položio ispit za kino-operatera

PAULA MARUŠIĆ rođena STEIRER, kći Riharda
Dragice r. Đikov

Rođena 25. marta 1925. g. u Mostaru, po zanimanju kino-operater, umrla 2. maja 1976. godine u Mostaru.

Jedina žena iz Mostara koja je učila zanat za kino-operatera i položila ispit (1940. godine). Svo vrijeme dok je radila taj posao provela je u kinu »Korzo«. Nakon oslobođenja završila školu za bolničke sestre.

Poslije oslobođenja više radnika u Mostaru steklo je kvalifikacije KV i VK radnika kino-operaterske struke, među kojima 25 i više godina neprekidno rade ANTON TIS, EMIR BALIĆ i ADEM ŠOŠE.

PRVE JAVNE PROJEKCIJE I PRVI STALNI BIOSKOPI
(u nekim gradovima)

PRVA PROJEKCIJA NIJEMOG FILMA

1895. (28. decembar)	Pariz, SVJETSKA PREMIJERA
1896. (7. juna)	Beograd, gostonica »Zlatni krst«
1901. (tokom godine)	Trst, Zagreb, Bjelovar, Sarajevo, Novi Sad
1903. (konac aprila)	MOSTAR — Braća Lifka

PRVI STALNI BIOSKOP

1902.	Segedin (Mađarska)
1903.	Košice (Slovačka)
1908.	Salzburg i Linc (Austrija), Beograd, Split
1910/11.	Sarajevo, »Apolo«
1911.	Subotica (»Hungarija«)
1906.	MOSTAR, (prostorije »Itthiad«)

PRVA PROJEKCIJA TON-FILMA

1927.	New York, SVJETSKA PREMIJERA (film »The Jazz Singer«)
1929.	Zagreb
1930.	Sarajevo
1931.	Split »Nadel-ton« sa gramof. pločom, ton traka nekoliko godina kasnije)
1932.	MOSTAR, kino »Zvijezda«

TRODIMENZIONALNI FILM (3-D)

1937.	MOSTAR
------------	--------

SINEMASKOP

1953.	Hollywood, SVJETSKA PREMIJERA (film »Odjeća«)
1956.	Pula, probna projekcija na festivalu, JUGOSLOVENSKA PREMIJERA
1957.	Ljubljana, kino »Vič«, prvo u Jugoslaviji
1957.	Mostar, Kino »Partizan«, u Ulici Matije Gupca

VISTAVISION

1954.	SAD, SVJETSKA PREMIJERA — film »Bijeli Božić«
1957.	MOSTAR

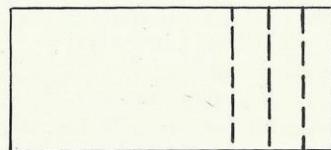
TODD — AO SISTEM

68 1955.	SAD, SVJETSKA PREMIJERA
1969.	KRUŠEVAC, JUGOSLOVENSKA PREMIJERA
1969. (28. novembra)	MOSTAR, Kino »Partizan«, Ulica A. Šantića, film »Orlovsко gnijezdo«

FORMAT PROJEKCIJE

1:1,37

1:1,37
1:1,66
1:1,35
1:2

1:2,55

1:2,35

VRSTE FILMSKE PROJEKCIJE

(osnovne karakteristike)

NORMAL (običan)

Traka snimanja i projekcije je široka 35 mm, a povećanje sa kino-projektorom je srazmjerno po visini i širini, tako da i na ekranu odnos slike ostaje kao na traci, tj. 1 : 1,37. Ton je svjetlosni i upisan je pored slike na filmskoj traci.

VISTAVISION (vistavižn)

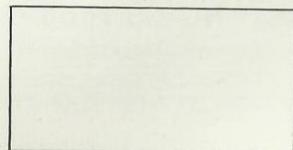
Na 35 mm filmskoj traci se vrši snimanje, kao i kasnije projiciranje, s tim što se prilikom snimanja traka u kameri pokreće horizontalno, a površina snimljene sličice je 2,5 puta veća od kasnije sličice za projiciranje. Ova smanjena slika se dobije okretanjem negativa za 90 stepeni, i smanjenjem za 2,5 puta. Ovakvo smanjena slika na pozitivu omogućava veliko povećanje na ekranu prilikom projekcije u bioškopima, kao i vrlo veliku oštrinu slike. Projicirana slika na ekranu задržava proporcije, odnosa sličice na pozitiv-traci.

»Paramount« primjenjuje »Perspecta stereophonic sound«, tj. pored osnovne linije tonskog zapisa dodaju se još tri dodatne frekvence. Na ovaj način zvučnici iza ekrana se uključuju sinhrono sa položajem lica koje govori u određenom momentu: lijevi zvučnik za lice na lijevoj, srednji za sredinu i desni za lice na desnoj strani ekrana.

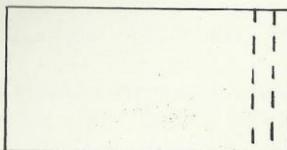
Ostali vistavision filmovi se koriste uobičajenom tonskom tehnikom.

CINEMASCOPE, SINEMASCOPE (činemaskop, kinemaskop, sinemaskop)

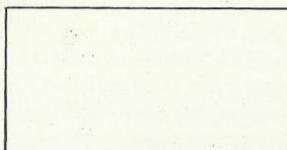
Za snimanje i projekciju se upotrebljava traka od 35 mm. Prilikom snimanja se pred kameru postavi tzv. anamorphot optika, koja široku panoramu, pomoći posebnih leća, sužava i tako suženu registruje na normalnu filmsku traku. Na negativ i pozitiv-traci su zbog toga snimci izduženi po vertikali. Prilikom projiciranja se ponovno pred kino-projektor postavi anamorphot (hipergonar), koji projiciranu sliku proširi po horizontali, tako da na ekranu dobijemo proporcionalno duplo širu sliku nego na traci. Ton na ovoj traci može biti jednokanalni svjetlosni ili četvorokanalni magnetski, u kom slučaju se zvučnici raspoređuju iza ekrana i bočno uzduž sale kako bi se dobila stereofoničnost tona.

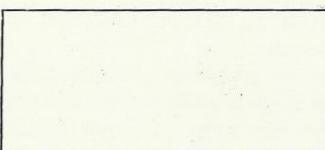
1:2

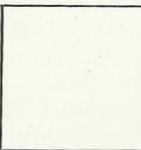
1:1,66
1:1,75
1:1,85

1:2,2

1:2,6

1:1,37

SUPERSCOPE (superskop)

Ovaj sistem je skoro identičan sinemaskopu sa svjetlosnim tonom, samo što je odnos visine i širine na ekranu 1 : 2, što znači da anamorphot kod ove vrste proširuje sliku projiciranja za 2 puta.

WIDESCREEN (vajdskrin)

Ovaj se sistem u Njemačkoj naziva »BREITSCHIRM«, u Italiji »PANORAMICO«, u Francuskoj »L'ECRAN ELARGI«.

Snima se kao normalni film, ali sa smanjenom visinom, pa nije više odnos 1:1,37, nego 1:1,66, 1:1,75 ili 1:1,85. Na ovaj način, u bioskopima dobijemo nešto širu sliku nego što je kod normalnih filmova.

TODD-AO (Skraćenica od prezimena američkog režisera Michaela Todda i istraživačkog odsjeka AMERICAN OPTICAL COMPANY)

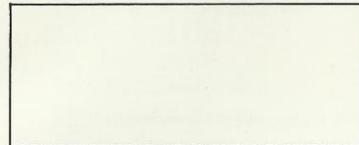
Posebnim širokokutnim objektivom snima se uz široki luk od 128 stepeni. To daje efekat pseudoplastičnosti. Traka je, za razliku od ranijih sistema, široka 70 mm. Odnos visine prema širini na sličici pozitiva je 1:2,2, a takav odnos se zadržava i na ekranu prilikom projekcije. Ton je magnetski, snimljen na 6 kanala. Za projiciranje se upotrebljava ekran sa posebnom zaobljenosti, što poboljšava pseudoplastičnost slike.

CINERAMA (sinerama)

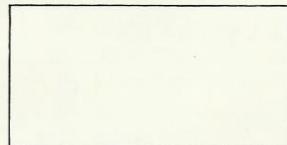
Osnova ovog sistema je u sinhronom snimanju, a kasnije u projiciranju, sa tri kamere istovremeno, svaka kamera obuhvata jednu trećinu ekrana. Snima se i projicira sa trakom širine 35 mm. Koristi se 6-kanalni stereofonični ton. Ovaj sistem zbog skupoće, kao i tehničkih poteškoća (sinhronost pri snimanju i projiciranju tri kamere) nije u praksi šire prihvaćen.

3-D (trodimenzionalni film)

U ovoj tehnici se snimanje i projiciranje vrši sa dvije kamere istovremeno (obadvije kamere i pri snimanju i pri projiciranju pokrivaju istu površinu) iz dvije tačke,

1:2,35

1:1,85

koje su od centra snimanja udaljene jedna prema lijevoj, a druga prema desnoj strani. Pri snimanju se pred kamere postavljaju posebni filteri (u dvije boje), a gledaoci prilikom projekcije takođe uzimaju filtere (naočale). Ton je stereofonski. U praksi sistem nije šire prihvaćen.

TECHNIRAMA (tehnirama)

Postupak je sličan tehnici VISTAVISION, traka pri snimanju prolazi horizontalno, upotrebljava se i pri snimanju, a i pri projiciranju anamorphot sa faktorom 1:1,5. Takva se kopija također projicira horizontalno, sa posebnim kino-projektorima. Međutim, od ove negativ-trake se obrtanjem za 90 stepeni, i optičkom redukcijom, izrađuje traka »normalnog formata«, sa vertikalnim sličicama.

U prvom slučaju na ekranu dobijamo format 1:2,35, a u drugom 1:1,85.

HRONOLOGIJA SVJETSKIH PREMIJERA RAZNIH SISTEMA PROJEKCIJE

NORMALNI	1896. (28. decembra) PARIS, »Gran Kafe«
NORMALNI — ton	1927. (6. oktobra) New York, film »The Jazz Singer«
3 D	1951. USA
CINERAMA	1952. (1. oktobar) New York, film »To je Cinerama«
CINEMASCOPE	1953. (16. mart) Holivud, film »Odjeća«
VISTAVISION	1954. (27. april) USA — film »Bijeli Božić«
TODD-AO	1955. (13. oktobar) New York, film »Oklahoma«
SUPERSCOPE	1956. (19. decembar) Torino, film »Monte Carlo«
TECHNIRAMA	

P O P I S
zaposlenih radnika u Kinematografskom preduzeću Mostar, prema raspoloživoj evidenciji,
sa zaključnim stanjem 1. novembra 1979. godine

Red. broj	Prezime i ime	Godina rođenja	Z a p o s l e n	
			od	do
1. Ačkar Hiba		1931.	27. 11. 1961.	30. 04. 1970.
2. Alajbegović Fatka		?	1. 11. 1945.	28. 04. 1952.
3. Aničić Mirjana		1958.	10. 06. 1977.	30. 11. 1977.
4. Antelj Tomo		1938.	12. 03. 1959.	22. 05. 1959.
5. Babić Pavo		1919.	13. 12. 1954.	21. 07. 1960.
6. Babić Mica		1922.	3. 01. 1958.	10. 08. 1962.
7. Bevanda Božo		1931.	10. 12. 1949.	1. 03. 1957.
8. Balić Emir		1935.	2. 01. 1951.	i sada
9. Bijedić Almasa		1932.	1. 04. 1950.	1. 07. 1953.
10. Blagić Vukašin		1935.	25. 05. 1959.	26. 10. 1970.
11. Bošnjak Mila		1936.	30. 01. 1965.	1. 10. 1965.
12. Bošnjak Svetozar		1936.	12. 03. 1959.	27. 09. 1963.
13. Brkić Ljubo		1930.	22. 09. 1959.	i sada
14. Cetineo Matilda		?	1. 11. 1945.	28. 04. 1952.
15. Cvitanović Zdenka		1939.	1. 09. 1957.	31. 12. 1957.
16. Čugelj Mario		1932.	1. 05. 1948.	9. 04. 1973.
17. Čičković Divna		1934.	28. 08. 1962.	sa prekidom
18. Ćorić Filip		1933.	1. 02. 1958.	24. 09. 1962.
19. Ćubela Nedeljko		1933.	25. 08. 1957.	31. 04. 1960.
20. Dedić Adela		1928.	16. 01. 1963.	i sada
21. Dervišević Bulka		1931.	8. 03. 1950.	i sada
22. Dervišević Munevera		1929.	15. 09. 1947.	9. 03. 1951.
23. Dimitrijević Boško		1928.	1. 12. 1950.	20. 08. 1953.
24. Dizdarević Mustafa		1924.	24. 08. 1957.	19. 11. 1958.
25. Dabarčić Andra		1936.	1. 11. 1955.	28. 12. 1957.
				31. 07. 1957.

26. Drinovac Božica	1926.	9. 12. 1958.	14. 05. 1959.
27. Dvizac Šahida	1933.	17. 01. 1957.	25. 05. 1960.
28. Džubur Sadik	1939.	4. 11. 1964.	i sada
29. Fazlić Derva	1912.	1. 11. 1955.	31. 07. 1962.
30. Fukić Džemal	1933.	1. 09. 1957.	18. 09. 1958.
31. Gubeljić Ahmet	1903.	1. 09. 1955.	31. 10. 1957.
32. Gubeljić Fata	1917.	9. 07. 1949.	30. 04. 1970.
33. Gušić Danica	1933.	8. 03. 1961.	9. 08. 1961.
34. Hadžić Muhamed	1933.	1. 03. 1957.	13. 12. 1958.
35. Hadžić Zlatko	1957.	8. 02. 1978.	30. 06. 1978.
36. Handžar Enver	1936.	27. 04. 1963.	11. 06. 1965.
37. Handžić Ekrem	1935.	6. 04. 1964.	22. 04. 1969.
38. Husković Ibrahim	1944.	14. 01. 1967.	31. 05. 1967.
39. Ilinčić Radomir	1937.	19. 05. 1961.	29. 08. 1961.
40. Janjić Rista	1954.	5. 07. 1979.	i sada
41. Jakovljević Karlo	1934.	3. 11. 1962.	14. 03. 1963.
42. Jeličić Olga	1944.	30. 08. 1961.	4. 09. 1961.
43. Jurica Janko	1927.	7. 01. 1959.	7. 10. 1961.
44. Kalajdžić Ante	1926.	1. 02. 1952.	30. 09. 1957.
45. Kapetanović Husein	1930.	5. 10. 1956.	19. 07. 1958.
46. Klepo Rabija	1926.	17. 07. 1961.	26. 08. 1961.
47. Kljajo Franjo	1899.	1. 02. 1953.	24. 08. 1962.
48. Karić Mustafa	1913.	1. 01. 1946.	31. 03. 1971.
49. Ključanin Faruk	1947.	1. 11. 1968.	i sada
50. Komad Zahida	1924.	1. 04. 1950.	31. 07. 1957.
51. Komadina Jozefina	1951.	14. 09. 1970.	30. 11. 1975.
52. Konjevod Zdravko	1911.	15. 09. 1950.	18. 04. 1963.
53. Kovač Milenko	1937.	25. 05. 1960.	27. 10. 1962.
54. Kragulj Veselinka	1936.	1. 12. 1961.	8. 10. 1963.
55. Lelek Kornelija	1934.	1. 02. 1972.	30. 06. 1972.
56. Leto Tereza	1927.	1. 11. 1955.	31. 07. 1957.
57. Lulić Osman	1938.	19. 10. 1961.	i sada
58. Mačak Sofija	1919.	27. 07. 1957.	11. 10. 1961.
59. Matić Vinko	1932.	3. 08. 1959.	28. 04. 1960.
60. Marković Zora	1939.	3. 11. 1955.	31. 07. 1957.
61. Martinović Matija	1949.	29. 09. 1975.	i sada
62. Matković Ranko	1952.	16. 07. 1973.	i sada
63. Matković Strahinja	1938.	23. 12. 1973.	18. 10. 1976.
64. Mikulić Jelica	1910.	1. 02. 1954.	30. 04. 1970.
65. Milaković Sonja	1936.	14. 05. 1956.	30. 11. 1956.
66. Milavić Mustafa	1906.	1. 06. 1958.	8. 09. 1958.
67. Miletić Ante	1920.	1. 12. 1948.	21. 01. 1950.
68. Miletić Drago	1928.	1. 08. 1957.	31. 05. 1971.

69. Nikolić Stevo	1894.	1. 02. 1954.	31. 10. 1954.
70. Okulić Ahmed	1937.	1. 11. 1962.	2. 10. 1964.
71. Omanović Emin	1941.	4. 09. 1961.	5. 11. 1961.
72. Pajević Šems	1927.	1. 01. 1951.	1. 11. 1959.
73. Pala Munevera	1934.	28. 12. 1952.	7. 01. 1954.
74. Pandža Andža	1952.	16. 01. 1973.	16. 10. 1974.
75. Pehilj Ahmed	1950.	1. 12. 1976.	i sada
76. Prce Mara	1940.	1. 02. 1962.	i sada
77. Premilovac Nijaz	?	19. 11. 1948.	1. 05. 1950.
78. Prusina Tomislav	1931.	26. 01. 1955.	1. 08. 1956.
79. Rajić Iva	1932.	24. 11. 1978.	6. 02. 1979.
80. Ramadanović Fikreta	1941.	27. 04. 1959.	22. 05. 1959.
81. Raspudić Mladen	1932.	1. 09. 1950.	16. 04. 1953.
82. Rukavina Lejla	1942.	13. 04. 1977.	i sada
83. Salčić Rifat-Zijo	1925.	1. 05. 1950.	30. 01. 1951.
84. Samardžić Đurdijana	1950.	13. 04. 1970.	i sada
85. Sarić Alija	1931.	1. 11. 1955.	?
86. Sarić Amira	1946.	9. 12. 1970.	31. 02. 1973.
87. Savić Obrad	1936.	7. 12. 1950.	sa prekidom
88. Selimović Fatima	1923.	16. 02. 1956.	31. 07. 1971.
89. Slišković Nela	1937.	20. 10. 1955.	4. 09. 1961.
90. Soldo Ivo	1929.	1. 06. 1971.	9. 05. 1956.
91. Soldo Drago	1938.	1. 12. 1955.	i sada
92. Soldo Mirko	1932.	1. 11. 1955.	20. 02. 1958.
93. Spahić Ahmed	1934.	1. 04. 1957.	30. 02. 1965.
94. Šacer Tereza	1926.	16. 09. 1961.	5. 03. 1959.
95. Šarac Ivan	1930.	5. 09. 1958.	8. 10. 1963.
96. Šarac Milka	1948.	6. 07. 1974.	5. 09. 1959.
97. Šehić Sanjin	1938.	15. 08. 1936.	i sada
98. Šendro Šefko	1958.	6. 11. 1978.	22. 01. 1964.
99. Šetka Barica	1916.	16. 06. 1959.	i sada
100. Ševelj Dragica	1953.	21. 07. 1975.	11. 10. 1961.
101. Šimić Ante	1923.	1. 09. 1957.	21. 07. 1977.
102. Škrabar Janez	1914.	1. 05. 1955.	26. 06. 1966.
103. Šoše Adem	1934.	5. 01. 1957.	31. 07. 1957.
104. Tančica Emir	1952.	5. 12. 1973.	i sada
105. Temim Amira	1938.	1. 11. 1955.	i sada
106. Tikveša Šefika	1929.	6. 10. 1962.	16. 01. 1956.
107. Tiss Anton	1931.	1. 01. 1947.	1. 11. 1962.
108. Tiss Persida	1924.	24. 12. 1950.	i sada
109. Tole Mara	1922.	20. 05. 1961.	i sada
			8. 03. 1977.

110. Tomić Žiko	1922.	15. 11. 1952.	?
111. Trtanj Olga	1930.	1. 09. 1957.	9. 10. 1958.
112. Turkalj Lazar	1927.	7. 07. 1949.	15. 01. 1950.
113. Vidačak Anka	1948.	12. 04. 1970.	22. 08. 1972.
114. Viđen Munevera	1921.	12. 02. 1953.	28. 11. 1957.
115. Vilić Slavica	1951.	8. 12. 1975.	13. 03. 1976.
116. Vladić Ivica	1954.	1. 04. 1976.	19. 11. 1976.
117. Vujađinović Milka	1914.	11. 01. 1950.	?
118. Vuk Halil	1919.	26. 06. 1959.	16. 07. 1959.
119. Zakrajšek Alojz	1925.	16. 04. 1957.	1. 11. 1959.
120. Zalihić Fadila	1930.	9. 02. 1961.	30. 04. 1970.
121. Zalihić Zineta	1938.	2. 09. 1961.	1. 08. 1962.
122. Zovko Zdravka	1932.	15. 04. 1950.	?

U izradi korištena izdanja:

1. »Filmografija jugoslovenskog filma« 1945—1965, Institut za film, Beograd
2. »Panoramska projekcija« — Rudolf Godler
3. »Žive slike na Žitnom trgu« — Miodrag Radočin
4. »Filmska teka« — Ivan Martinec
5. »Kino Balkan u Splitu« — Kinopoduzeće Split
6. »1950—1960« — Gradski bioskopi Sarajevo
7. »Pregled« — Sarajevo, godišta 1930. i 1931.
8. »Bilten sekcije za prikazivanje filmova SR Srbije« — 1957. godine
9. »75 godina gimnazije u Mostaru«
10. Jugoslovenska enciklopedija — JLZ
11. »Gojko Vuković« — Dr Nedim Šarac
12. »Film u Mostaru 1905—1965« — Kinematografsko preduzeće Mostar
13. »Novi behar« — list za pouku i zabavu, Sarajevo, 1927. i 1928. god.
14. »50 godina Srpskog pjevačkog društva »Gusle« u Mostaru« 1888—1938.
15. »Katalog jugoslovenske kinoteke«
16. »Osvit« — Mostar, godišta od 1900. do 1908. god.
17. »Narodna obrana« — Mostar od 1908. do 1910. god.
18. »Narodna sloboda« — Mostar od 1919. do 1932. god. i »Sloboda« 1946—1955.

Izvorna građa:

- Arhiv Hercegovine u Mostaru
- Arhiv Franjevačke knjižnice Mostar
- Arhiv »Mostar-film« Mostar

Sjećanja:

Romeo Tiberio, Mirko Vlaho, Matilda Cettineo, Našid Kapidžić (sada umrli), te Mara Uljarević r. Steirer, Jovo Račić, Ahmet Numankadić, Vlado Radoš, Muhamed Rudan-Ručko, Anton Tis, Božo Radić, Branko Grković.

Svima smo zahvalni što su omogućili da se pojedinosti ove djelatnosti, koje su vrijedne pažnje, otrgnu od zaborava.

Autori

T U M A Č:

1. od 4. do 10. oktobra 1900. g. »Rajske kazalište«
— 1 i 2. aprila 1905. g. Düsseldorsko kazalište
— novembra 1906. g. »Električno čarobno . . .«
od novembra 1947. do januara 1948. kino »Partizan«
2. od 29. 4. 1903. do 10. 5. 1903. g. »Električni bioskop«
— konac 1905. g. šator »Bečanka«
— novembar 1907. g. »Grand elektro bioskop«
3. ljetno 1905. g. nepoznati austrijski podoficir
od 1916. do 1918. g. »Feld kino«
4. — 1908. g. Ljetno kino »Eden park« Antona Tiberija
od 1925. do 1941. g. Ljetno kino Antona Tiberija
5. od 1908. do 1911. g. kino »Royal« Antona Tiberija
6. — 1907. g. kino u hoteli »Bristolu« Antona Tiberija
7. od 1911. g. »Urania« (sada »Zvijezda«)
8. od 1950. do 1951. g. kino Jugosl. ratnog vazduhoplovstva
9. od 1936. do 1957. g. kino »Korzo« (Partizan)
10. od 1951. do 1957. g. kino Doma JA (»Neretva«)
11. — 1906. g. »Ittihad« — kino Antona Tiberija
12. od 1946. do 1958. g. Ljetno kino
od 1959. g. i sada kino »Partizan«

Izdavač: Informativni centar Mostar

Odgovorni urednik:
ALIJA BIJAVICA

Tehnički urednik:
MUSTAFA VOLJEVICA

Lektor:
ĐURĐA ČOKORILO

Štampa:
IRO »V. MASLEŠA« Sarajevo,
OOUR ŠTAMPARIJA Mostar

Za štampariju:
RUDO BANDIĆ

Tiraž: 3.000